

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ
ПОСІБНИК**

**ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ
ТА ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ
З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ**

«КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО:ПУБЛІЧНА ВЛАДА»

для студентів і курсантів I курсу денної та заочної форми навчання

(відповідно до вимог ECTS)

**(галузь знань 08 «Право»,
перший (бакалаврський) рівень,
спеціальність 081 «Право»)**

Харків

2025

Рекомендовано до видання редакційно-видавничою радою університету (протокол № від 10 2025р.)

У к л а д а ч і: Слінько Тетяна Миколаївна
Берченко Григорій Валерійович
Байрачна Лариса Кімівна
Дахова Ірина Іванівна
Ковтун Віталій Іванович
Летнянчин Любомир Іванович
Мохончук Богдан Сергійович
Павшук Катерина Олександрівна
Речицький Всеволод Володимирович
Романюк Павло Віталійович
Ткаченко Євгеній Володимирович

Навчально-методичний посібник для самостійної роботи та практичних занять з навчальної дисципліни «Конституційне право: Публічна влада» для студентів і курсантів I курсу денної та заочної форми навчання / Уклад.: Т.М. Слінько, Л.К.Байрачна, Є. В. Ткаченко та ін. – Х.: Нац. юрид. унів. ім. Ярослава Мудрого, 2025. – с.

1. ВСТУП

Навчальна дисципліна «Конституційне право: Публічна влада» є базовою дисципліною при підготовці фахівців за спеціальністю «Право». Сучасне конституційне право – це провідна галузь права, яка закріплює основні засади демократії, суверенітету та територіальної цілісності держави, організацію державної влади.

В умовах становлення України як демократичної, правової, соціальної держави вивчення цієї дисципліни має особливе значення та дає студентам широкий діапазон світоглядних уявлень із найбільш важливих політико-правових проблем розвитку нашої держави: 1) становлення конституціоналізму в Україні на демократичних засадах; 2) реалізація народовладдя; 4) формування дієздатних органів державної влади.

На вивчення конституційного права України виділяється 120 годин, з них 44 години лекційних, 36 годин відведено на проведення практичних занять. На самостійну виділено 40 години. Такий підхід дозволяє більш глибоко вивчити та зрозуміти основні проблеми конституційного права в сучасних умовах, особливо з огляду на їх вивчення через призму юридичних позицій Конституційного Суду України з відповідних питань, а також практики застосування в Україні ратифікованих ВРУ міжнародних договорів та рішень Європейського суду з прав людини.

При вивченні навчальної дисципліни «Конституційне право: Публічна влада» студенти повинні:

- **знати** поняття «конституційне право України», його місце в системі галузей публічного права; основні положення теорії конституціоналізму та конституції; концептуальні засади правового статусу органів публічної влади; конституційні основи побудови системи органів державної влади і місцевого самоврядування; засади територіального устрою та особливості правового статусу Автономної Республіки Крим; форми та суб'єкти захисту Конституції України; питання відповідальності в конституційному праві;

- **вміти** використовувати отримані знання щодо - набуття знань про теоретичні і практичні аспекти доктрини верховенства Конституції України;- опанування вчення про обмеженість владних повноважень та компетенцію органів публічної влади;- оволодіння знаннями та навичками в сфері дискреції органів публічної влади та судового контролю за її реалізацією;- формування уявлень про доктринальні підходи в діяльності Конституційного Суду України; а також щодо провадження та процедури розгляду питань конституційно-правового характеру в державних органах та установах; аналізу та коментування нормативно-правових актів, які регламентують функціонування, організацію та діяльність органів державної влади.

2. ЗАГАЛЬНИЙ РОЗРАХУНОК ГОДИН ЛЕКЦІЙ, ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ, САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

№ п/ п	Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
		Усього	У тому числі		
			Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквіуми тощо	Самостійна робота
	Модуль 1. Теорія конституціоналізму та конституційного права України				
	Тема 1. Теоретичні аспекти конституціоналізму	10	4	2	4
	Тема 2. Основи теорії конституції	6	2	2	2
	Тема 3. Конституційне право України як основа національного права	6	2	2	2
	Тема 4. Загальна характеристика чинної Конституції України	6	2	2	2
	Модуль 2. Конституційний лад України та його основні засади.				
	Тема 5. Загальна характеристика конституційного ладу України	6	2	2	2
	Тема 6. Україна як суверенна та незалежна держава	6	2	2	2
	Тема 7. Україна як демократична, правова та соціальна держава	8	4	2	2
	Тема 8. Конституційно-правові засади національно-культурної сфери	4	2	-	2
	Тема 9. Конституційно-правові засади територіального устрою	6	2	2	2
	Тема 10. Референдум в Україні	6	2	2	2
	Тема 11. Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні	8	4	2	2

Модуль 3. Конституційно-правовий статус вищих органів публічної влади.				
Тема 12. Конституційно-правовий статус парламенту України	6	2	2	2
Тема 13. Конституційний статус народного депутату України	6	2	2	2
Тема 14. Конституційний статус Президента України	6	2	2	2
Тема 15. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України	6	2	2	2
Модуль 4. Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України.				
Тема 16. Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції в Україні.	6	2	2	2
Тема 17. Тлумачення Конституції України Конституційним Судом України.	6	2	2	2
Тема 18. Конституційно-судовий процес в Україні.	6	2	2	2
Тема 19. Рішення та юридичні позиції Конституційного Суду України.	6	2	2	2
Усього годин / кредитів ECTS	120/4,0	44	36	40

3.2. Для здобувачів вищої освіти заочної форми навчання

№ п/п	Тематика навчального курсу	Обсяг у годинах			
		Усього	У тому числі		
			Лекції	Практичні заняття, семінарські заняття, колоквіуми тощо	Самостійна робота
	Модуль 1. Теорія конституціоналізму та конституційного права України				
	Тема 1. Теоретичні аспекти конституціоналізму	6	-	-	6
	Тема 2. Основи теорії конституції	10	2	2	6

Тема 3. Конституційне право України як основа національного права	6	-	-	6
Тема 4. Загальна характеристика чинної Конституції України	6	-	-	6
Модуль 2. Конституційний лад України та його основні засади.				
Тема 5. Загальна характеристика конституційного ладу України	6	-	-	6
Тема 6. Україна як суверенна та незалежна держава	8	2	-	6
Тема 7. Україна як демократична, правова та соціальна держава	6	2	-	6
Тема 8. Конституційно-правові засади національно-культурної сфери	6	-	-	6
Тема 9. Конституційно-правові засади територіального устрою	6	-	-	6
Тема 10. Референдум в Україні	6	-	-	6
Тема 11. Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні	6	4	2	10
Модуль 3. Конституційно-правовий статус вищих органів публічної влади.				
Тема 12. Конституційно-правовий статус парламенту України	10	2		2
Тема 13. Конституційний статус народного депутату України	6	-	-	6
Тема 14. Конституційний статус Президента України	6	-	-	8
Тема 15. Конституційно-правовий статус Кабінету Міністрів України	6	-	-	6
Модуль 4. Конституційно-правовий статус Конституційного Суду України.				
Тема 16. Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції в Україні.	10	2	2	4
Тема 17. Глумачення Конституції України Конституційним Судом України.	5	-	-	5
Тема 18. Конституційно-судовий процес в Україні.	5	-	-	5
Тема 19. Рішення та юридичні позиції	4	-	-	4

Конституційного Суду України.				
Усього годин / кредитів ECTS	120/4,0	14	6	100

Т е м а 1. Теоретичні аспекти конституціоналізму

План

1. Ідея обмеженого правління як політико-правова доктрина
2. Зародження перших конституцій
3. Формування та розвиток американського конституціоналізму та його характерні риси
4. Європейський конституціоналізм, його особливості
5. Поняття та система сучасного конституціоналізму

Задачі

1. Шарль Луї де Монтеск'є вказував, що свобода може існувати лише в умовах «обмеженого правління». Таке стримування забезпечується двома засобами: позитивним законом та поділом влади на законодавчу, виконавчу та судову. Обмеженість влади було покладено у критерій поділу форм правління, виокремивши: республіку, монархію та деспотію.

У свій час відомий французький філософ Поль-Анрі Гольбах висловив думку про те, що органічна й досконало побудована конституція повинна служити «вуздечкою для вождів та народів».

Відомо також, що у першій Конституції Франції (1791) вже від початку було записано правило про те, що будь-яка країна, в якій не проведено розділення влад і не визнаються основоположні права і свободи людини, не може вважатися такою, що має конституцію.

Дайте коментар наведеним фактам. У чому полягає доктрина обмеженого правління? Чи можна вважати конституцію обмежувачем також і демократичної влади?

Яким є основне функціональне призначення конституції як основного закону? У чому полягає роль органічної конституції по відношенню до різних політичних режимів (лібералізм, авторитаризм, тоталітаризм) та форм правління?

2. З формально-юридичної точки зору європейський конституціоналізм було започатковано ухваленням в 1791 р. конституцій Польщі та Франції. У наш час вважається, що конституційні інститути будь-якої країни мають відповідати її національному характерові, сукупності писаних та неписаних правил і принципів її політичної системи, й що лише при дотриманні даної вимоги вони можуть розраховувати на довготривалу перспективу в якості регуляторів людської поведінки.

Так, у сучасній Великобританії ще й досі не відчувається потреби у писаній конституції, бо там політичне життя ґрунтується на прецедентах, давніх традиціях, добротності і здоровому глуздові.

З іншого боку, як зазначає відомий американський політолог Олвін Тоффлер, у самому способі політичного побутування Європейського союзу домінують принципи стандартизації, концентрації, максимізації масштабів й централізації. Можливо, саме тому громадяни

Франції та Нідерландів не підтримали запропоновану у 2005 році Європарламентом конституцію для Європи – «шедевр бюрократичної майстерності, розміром у 400 сторінок». Як зазначали науковці, авторам Конституції США знадобилося для досягнення аналогічної мети менше 10 сторінок, включаючи Біль про права людини.

Назвіть історичні, соціально-культурні, політичні та правові передумови формування перших конституцій. Дайте стисло характеристику зародження ідей конституціоналізму.

Що Ви можете сказати про основні конституційно-правові орієнтації США та країн Західної Європи? Чи можна говорити про існування конституційної специфіки посттоталітарних країн Східної та Центральної Європи? До якого типу конституцій слід віднести Основний Закон України? Чим характеризуються сучасні уявлення українського політикуму про конституціоналізм?

3. У часи Томаса Джефферсона в американській конституційній традиції утвердилася ідея про те, що державній владі має бути конституційно дозволено робити лише те, що вільні громадяни (громадянське суспільство) вимагатимуть від неї самі. У протилежному випадку, як писав англійський політичний філософ Герберт Спенсер, США ризикували б отримати «один з найбільш ефективних засобів пониження стандартів національного характеру».

Всеволод Речицький сутність конституціоналізму пов'язує із нормативним захистом свободи в її найширшому розумінні. Саме через це органічна конституція є ключовою умовою існування розвиненого суспільства. При цьому економічна, політична і особиста свобода спираються на демократію, не будучи її безпосереднім продуктом. Конституціоналізм Старого Світу, визначає, більш поміркованим, ніж американський, де прийнято захищати принцип свободи ринку й рівних можливостей.

У чому, на Вашу думку, полягає основна ідея американського конституціоналізму? Як у США співвідноситься ідея конституціоналізму й ідея громадянських прав і свобод, громадянського суспільства в цілому? Яку роль в американській конституційній доктрині відіграє ідея верховенства права, поняття політичної та економічної свободи?

Підготуйте наукове повідомлення (реферат) про головні цінності сучасного євроатлантичного конституціоналізму.

4. На відмінну від тих держав, які сформували власну конституційну ідентичність у XVIII-XIX ст. (Франція, Німеччина, Нідерланди та Данія) та які слугували зразком для інших держав, такі країни, як Норвегія, Швеція та Ірландія (початок XX ст.), частково виступали реципієнтом тих конституційних цінностей та механізмів, які вже функціонували у сусідніх країнах, адже з виникнення європейської моделі конституціоналізму з'явилася потреба узгоджувати з нею національні демократичні стандарти. Вже після становлення національних конституційних систем у державах Європи, вони приєдналися до європейських конституційних процесів, заснованих на спільному визнанні верховенства права, прав людини та демократії, що призвело до утворення Ради Європи (1949). А країни постсоціалістичного табору, які долучилися до цих процесів у кінці XX століття, ще далі територіально поширили європейську модель конституціоналізму.

Наведіть періодизацію розвитку європейської моделі конституціоналізму.

Вкажіть спільні конституційні цінності європейської моделі конституціоналізму. Які елементи конституціоналізму європейського зразка виокремлюють у сучасній юридичній літературі?

Яку роль відіграють європейські органи та установи в утвердженні європейської

моделі конституціоналізму та виникненні європейської ідентичності? Як Ви розумієте вислів «Конституція Європи як модель політичної цивілізації»

5. Прийнято вважати, що в глобальному, світовому вимірі норми органічних конституцій покликані виконувати роль потужних юридичних гарантій, які запобігають «розщепленню атомів ринку, демократії та свободи».

Це означає, в свою чергу, що головною метою й цінністю сучасного конституціоналізму є соціальний поступ: досягнення динамічного стану суспільства, прискорення соціальних транзакцій, підтримання підприємництва і творчої свободи, обмеження державної влади, а забезпечення ліберальної демократії як найбільш ефективного політичного режиму.

Показово, що влітку 2018 року Верховний Суд США прийняв важливе рішення – (7 проти 2), в якому, зокрема, зазначалося, що приватний бізнес має право відмовити в ділових зв'язках та обслуговуванні, якщо це суперечить релігійним переконанням суб'єкта підприємництва. Йшлося про пекаря, який відмовився приготувати весільний торт для осіб нетрадиційної сексуальної орієнтації (геїв). Останній мотивував це тим, що таке замовлення суперечить його релігії.

Якими є пріоритети сучасного органічного конституціоналізму? Як співвідносяться між собою цінності поступу, ринку, демократії та свободи? Чиї інтереси призначений відображати і гарантувати конституціоналізм?

У чому полягає сутність конституціоналізму як ідеології, доктрини та практики обмеженого правління?

6. У 1667 р. англійський філософ Джон Локк прийняв пропозицію лорда Ентоні Купера (пізніше – графа Шефтсбері) зайняти місце лікаря й вихователя його сина, а потім під його впливом долучився до активного політичного життя Англії. За дорученням графа Джон Локк брав участь у створенні важливих політичних документів, а його вчення згодом вплинуло на юридичний світогляд і становлення конституціоналізму в Америці. Зокрема, Томас Джефферсон і Бенджамін Франклін були щирими прибічниками Джона Локка. Його вчення розглядалась в якості найбільш впливової в той час доктрини непорушних і невідчужуваних прав людини. Ці права сприймалися в якості передумови будь-якого розумно організованого суспільства. У подальшому Джон Локк долучився до конституційного процесу. Зокрема, на замовлення графа Шефтсбері він створив першу конституцію Північної Кароліни (1669).

Дізнайтеся й розкажіть про подальшу долю цього документа. Як Ви думаєте, в чому полягає реальна причина невдачі проекту “конституції” Джона Локка? Дайте відповідь на запитання з точки зору сучасних уявлень про зміст та призначення конституціоналізму.

7. У 1920 р. відомий український правознавець Оттон Ейхельман запропонував урядові Української Народної Республіки (УНР) створений ним проект конституції України. Його метою було встановлення політичного устрою, який би відповідав потребам як широких народних мас, так і новітньої Української держави. Оттон Ейхельман намагався закріпити в проекті основного закону засади народоправства й соціальної справедливості. З цією метою він розробив модель федерального устрою для України. Його конституція передбачала право народу на референдум, а також розділення влад на 5 окремих гілок: установчої влади

(найвищої влади в державі); двопалатного парламенту (законодавчої влади); виконавчої влади; судової влади; влади фінансового контролю. Останньому гарантувалася незалежність.

Підготуйте повідомлення про проект конституції України Оттона Ейхельмана.

8. В історії української конституційної думки кінця XIX – початку XX ст. рельєфно виділяються такі напрямки: а) народники (М. Грушевський, Р. Лашенко, С. Шелухін та ін.); б) консерватори (В. Липинський, С. Томашівський, В. Кучабський та ін.); націоналісти (М. Міхновський, С. Дністрянський, В. Старосольський, С. Рудницький та ін.).

Підготуйте повідомлення про основні політичні (конституційні) погляди (на вибір):

- а) народників;*
- б) консерваторів;*
- в) націоналістів.*

9. У Конституційному договорі, укладеному між Верховною Радою України та Президентом України 8 червня 1995 р., передбачалося, що він діятиме до прийняття нової Конституції України (але не більше одного року). Доопрацьований спеціальною комісією парламенту проект нової Конституції України було опубліковано 28.05.96 р. і передано на розгляд Верховної Ради України, яка прийняла його у першому і навіть другому читанні. Проте після цього конституційний процес зупинився, оскільки частина народних депутатів пропонувала остаточно ухвалити Конституцію лише на наступній сесії парламенту. Після видання Президентом України Л. Кучмою Указу про винесення проекту Конституції України на всеукраїнський референдум, який мав відбутися 25 вересня 1996 року, Верховна Рада України прийняла рішення працювати в режимі пленарного засідання і 28 червня 1996 року остаточно ухвалила Конституцію України.

Чи можна вважати за таких умов, що Конституція України – це досконале втілення ідей сучасного конституціоналізму?

Чи можна вважати Конституцію України результатом вимушеного компромісу між різними соціальними й політичними силами? Аргументуйте свою позицію.

10. У Конституції України, яка відповідно до її преамбули є Основним законом України, закріплено всі основні елементи (цінності) конституціоналізму: визнання людини, її життя й здоров'я, честі й гідності, недоторканності й безпеки найвищою цінністю, а прав і свобод людини невідчужуваними, такими, що визначають зміст і спрямованість діяльності держави (статті 3, 21 тощо), а також їхньої гарантованості; принцип народного суверенітету (стаття 5); принцип представницького правління через народне волевиявлення (статті 5, 69 тощо); принцип поділу влади на законодавчу, виконавчу й судову (стаття 6); принцип верховенства права (стаття 8); принцип найвищої юридичної сили Конституції та прямої дії її норм (стаття 8); принцип судового конституційного контролю за дотриманням Конституції (стаття 147); принцип незалежності суду й суддів (стаття 126); принцип внесення змін до Конституції лише на підставі процедури, що визначено в ній (розділ XIII) тощо. Текст Конституції України позитивно оцінила Рада Європи та її структури, зокрема Європейська комісія «За демократію через право» (Венеційська комісія), а також закордонні експерти.

Чи можна за таких умов вважати, що Конституція України являється досконалим втіленням ідей сучасного конституціоналізму? Які недоліки, з Вашого погляду, притаманні тексту Основного закону нашої держави і з чим це, головним чином, пов'язано?

Чи можна вважати, що реформування Конституції України та виправлення всіх її недоліків є запорукою швидких та неминучо позитивних змін в українському суспільстві? Свою позицію аргументуйте.

Список нормативних актів і літератури

Барабаш Ю. Г., Летнянчин Л. І. Офіційна конституційна доктрина України: генеза та сучасний стан. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В.А. Журавель (заст. голови редкол.), Н. С. Кузнецова (заст. голови редкол.) [та ін.]. Харків: Право, 2021. С. 115–137.

Барабаш Ю. Г. Український конституціоналізм як пріоритетний об'єкт наукових досліджень. *Наука конституційного права України: сучасний стан та напрямки розвитку* / за ред. А. П. Гетьмана. Харків : Право, 2009. С. 93–99.

Бориславська О. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз : монографія. Харків: Право, 2018. 384 с.

Бориславська О. Сутність конституціоналізму: конституціоналізм як ідеологія, доктрина та практика обмеженого правління. *Вісник Львівського університету. Серія юридична*. 2015. Вип. № 61.

Ковтун В. І. Роль держави в соціальному захисті: теоретичний аспект. *Конституційний дизайн: від макро до мікро- рівня. XIII Тодиківські читання*, м. Харків, (19 червня 2020 року) / за заг. ред. А. П. Гетьмана. Харків: ТОВ «Вид-во «Права людини»», 2020. С. 126–128.

Колісник В. П. Визначальні чинники демократичної трансформації державної влади в Україні. *Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України: монографія* / Ю. Г. Барабаш, І. І. Дахова.; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша. Харків : Право, 2013. С. 157–193.

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2-ге вид., перероб. й допов. Харків : Право, 2024. 672 с.

Конституційне право: підручник / Ю. Г. Барабаш, О. М. Бориславська, В. М. Венгер, М. І. Козюбра, О. М. Лисенко, А. А. Мелешевич; за заг. ред. М. І. Козюбри. Київ : ВАІТЕ, 2021. 528 с.

Речицький В. Неформальний конституціоналізм-II. Харків: Права людини, 2021. 440 с.

Речицький В. Конституційне АБВ. Харків: Харків. Правозахис. група, Вид-во «Права людини», 2016.

Речицький В. Конституціоналізм. Коротка версія (читанка з конституціоналізму для зацікавлених). Харків : Права людини, 2014. 264 с.

Рішення Конституційного Суду України від 30 вересня 2010 р. № 20- рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 року № 2222 (справа про додержання процедури внесення змін до Конституції України). *Вісник Конституційного Суду України*. 2010. № 5. С. 36

Савчин М. Конституційна реформа та правосуддя. *Юридичний вісник України*. 2015. № 36 (12-18 вересня). С. 6-7.

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У, 2018. 440 с.

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: курс лекцій. Ч. 1. Львів, 2003. 232 с.

Тацій В. Проблеми становлення сучасного конституціоналізму в Україні. *Право України*. 2001. № 6. С. 3–8.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції: навч. посібник. Харків : Консум, 2002. 394 с.

Слінько Т. М., Щербанюк О. В. Конституційна доктрина й доктрина судового прецеденту в конституційній юрисдикційній практиці (підрозділ 2.7. моногр.). *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку : монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В. А. Журавель (заст. голови редкол.), Н. С. Кузнецова (заст. голови редкол.) [та ін.]*. Харків : Право, 2021. 680 с.

Varabash Iu., Mokhonchuk B. The principle of the law-governed state in the constitutional doctrine of Ukraine. A new way to law. Collective monograph. Riga, Latvia: «Baltija Publishing», 2021. 162 p. (P. 45-61).

Т е м а 2. Основи теорії конституції

План

1. Поняття конституції та її юридичні властивості.
2. Класифікація конституцій.
3. Функції конституції. Загальна характеристика і призначення сучасних конституцій.
3. Правова охорона та захист конституції України. Поняття охорони та захисту Конституції України. Форми захисту Конституції України.
4. Особливості внесення змін до Конституції України.
5. Конституційний контроль як форма захисту Конституції України.
6. Люстраційні заходи як форма захисту Конституції.
7. Заборона діяльності політичних партій як форма захисту Конституції: правова природа та порядок застосування.
8. Конституційно-правова відповідальність у механізмі захисту Конституції України.

Задачі

1. Під час розгляду справи в суді у 1996 році виник спір стосовного набуття чинності Конституції України. В самій Конституції вказано, що вона набуває чинності з дня її прийняття (ст. 160). Проте відповідно до ч. 5 ст. 94 самої Конституції Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування. Офіційно Конституція була опублікована лише 13 липня цього ж року, тож суд відмовився її застосовувати до правовідносин, які виникли в період з 28 червня до 13 липня. Крім того, в преамбулі Конституції вона названа, Основним Законом. Натомість в апеляційній скарзі заперечувався відповідний підхід, доводилося, що Конституція України не є законом, а є актом установчої влади. А отже, на неї не поширюється правило про необхідність опублікування для набрання чинності.

Чи є Конституція України законом? Що означає, що Конституція України –

Основний Закон? Що означає те, що Конституція є актом установчої влади ?

Яку норму потрібно застосувати для вирішення питання про момент набрання чинності Конституції України: ст. 160 або ч. 5 ст. 94 Конституції України? Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України).

2. Німецький вчений Карл Льовенштайн поділяв конституції на: 1) нормативні – відповідають цінностям конституціоналізму і реально діють; 2) номінальні – відповідають матеріальному розумінню і цінностям конституціоналізму і реально не діють; 3) семантичні – діють, але не відповідають ознакам конституціоналізму.

Схожу класифікацію обстоював американський вчений італійського походження Джованні Сарторі, який виокремлював такі конституції: (1) конституція як гарантія (власне конституція); (2) номінальна конституція; (3) фасадна конституція (або фальшива конституція). Сарторі називає "номінальними" конституції, які Льовенштайн позначає "семантичними", конституція як гарантія за Сарторі – це нормативна конституція за Льовенштайном, фасадна конституція у Сарторі – це семантична конституція у Льовенштайна.

З іншого боку, у французькій Декларації прав людини і громадянина 1789 р. сказано: «Суспільство, в якому не гарантовані права і не здійснено поділу влади, не має конституції» (п. 16). За цим підходом всі несправжні (номінальні, семантичні, фасадні) взагалі не є конституціями.

Наскільки обґрунтованими є наведені класифікації К. Льовенштайна і Дж. Сарторі?

Якою є, на Ваш погляд, за класифікацію названих вище вчених Конституція України? Якими були радянські конституції?

Наведіть приклади нормативних, номінальних, фасадних і семантичних конституцій у сучасному світі.

3. У своєму зверненні до Міністерства освіти і науки України громадянин А., посиляючись на підручник з конституційного права, запропонував «з огляду на те, що Конституції притаманні виховна і ідеологічна функції, запровадити з наступного року вивчення головних положень Основного Закону України у старших групах дошкільних виховних закладів та видати художньо оформлений навчальний посібник “Конституція в малюнках”».

Які аргументи за і проти ідеї, що висловлена у зверненні, Ви можете навести?

Знайдіть реальні приклади видання Конституції України або інших нормативних актів в малюнках.

Чи притаманні Конституції виховна і ідеологічна функції? Якщо так, то надайте їм стислу характеристику.

4. На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду

конституційного подання Президента України щодо офіційного тлумачення Конституції України суддя-доповідач заявив, що «єдиною причиною, що викликає необхідність тлумачення Конституції та законів, є недосконалість юридичної техніки, пов'язана з неточними й неконкретними формулюваннями конституційного тексту. Якби текст Основного Закону був написаний чіткою й зрозумілою мовою, не допускав подвійного розуміння і не містив протиріч, то тоді усі суб'єкти державно-владних повноважень діяли б у чіткій відповідності до Конституції і жодних протиріч і суперечностей не виникало б».

Чи згодні Ви з таким твердженням? Наскільки обґрунтованою є висловлена позиція?

5. Конституції часто містять в своїх текстах норми-цілі, норми-принципи, норми-декларації. Такі норми іноді називають програмними і такими положеннями як привило, насичені преамбули конституцій та розділи (глави), що встановлюють загальні принципи. З іншого боку, в науці конституційного права існує точка зору, згідно з якою наявність у конституції програмних норм, які не відповідають реальним суспільним відносинам, свідчить про її фіктивність.

Проаналізуйте Конституцію УРСР 1937 р. та Конституцію УРСР 1978 р. з огляду на наявність у них норм, які мали програмний характер. Назвіть приклади програмних положень у тексті Конституції України. Чи є відмінності між програмними нормами, що містилися в радянських конституціях і в Конституції України?

Яка юридична сила норми-цілей, норми-принципів, норм-декларацій, а також преамбули конституції?

Що може свідчити про фіктивність конституції в цілому або окремих її положень? Чи призводить наявність програмних положень у конституції до її фіктивності?

6. В окремих думках суддів Конституційного Суду України до висновків щодо законопроектів про внесення змін до Конституції України, наданих у 2015–2016 рр. і навіть пізніше, акцентувалося на тому, що зміни до Конституції України пропонується вносити в умовах фактичного воєнного стану. Разом з тим Конституційний Суд надав позитивні висновки, посилаючись на те, що формально-юридично воєнний стан введений не був.

Чи можна вважати особливий порядок внесення змін до конституції формою її захисту?

Яке значення має заборона вносити зміни до Конституції України в умовах воєнного стану?

Проаналізуйте окремі думки суддів Конституційного Суду України стосовно згаданої проблеми.

7. На початку ХХ ст. в науковій літературі розгорнувся спір між відомим вченими Гансом Кельзеном і Карлом Шміттом щодо того, хто має бути гарантом конституції. Карл Шмітт вважав, що ним має бути президент і категорично заперечував наділення цією функцією суди, тим більше створення спеціального судового органу конституційного контролю, оскільки така діяльність непридатна правосуддю. Натомість Ганс Кельзен по

суті став автором Конституції Австрії, в якій вперше був закріплений статус конституційного суду.

Назвіть аргументи Ганса Кельзена за створення спеціалізованого органу конституційного контролю (суду).

Назвіть аргументи Карла Шмітта, які він висував проти створення спеціалізованого органу конституційного контролю (суду). В чому полягала його ідея гаранта конституції?

Чиї аргументи, на Вашу думку, є більш обґрунтованими?

8. Додатковим елементом «войовничого» характеру східноєвропейських демократій є інститут люстрацій і пов'язані з ним обмеження в політичних правах громадян, дотичних тією чи іншою мірою до попереднього режиму (Європейський суд з прав людини, рішення «Жданок проти Латвії»).

В Україні це питання є досить актуальним після прийняття Закону від 16 вересня 2014 р. № 1682-VII «Про очищення влади». З цього приводу Венеційська комісія зазначила, що люстрація цілком вписується в концепцію «войовничої» демократії. Зокрема, у проміжному висновку № 788/2014 щодо Закону України «Про очищення влади» (закон про люстрацію), прийнятому Венеційською комісією на її 101-му Пленарному засіданні 12–13 грудня 2014 р., у п.35 сказано: «Цілком можливо, що демократії інколи доводиться захищати себе (концепція «streitbare / wehrhafte Demokratie»), як було визнано ЄСПЛ». Таким чином, концепція «войовничої» демократії передбачає можливість здійснення певних превентивно-репресивних заходів з метою захисту конституційних цінностей.

Водночас ЄСПЛ рішенням по справі «Полях та інші проти України» від 17 жовтня 2019 р. встановив порушення Україною своїх зоб'язань по Конвенції.

Яка мета люстрації як форми захисту конституції? Чи можна вважати, що за своєю природою це колективна відповідальність?

Чи є підстави для визнання Закону України «Про очищення влади» неконституційним? Проаналізуйте рішення ЄСПЛ по справі «Полях та інші проти України» від 17 жовтня 2019 р.¹, а також «Самсін проти України» від 14 жовтня 2021 р.²

Які порушення Європейської конвенції з прав людини були встановлені Європейським Судом з прав людини у цьому рішенні?

9. Ухвалою Окружного адміністративного суду м. Київ від 31 липня 2015 р. було відкрито провадження в адміністративній справі № 826/15408/15 про припинення діяльності Комуністичної партії України на підставі Закону України від 9 квітня 2015 р. № 317-VIII «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки». 16 грудня 2015 р. позов був задоволений, а діяльність Комуністичної партії

¹ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_e71#Text

² <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-212148>

України припинена (постанова № 826/15408/15)³. Процес щодо заборони КПУ остаточно завершився 3 травня 2022 року, апеляційну скаргу КПУ залишено без задоволення⁴.

Рішенням Восьмого апеляційного адміністративного суду від 05 липня 2022 року було задоволено ще один позов про заборону діяльності Комуністичної партії України, за іншими підставами⁵.

Комуністична партія України звернулася до ЄСПЛ із скаргою на порушення свободи асоціації. На думку суб'єкта звернення із скаргою, порушено принцип верховенства права, зокрема, такі його елементи, як принцип правової визначеності в частині заборони пропаганди комуністичної символіки, крім того припинення діяльності політичних партій є непропорційним. Представник Уряду висловив позицію про те, що заборона політичних партій охоплюється концепцією «войовничої демократії»/ «демократії, що здатна себе захистити».

Чи є припинення діяльності політичної партії формою захисту Конституції?

Що таке доктрина «войовничої демократії» / «демократії, що здатна себе захистити»? Проаналізуйте цю доктрину, використовуючи рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 р. № 9-р/2019 і від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021.

Чи відповідає рішення про заборону Комуністичної партії України критеріям, що були встановлені практикою ЄСПЛ і Венеційської комісії?

10. Міністерство юстиції України 9 квітня 2014 р. звернулось до Окружного адміністративного суду м. Київ з позовом до політичних партій «Руська єдність» та «Руський блок» (про заборону діяльності політичних партій). Суд 30 квітня 2014 р. повністю задовольнив позов міністерства і заборонив діяльність політичної партії «Руська єдність», а 13 травня цього ж року суд повністю задовольнив позов і заборонив діяльність політичної партії «Руський блок».

Київський апеляційний адміністративний суд відхилив доводи апеляційної скарги, підтвердивши таким чином рішення Окружного адміністративного суду Києва від 13 травня 2014 р. про заборону діяльності політичної партії, яким було заборонено партію «Руський блок».

Законом «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони політичних партій» від 3 травня 2022 року № 2243-IX введено додаткові підстави для заборони політичних партій, що пов'язані з виправданням російської агресії (ст. 5 Закону "Про політичні партії в Україні"), введено поняття російського нацистського тоталітарного

---

³ Постанова окружного адміністративного суду м. Києва від 16 грудня 2015 року №826/15408/15 URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/54392066>

⁴ Постанова Шостого апеляційного адміністративного суду від 03 травня 2022 року 826/15408/15 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/104242119>

⁵ Рішення Восьмого апеляційного адміністративного суду від 05 липня 2022 року № 826/9751/14 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105109793>

режиму, а також змінена підсудність справ. Протягом 2022-2025 рр. року ухвалені рішення про заборону більш ніж десяти проросійських політичних партій.

Чи є заборона партії формою захисту Конституції? Якщо так, то чому?

Які політичні партії були заборонені протягом 2022-2025 років?

Проаналізуйте судові рішення, в яких політичні партії були заборонені у 2014 і 2022-2025 роках. Які ключові аргументи були використані судами? Проаналізуйте також рішення Верховного Суду України від 05.11.2004⁶.

Які підстави і докази для заборони партій були прийняті судами, а які – ні?

11. З метою посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів проти основ національної безпеки народні депутати України внесли законопроект, яким пропонувалося доповнити систему заходів кримінально-правового характеру, передбачених Кримінальним кодексом України, таким заходом, як припинення громадянства України (ст. 91 КК). Також проектом пропонується доповнити Закон України «Про громадянство України» ст. 19¹ «Припинення громадянства України внаслідок вчинення злочину проти основ національної безпеки України», згідно з якою підставою припинення громадянства України є набуття законної сили вироком суду щодо особи, засудженої за вчинення злочину проти основ національної безпеки України, яким громадянство цієї особи припинено.

Опоненти законопроекту заперечили проти такого підходу, адже, зважаючи на те, що припинення громадянства з таких підстав є заходом скоріше конституційно-правової, а не кримінальної відповідальності, йому місце серед підстав для втрати громадянства України. До того ж фізичні особи, на їх погляд, взагалі не можуть бути суб'єктами конституційно-правової відповідальності, а тому сама концепція закону є помилковою.

Чи можна вважати припинення громадянства конституційно-правовою відповідальністю? Дайте оцінку законопроекту.

12. Після заслуховування звіту Міністра закордонних справ України Верховна Рада України ухвалила постанову про його відставку. Міністр не погодився з цим, оскільки вважав, що таке рішення Верховною Радою України ухвалене безпідставно. На думку міністра, рішення про його відставку можна ухвалити виключно за його особистою заявою, а звільнити його можна лише в разі внесення відповідного подання Президентом України. Голова профільного комітету Верховної Ради України заявив, що відставка будь-якого міністра – акт конституційно-політичної відповідальності, який в будь-який момент може ухвалити Верховна Рада України на власний розсуд.

До якого виду конституційної відповідальності належить відставка міністра? Чи є дії Верховної Ради України щодо ухвалення зазначеної вище постанови правомірними?

13. Обласна рада висловила недовіру голові обласної державної адміністрації двома третинами свого складу. Президент України заявив, що не буде звільняти голову

---

⁶ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0114700-04>

облдержадміністрації, оскільки при ухваленні зазначеного рішення обласна рада перевищила свої повноваження і порушила вимоги законодавства. На думку Президента, у залі під час голосування фізично не було відповідної кількості депутатів, у тексті рішення не вказані факти порушення закону головою облдержадміністрації, крім того, обласна рада має довести неналежне виконання ним делегованих обласною радою повноважень.

Які наслідки тягне за собою висловлення недовіри голові державної адміністрації відповідною місцевою радою? Які підстави для ухвалення відповідного рішення? Чи є висловлення недовіри голові облдержадміністрації конституційно-правовою санкцією? Дайте юридичну оцінку аргументів Президента.

14. 21 травня 2019 року Указом № 303/2019 Президент України припинив достроково повноваження Верховної Ради України восьмого скликання. Рішенням Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 відповідний указ визнаний конституційним.

Чи є дострокове припинення повноважень Верховної Ради України конституційно-правовою санкцією? Дайте класифікацію конституційно-правових санкцій.

Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019.

15. У 2019 році на виборах до Верховної Ради України політична партія «Опозиційна платформа – За життя» пододала прохідний бар'єр, обрані за її списками народні депутати України склали присягу і утворили фракцію з однойменною назвою.

24 лютого 2022 року почалася повномасштабна збройна агресія Росії проти України, був введений воєнний стан, який діє до нині. Указом Президента України від 19 березня 2022 року № 153/2022 було введено в дію Рішення Ради Національної безпеки і оборони України «Щодо призупинення діяльності окремих політичних партій». Серед таких партій згадується, зокрема, «Опозиційна платформа – За життя».

20 червня 2022 року Восьмий апеляційний адміністративний суд задовольнив позов Міністерства юстиції й заборонив партію. Постановою Верховного Суду як апеляційної інстанції від 15 вересня 2022 року №П/857/8/22 підтверджена законність заборони партії «Опозиційна платформа – за життя»⁷.

Було також заборонено ряд інших партій, які мали фракції у місцевих радах.

Народні депутати України зареєстрували законопроекти та проекти постанов, якими пропонується: 1.) відсторонити народних депутатів, обраних за списками політичної партії «Опозиційна платформа – За життя» від участі в пленарних засіданнях і комітетах Верховної Ради України; 2) достроково припинити повноваження народних депутатів, обраних за списками політичної партії «Опозиційна платформа – За життя»; 3) надати право Центральній виборчій комісії достроково припинити поноваження народних депутатів, обраних за списками політичної партії, що є забороненими, із використанням п. 6 ч. 2 ст. 81 Конституції України (т.з. «партійно-імперативний мандат»); 4) введення додаткової підстави

---

⁷ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106339460>

для дострокового припинення повноважень депутатів місцевих рад – заборони політичної партії у судовому порядку.

Які проєкти, на Ваш погляд, є більш обґрунтованими і можуть бути ухвалені?

Які аргументи були у суду для заборони партії «Опозиційна платформа – За життя»?

Чи можна вважати дострокове припинення повноважень народних депутатів або депутатів місцевих рад конституційно-правовою відповідальністю?

С п и с о к н о р м а т и в н и х а к т і в т а л і т е р а т у р и

Рішення Конституційного Суду України від 3 жовтня 1997 року № 4-зп (справа про набуття чинності Конституцією України) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-97#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 20 червня 2019 року № 6-р/2019 у справі за конституційним поданням 62 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України та призначення позачергових виборів“ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-19#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 16 липня 2019 р. № 9-р/2019 у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки" <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-19#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 21 грудня 2021 року № 3-р/2021 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих приписів статті 6 Закону України „Про телебачення і радіомовлення“, статей 15, 15-1, 26 Закону України „Про кінематографію“ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-21#Text>

Barabash Y., Berchenko H. Freedom of Speech under Militant Democracy: The History of Struggle against Separatism and Communism in Ukraine. *Baltic Journal of European Studies*. 2019. Vol. 9, No. 3 (28). P. 3-24.

Berchenko H., Maryniv A., Fedchyshyn S. Some issues of constitutional justice in Ukraine. *Access to justice in Eastern Europe*. 2021. № 2. P. 128-145.

Loewenstein K. Constitutions and constitutional law in the West and in the East. *The Indian Journal of Political Science*. Vol. 30, No. 3 (July—September 1969), pp. 203-248.

Sartori G. Constitutionalism: A Preliminary Discussion *The American Political Science Review*, Vol. 56, No. 4 (Dec., 1962), pp. 853-864

Амністія та люстрація: механізми перехідного правосуддя для майбутнього України. Огляд міжнародної практики та національного законодавства: наук.-практ. вид. / Мартиненко О.А., Семьоркіна О.М. Київ, 2020. 84 с.

Байрачна Л.К. Конституція як інструмент легітимації державної влади. Матеріали круглого столу «Історія державотворчих процесів в Україні і зарубіжних країнах (до 30-ї річниці незалежності України та 25-річчя конституції України)». м. Харків, 27 травня. 2021 р. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. С. 54-56.

Байрачна Л.К. Конституція як інструмент легітимації державної влади. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія «Юридичні науки». 2017. № 4. том 1. С.41-46.

Байрачна Л. К. До інтерпретації поняття конституційної стабільності. *Конституційний дизайн: від макро до мікро рівня. 13 Тодиківські читання* : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. (19 черв. 2020 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. Харків : Права людини, 2020. С. 37-39 .

Байрачна Л.К. До інтерпретації поняття конституційної стабільності. *Міжнародна наукова конференції «Конституційний дизайн: від макро до мікро рівня» (XIII Тодиківські читання)*. За заг. ред. проф. А.П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини»», 2020. С. 95-96.

Байрачна, Л. К. Парадигма конституційних цінностей в умовах воєнничої демократії . *Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики* : Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня Конституції України, 22 черв. 2023 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Харків, 2023. С. 15-18.

Бакумов О.С. Юридична відповідальність держави як конституційно-правовий концепт. Харків: ФОП Бровін, 2020. 480 с.

Барабаш Ю. Г. Двадцять років незалежного поступу: втома від демократії чи утвердження нового конституційного проекту? *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. N 1. С. 5-13.

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Х.: Право, 2008. 220 с.

Барабаш Ю. Г. Ідеологічна функція Конституції України: проблеми інтерпретації та трансформації . *Конституція України – основа розбудови правової демократичної соціальної держави та формування правової системи*: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., 23-24 черв. 2011 р. Х.: Право, 2011. С. 45-51.

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правова відповідальність /Ю. Г. Барабаш, Є. В. Ткаченко. *Проблеми правової відповідальності*. Харків:Право, 2014. С.33-53

Барабаш Ю.Г., Летнянчин Л.І. Офіційна конституційна доктрина України: генеза та сучасний стан. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В.А. Журавель (заст. голови редкол.), Н. С. Кузнецова (заст. голови редкол.) [та ін.] ; Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2021. С. 115 – 137.

Барабаш Ю.Г., Берченко Г.В. Чи здатна захистити себе демократія в умовах війни? (на досвіді державного будівництва під час російської агресії). *Право України*. 2023. № 1. С. 54–75

Бернацький Б. В. Рішення Конституційного Суду України у справі про заборону компартії України у світлі концепції воєнничої демократії. *Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки*. 2017. Т. 193. С. 92-96.

Бернацький Б.В. Національні та європейські стандарти щодо заборони політичних партій. *Український часопис конституційного права*. 2018. № 4. С. 122-131

Бернацький Б. Заборона пропаганди тоталітарних режимів: правильний зміст, але слабка форма. *Юридична газета*. 2019. N 50(10 грудня). С. 19.

Бернацький Б. В. Формування української моделі заборони політичних партій у світлі міжнародних стандартів і практик: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.11 - Міжнародне право; наук. кер. В. А. Василенко ; офіц. опон.: М. В. Буроменський, І. М. Городиський ; Нац. ун-т "Киево-Могила. акад.". Київ : Б. в. , 2019. 19 с.

- Берченко Г. Установча влада в юридичних позиціях Конституційного Суду України. *Юридичний бюлетень*. 2020. Випуск 16. С. 11-17.
- Берченко Г.В. Декомунізація як елемент озброєної демократії Конституція України в контексті сучасних конституційних парадигм : Х Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (27-28 жовт. 2017 р.) / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – Харків : Права людини, 2017. – С. 40-42
- Берченко Г.В. Громадянське суспільство в Україні (конституційні аспекти): монографія. Х.: Юрайт, 2014. 208 с.
- Берченко Г.В. Декомунізація в Україні: конституційно-правові аспекти *Форум права*. 2017. № 4. С. 13–23. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2017_4_4
- Берченко Г.В. Загальна характеристика незмінюваних положень конституції . *Філософія права і загальна теорія права*. 2021. № 2. С. 78-92
- Берченко Г.В. Застереження Конституційного Суду України як елемент процедури внесення змін до Конституції України. *Актуальні проблеми політики*. 2020. № 66. С. 118-123
- Берченко Г.В. Конституція і основний закон: співвідношення. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 4. С. 25-29
- Берченко Г.В. Конституція як основний закон: проблеми теорії і практики. *Юридичний вісник*. 2020. № 6. С. 39-46
- Берченко Г.В. Концепція установчої влади та її розвиток в Україні *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*: Серія Право. № 1137. Вип. 18. 2014. С. 66-69.
- Берченко Г.В. Концепція воєнничої демократії в рішенні Конституційного Суду України від 16 липня 2019 року № 9-р/2019. *Юридична осінь 2019 року*: зб. тез доповідей та наук. повідомл. учасників міжнар. наук.-практ. конф. молодих учених (Харків, 29 листоп. 2019 р.) / за заг. ред. А.П. Гетьмана. Х.: Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого: Мадрид, 2019. С. 31-35.
- Берченко Г.В. Концепт «установча влада» у сучасному українському науковому дискурсі. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського*. Серія: юридичні науки. 2020. Том 31 (70) № 6. 2020. С. 13-18
- Берченко Г.В. Політичний популізм і установча влада народу. *Juris Europensis Scientia*. 2020. № 3. С. 7-11.
- Берченко Г.В. Попередній контроль за змінами Конституції: юридичні позиції Конституційного Суду України . *Право і суспільство*. № 6-1. 2019. С. 9-16.
- Берченко Г.В. Преамбула конституції: юридична природа та практика внесення змін. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 44-48
- Берченко Г.В. Прогалини в конституції: постановка проблеми. *Право і суспільство*. 2020. № 6. С. 3-9.
- Берченко Г.В. Розвиток конституції шляхом її судового тлумачення і установча влада. *Актуальні проблеми держави і права*. 2020. № 80. С. 18-24
- Берченко Г.В. Розвиток учення про конституцію: теорія і практика. *Публічне право*. 2020. № 4. С. 6-13.
- Берченко Г.В. Установча влада: еволюція і сучасні інтерпретації. *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. 2020. № 45. С. 26-29.
- Берченко Г.В. Конституційне право на опір. *Проблеми законності*. 2020. № 4. С. 14-30
- Берченко Г.В. Конституційний контроль за внесенням змін до конституції: зарубіжний досвід // *Публічне право*. 2020. № 3. С. 15-24
- Берченко Г.В. Установча влада і набуття чинності Конституцією України. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2020. № 4. С. 20-28

Берченко Г.В. Воєнний стан як правовий режим, в умовах якого заборонено вносити зміни до Конституції України . Публічна служба: вектори реформування в умовах воєнного стану : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. з нагоди Дня державної служби (м. Харків, 19 черв. 2025 р.). Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2025. С. 21-25. URL: <https://nauka.nlu.edu.ua/nauka/vnd/zbirnyky-naukovyh-konferenczij/>

Берченко Г.В. Конституція як акт установчої влади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 596 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/images/files/Berchenko_dys.pdf

Бичков І. Г. Місце органів конституційної юрисдикції в механізмі стримувань і противаг демократичної правової держави: монографія. Харків: Право, 2022. 216 с.

Бориславська О. М. Європейська модель конституціоналізму: системно-аксіологічний аналіз. Харків : Право, 2018. 384 с.

Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень Конституції України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 6. С. 48-57.

Волощук О. Т. Поняття та сутність конституційно-правової відповідальності вищих органів державної влади . *Бюлетень Міністерства юстиції*. 2014. № 12. С. 77-84.

Волощук О.Т. Конституційно-правова та політична відповідальність уряду як вищого органу державної влади . *Чернівецький університет. Науковий вісник Чернівецького університету*: зб. наук. пр. / Чернівці. – 2012. – Вип. 628: Правознавство. – С. 68-73.

Горячов Д.А. Поняття правового захисту конституції та її основні елементи . *Порівняльно-аналітичне право*. № 5. 2015. С. 61-64

Дахова І.І. Шляхи забезпечення стабільності Конституції України. Матеріали круглого столу «Історія державотворчих процесів в Україні і зарубіжних країнах (до 30-ї річниці незалежності України та 25-річчя конституції України)». м. Харків, 27 травня. 2021 р. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. С. 72-73.

Дахова, І. І. Заборона політичних партій як засіб захисту національної безпеки: український досвід *Національна безпека як конституційна цінність: сучасні виклики* : Міжнар. наук.-практ. конф. з нагоди Дня Конституції України, 22 черв. 2023 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Чернів. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. - Харків, 2023. С. 43-47.

Домбровська О.В. Санкції як форма вираження конституційно-правової відповідальності . *Вісник господарського судочинства*. 2008. № 6. С. 91-97

Івановська А.М. Конституційний контроль в системі державного контролю. Харків : Право. 2021. 485 с.

Кельзен Г. Чисте Правознавство: з додатком: Проблема справедливості; пер. з нім. О. Мокровольський. К. : Юніверс, 2004. - 496 с.

Константий О. В. Суд загальної юрисдикції як суб'єкт правової охорони Конституції України. *Вісник Верховного Суду України*. 2011. № 7. С. 38-41

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2-ге вид., перероб. й допов. Харків : Право, 2024. 672 с.

Конституційна юрисдикція: підруч. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. Х.: Право, 2012. 168 с.

Корейба І. В. Поняття та елементи системи органів правової охорони Конституції України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. №1. С. 84-89.

Коцюруба О.О. Вплив держави на створення та діяльність політичних партій (конституційно-правовий аспект). Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. Львівський національний університет імені Івана

Франка, Львів, 2025. 266 с. URL: https://lnu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/05/diss_Kotsiuruba.pdf

Крусян А.Р. Конституційна відповідальність у функціональному механізмі сучасного українського конституціоналізму / А. Р. Крусян // Митна справа. – 2008. – № 6. – С. 73-78

Кузьменко О.В., Берченко Г.В. Статус Конституційного Суду України як судового органу влади. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 4. С. 6-10

Летнянчин Л. І. Конституційний Суд України у пореформений період: суд чи орган конституційного контролю? *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 21 жовтня 2022 р.)*. Чернівці: 2022. С. 203–212.

Летнянчин Л.І. Офіційна конституційна доктрина Конституції України. *Конституційний дизайн: від макро до мікро рівня*. Збірка тез наук. доповідей та повідомлень Міжнар. наук. конф. (19 червня 2020 р.) / За заг. ред. Гетьмана А.П. Нац. юрид. університет ім. Ярослава Мудрого. – Харків : ТОВ Вид-во «Права людини», 2020. – С. 70-72.

Летнянчин Л. І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4. С. 115-127.

Лунь З. І. Правова охорона Конституції: до питання про постановку. *Право України*. 2002. № 7. С. 13-17.

Майданник О. Конституційно-правова відповідальність: ознаки, підстави, суб'єкти. *Право України*. 2001. № 2.

Наливайко Л.Р. Проблеми визначення поняття, специфічних ознак та функцій конституційної відповідальності в сучасній конституційній теорії. *Право України*. 1999. № 10.

Рабінович П. Охорона Конституції України засобами конституційного судочинства / П. Рабінович, В. Гончаров. *Право України*. 2011. № 6. С. 105-112.

Речицький В. В.. Конституціоналізм. Коротка версія (читанка з конституціоналізму для зацікавлених). Х. : "Права людини", 2014. 264 с.

Речицький В. Неформальний конституціоналізм-II. Харків: Права людини, 2021. 440 с.

Різник С. Конституційність нормативних актів. Сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. Львів: Львівський національний університет імені Івана Франка, 2020. 542 с.

Савчин М. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020. Ужгород : Рік-У, 2020. 384 с.

Савчин М.В. Конституційна відповідальність у контексті правового захисту Основного Закону. *Держава і право. Юридичні і політичні науки*. Вип.16. К.: Ін-т держави і права НАН України / голова редкол. Ю. С. Шемшученко. 2002. С. 103-109.

Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія. Дослідження структур, мотивів і результатів. Пер.з 2-го англ.вид. Київ: АртЕк, 2001 224 с.

Скомороха В. Є. Конституційна юрисдикція в Україні: проблеми теорії, методології і практики К.: МП Леся, 2007. 716 с.

Скрипнюк О. В. Конституція України та її функції: проблеми теорії та практики реалізації (До десятої річниці прийняття Конституції України). К.: Акад. прав. наук України, 2005. 167 с.

Скрипнюк О.В. Конституція України та розвиток теорії та практики конституційно-правової відповідальності. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2009. № 6. С. 41-48

Слїнько Т.М., Ткаченко Є.В. Право конституційної держави і критерій конституційності актів державних органів. *Право у сучасному політичному житті України*. Монографія. К. Логос. 2020. С. 203-229.

Слободян Н.М. Проблеми конституційно-правової відповідальності за порушення законодавства про вибори Президента України. *Право вибору*. 2005. № 1. С. 49-54

Стецюк П. Б. Основи теорії конституції та конституціоналізму: курс лекцій. – Ч. 1. – Львів, 2003. 232 с.

Сушинський О. Конституційна відповідальність Президента України в аспекті гарантії конституційного ладу. *Вибори та демократія*. 2007. № 2. С. 83-91

Сушинський О. Конституційна відповідальність: джерельний та інстанційний аспект. *Вибори та демократія*. 2008. № 1. С. 58-64

Таран Д. П. Сучасні форми захисту конституції: порівняльно-правовий аспект. *Проблеми законності*. 2015. Вип.. 130. С. 53-60.

Таран Д. П. Захист конституції як категорія публічного права. *Публічне право*. 2015. № 4. С. 319-325.

Таран Д. П. Захист конституції: основні сучасні підходи. *Форум права*. 2015. № 3. С. 212–218.

Тацій В. Я. *Порушив Основний Закон? Відповідай!* : [Правові засоби охорони Конституції] / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // *Вибрані статті, виступи, інтерв'ю; упоряд.: О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш, В. І. Борисов; відп. за вип. О. В. Петришин.* – Х.: Право, 2010. – С. 768-771.

Тацій В. Я., Грошевой Ю.М. *Правові засоби охорони Конституції України* / В. Я. Тацій, Ю. М. Грошевий // Грошевий Ю. М. *Вибрані праці* / Ю. М. Грошевий ; упоряд.: О. В. Капліна, В. І. Маринів. – Х. : Право, 2011. – С. 258-264 .

Тодыка Ю.Н. Конституционное право Украины: отрасль права, наука, учебная дисциплина. – Х.: «Факт», 1998.

Тодыка, Ю. Н. Конституция Украины: проблемы теории и практики. Х. : Факт, 2000. 608 с.

Федоренко В.Л. Конституционно-правовая ответственность: понятие, виды и санкции *Питання теорії конституційного права і модернізації Конституції України: Зб. наук. праць* / В.Л. Федоренко; за ред. і з передмов. академ. О.В. Скрипнюка. К.: Видавництво Ліра-К, 2013. 190 с.

Черняк Є.В. Охорона Конституції України та конституцій зарубіжних країн : конституційно-порівняльний аналіз. К.: Видавництво Ліра-К, 2020. 592 с.

Шаповал В. М. Сучасний конституціоналізм . К.: Юрінком Інтер, 2005. 560 с.

Шевчук С.В. Європейські стандарти обмеження люстраційних заходів: правовий аспект. *Вісник Академії правових наук України*. 2006. № 2(45). с. 32-42.

Шеремета С.А. Застосування Конституції України судами при здійсненні правосуддя: Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Спеціальність 081 «Право». Харків, 2025. 240 с.

Тема 3. Конституційне право України як основа національного права

План

1. Поняття та предмет конституційного права України
2. Конституційно-правові відносини та їх структура
3. Суб'єкти конституційного права України
4. Місце конституційного права України в системі навчальних дисциплін
5. Джерела конституційного права України

Задачі

1. Практика останніх років переконливо свідчить про те, що лобіювання як вплив зацікавлених груп на позицію народних депутатів України щодо питань, які є предметом регулювання законами України, стало поширеним явищем. Відсутність нормативно-правового регулювання способів лобістської діяльності у Верховній Раді України сприяє розвитку таких форм впливу на прийняття нормативно-правових актів, які мають ознаки корупційних діянь та посадових злочинів. Неврегульованість механізмів забезпечення гласності лобіювання у Верховній Раді України не дозволяє громадянам України, волю яких виражає парламент, чітко визначити, хто впливає на процес прийняття парламентом рішень, в який спосіб та на кого здійснюється такий вплив.

З метою врегулювання лобістської діяльності у Верховній Раді України групою народних депутатів України внесено законопроекти «Про лобізм», «Про публічну адвокацію», «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України». Відповідно до статті 1 законопроекту «Про лобізм», лобізм – це посередницька діяльність професійних суб'єктів лобізму між групами інтересів (замовниками лобістських послуг або їх вигодонабувачами) та суб'єктами владних повноважень з метою впливу не забороненими законом методами на їх діяльність та яка здійснюється як окремий вид підприємницької діяльності, або діяльність інших суб'єктів лобізму з метою впливу не забороненими законом методами на діяльність суб'єктів владних повноважень у власних інтересах.

Які відносини є об'єктом конституційно-правового регулювання? Предметом якої галузі національного права є відносини, врегульовані вищезазначеним законопроектом: адміністративного, фінансового чи конституційного права? У чому специфіка політичних відносин як предмету конституційного права України?

Порівняйте основні положення законопроектів «Про лобізм» (№3059-1 від 28.02.2020), «Про публічну адвокацію» (№5661 від 19.01.2017), «Про діяльність лобістів у Верховній Раді України» (№8429 від 09.11.2005)? Чи вбачаєте Ви доцільним прийняття закону, який би врегулював лобістську діяльність у Верховній Раді України?

2. З метою врегулювання суперечностей між Верховною Радою України, Президентом України та Прем'єр-міністром України, що, на думку політиків, виникають через недосконалість Конституції України в частині врегулювання діяльності вищих органів влади, Голова парламенту запропонував Президентові та Прем'єр-міністру укласти між трьома владними інституціями тимчасовий договір про розподіл владних повноважень, в якому на період до внесення в установленому порядку змін до Конституції буде по-новому виписаний статус цих вищих органів влади.

Дайте правову оцінку такій пропозиції. Чи є вказані державні інституції суб'єктами конституційного права, що можуть укласти подібний договір? Чи була в історії незалежної України практика укладання конституційних договорів між вищими органами державної влади?

3. Народні депутати України розробили законопроект, в якому пропонувалося внести зміни до частини другої статті 5 та інших статей Конституції України, зокрема, замість терміна «народ» вживати «електорат» (громадяни України, які досягли 18 років та не визнані судом недієздатними) у відповідних відмінках. На думку авторів законопроекту, це більше відповідатиме реальному стану речей, оскільки такого суб'єкта конституційного права, як народ, не існує. В обґрунтування своєї позиції народні обранці вказують на норми Конституції України, виборчого та референдумного законодавства, відповідно до якого

участь у формуванні органів публічної влади, вирішенні питань загальнодержавного значення беруть виключно дієздатні громадяни України, які досягли 18-ти річного віку та не визнані судом недієздатними, що цілком відповідає терміну «електорат».

Дізнавшись про законодавчу ініціативу парламентарів, Президент України вніс свій законопроект до Верховної Ради України як альтернативний першому. У ньому пропонується замінити термін «народ» на термін «нація» (lat. – natio), під яким розуміти сукупність усіх громадян України.

Висловіть Вашу позицію з приводу внесених до парламенту законопроектів. Чи є «народ», «нація», «електорат» суб'єктами конституційного права України? Дайте розгорнуту характеристику статусу (поняття, обсяг правосуб'єктності, відносини, в які вступає тощо) такого суб'єкта конституційного права, як народ.

4. 30 червня 2015 р. Велика палата Європейського суду з прав людини ухвалила рішення у справі *Хорошенко проти Росії*, в якій заявник оскаржував обмеження родинних побачень для осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі. У рішенні йдеться, зокрема, про те, що в європейській спільноті не повинно існувати відмінностей між утриманням в неволі осіб, що відбувають покарання у виді довічного позбавлення волі, та інших злочинців. Коли ж Урядовий Уповноважений у справах Європейського суду з прав людини звернувся до Кабінету Міністрів України з пропозиціями щодо зміни відповідних положень українського законодавства, йому було відмовлено на тій підставі, що рішення ухвалене Судом не проти України.

Вирішіть цей спір. Чи є джерелом українського права прецедентна практика Європейського суду з прав людини? Якщо є, то уся чи лише у справах, де стороною є Україна? В чому відмінність між поняттям «виконання рішень» та «застосування практики Європейського суду з прав людини»? Що таке доктрина «дружнього ставлення до норм міжнародного права»? Чи може зазначений спір вивчатися під час таких навчальних дисциплін, як кримінально-виконавче право, міжнародне право або інших? Яке місце конституційного права України в системі навчальних дисциплін?

5. У зв'язку з існуванням колізій (невідповідностей) між нормами джерел права, громадянин М. звернувся до Вас із консультацією щодо співвідношення за критерієм юридичної сили таких з них:

- Висновку Європейської комісії за демократію через право;
- Закону України;
- Кодексу України;
- Конституції України;
- Міжнародного договору, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою України;
- Міжнародного договору Європейського Союзу;
- Постанови Верховної Ради України;
- Практики Європейського суду з прав людини;
- Практики Комітету Організації Об'єднаних Націй з економічних, соціальних та культурних прав;
- Рішення всеукраїнського референдуму;
- Рішення Конституційного Суду України;

- Указу Президента.

Побудуйте із зазначених джерел права ієрархію за критерієм юридичної сили в Україні – починаючи від актів з найбільшою, завершуючи актами з найменшою юридичною силою (деякі акти можуть мати однакову юридичну силу, а деякі можуть не бути джерелами права в Україні)? Відповідь обґрунтуйте.

Список нормативних актів та літератури

Колодій А. М. Теоретичні проблеми розвитку конституційного права України. *Право України*. 2014. № 7. С. 130-136.

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг. ред. Т. М. Слінько ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. – 2-ге вид., перероб. й допов. Харків : Право, 2024. 672 с.

Конституційне право України : навч. посіб. для підгот. до зовніш. незалеж. оцінювання / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, І. І. Дахова та ін.]. Харків : Право, 2021. 368 с.

Конституційне право України : посіб. для підгот. до іспитів / [Т. М. Слінько, І. І. Дахова, Л. І. Летнянчин та ін.]. Вид. 7-ме, перероб. та допов. Харків : Право, 2022. 372 с.

Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, О.М. Лисенко, А.А. Мелешевич. К.: ВАІТЕ, 2021. 528 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.osce.org/files/f/documents/9/d/489959_1.pdf

Павшук К.О., Дзюба Я.А. Сучасний конституційний процес в Україні. *Молодий вчений*. 2019. № 12 (76). С. 65-69.

Погорілко В., Федоренко В. Джерела права України (загальна теорія джерел конституційного права). *Вісник Академії правових наук України*. 2002. № 1(28). С. 46-54.

Погорілко В., Федоренко В. Конституційно-правові відносини в Україні: поняття, види, структура. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2005. №7. С. 28-47.

Речицький В. В. Конституційне АБВ. Харків: ТОВ «Видав-ництво „Права людини“», 2016. 408 с.

Савчин М. В. Порівняльне конституційне право: навчальний посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2019. 328 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/29207/1/Savchyn_Comparative%20Constitutional%20Law.pdf

Скрипнюк О. В. Конституційно-правові інститути та норми: поняття, класифікація, структура. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2008. № 3. С. 5-13.

Скрипнюк О. В. Специфіка конституційно-правових відносин в Україні. *Вісник Академії правових наук України*. 2010. №3(62). С. 59-68.

Федоренко В. Завдання та функції конституційного права як галузі конституційного права. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2021. № 1(93). С. 80-89.

Федоренко В. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 580 с.

Федоренко В. Суб'єкти конституційно-правових відносин: поняття, види, питання конституційної правосуб'єктності. *Право України*. 2014. № 5. С. 83-91.

Федоренко В., Цоклан В. Система сучасних джерел конституційного права України : монографія. Київ: Ліра-К, 2009. 400 с.

Barabash Iu., Mokhonchuk B. The principle of the law-governed state in the constitutional doctrine of Ukraine. A new way to law. Collective monograph. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”, 2021. 162 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: URL: https://www.researchgate.net/publication/356522917_Barabash_Iu_Mokhonchuk_B_The_principle_of_the_law-governed_state_in_the_constitutional_doctrine_of_Ukraine_A_new_way_to_law_Collective_monograph_Riga_Latvia_Baltija_Publishing_2021_162_r_P_45-61

Т е м а 4. Загальна характеристика чинної Конституції України

План

1. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму.
2. Розробка і прийняття Конституції України 1996 року
3. Конституційна реформа 2004 р.
4. Конституційна реформа 2016 р.
5. Конституційний процес на сучасному етапі

Задачі

1. На парламентських слуханнях один з доповідачів заявив, що говорити про розвиток українського конституціоналізму в радянський період немає жодних підстав, оскільки в Радянській Україні не було жодної реальної Конституції, існувала лише одна політична партія, яка фактично підмінила собою увесь державний апарат, був відсутній реальний поділ влади, а людина, її життя і здоров'я, недоторканність і безпека не визнавалися соціальною цінністю. Інші доповідачі з цим не погоджувалися через те, що необхідність утвердження прав людини вимагали і обґрунтовували дисиденти., що свідчить про наявність у радянський час конституційно-правових ідей. Крім того, конституціоналізм часто розуміють формально – як наявність формальної конституції, а західні дослідники активно оперують термінами «авторитарний» або «тоталітарний» конституціоналізм.

Проаналізуйте висловлену позицію щодо існування конституціоналізму в радянський період. Чиї аргументи є більш переконливими, на Ваш погляд?

Проаналізуйте Концепцію нової Конституції України, ухвалену Верховною Радою України 19 червня 1991 року. Що з цієї Концепції знайшло своє втілення в Конституції України, а що – ні? Які ідеї з Концепції, що не були втілені в тексті Конституції 1996 року, Вам видаються вартими уваги?

2. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання 50 народних депутатів України, в якому було заявлене клопотання щодо офіційного тлумачення положення частини третьої Преамбули Конституції України 1996 р. «спираючись на багатомісячну історію українського державотворення...» в аспекті впливу на сучасний

конституційний процес відомих історії українського конституціоналізму актів: Конституції Пилипа Орлика 1710, Конституції УНР 1918 р., Конституційного Договору 1995 р., Декларації про державний суверенітет України 1990 р., Акту проголошення незалежності України 1991 р.

Автори подання вимагали визнання юридичного значення за згаданими вище актами і використання доктрини конституційного блоку (Франція, Молдова), а також проводилася аналогія з ідеєю історичної конституції, що використовується в Угорщині⁸.

Що таке доктрина конституційного блоку і чи застосовна вона в Україні?

Яке юридичне значення посилання в преамбулі Конституції України на «багатовікову історію державотворення», а також Акт проголошення незалежності України?

Чи є чинними на сьогоднішній день Конституція Пилипа Орлика 1710, Конституція УНР 1918 р., Конституційний Договір 1995 р., Декларація про державний суверенітет України 1990 р., Акт проголошення незалежності України 1991 р.? Яке їх значення в утвердженні української державності та розвитку вітчизняного конституціоналізму?

3. У зарубіжній практиці використовується три основні способи ухвалення конституцій: на референдумі, парламентом і установчими зборами, а також варіанти їх комбінацій. В ході роботи конституційних комісій (1991-1996 рр.) обговорювалося питання, зокрема, щодо способу ухвалення Конституції України.

Відповідно до п. IV Розділу VIII «Заключні положення» Конституційного договору між Верховною Радою України та Президентом України про основні засади організації та функціонування державної влади і місцевого самоврядування в Україні на період до прийняття нової Конституції України «До прийняття нової Конституції Сторони не виноситимуть на всеукраїнський референдум, консультативний референдум та опитування громадської думки інших питань, крім прийняття нової Конституції України, текст якої буде узгоджений Сторонами». Всупереч цьому 26 червня 1996 р. Президент України видав Указ «Про проведення всеукраїнського референдуму з питань прийняття нової Конституції України». Це спонукало Верховну Раду України в режимі одного пленарного засідання протягом 27-28 червня обговорити і схвалити текст Конституції України. Згодом Президент України підписав Закон «Про прийняття Конституції України і введення її в дію» і скасував свій указ.

Які були головні етапи розробки проєкту Конституції України з 1991 року по 1996 рік?

Які позитивні і негативні сторони ухвалення конституцій названими трьома способами: на референдумі, парламентом і установчими зборами?

Чи був спосіб ухвалення Конституції України легітимний та/або оптимальний?

Яке юридичне значення Закону «Про прийняття Конституції України і введення її в дію» 28 червня 1996 року N 254/96-ВР? Чи є він частиною Конституції України?

---

⁸ У ч. 3 статті R розділу «Основні положення» Основного Закону Угорщини сказано: «Положення Основного Закону слід тлумачити відповідно до їх цілі, згідно Національного кредо (тобто преамбули)», що міститься в ньому, і досягнень нашої історичної конституції».

4. На парламентських слуханнях, присвячених сучасним проблемам українського конституціоналізму, народний депутат Л. заявив, що Конституція України не повною мірою відповідає демократичним стандартам, оскільки:

1) на першому місці стоїть розділ “Загальні засади”, норми якого нікого ні до чого не зобов’язують, а мають лише декларативний характер;

2) розділ, в якому встановлено права і свободи людини, стоїть на другому, а не на першому місці, що не відповідає ліберально-демократичним конституційним ідеалам;

3) в тексті зафіксовано не всі права і свободи, які відомі сучасній політико-правовій думці, а це значно знижує її регулюючий потенціал;

4) за народом закріплено право на всеукраїнському референдумі затверджувати зміни лише до трьох, а не до усіх її розділів.

Проаналізуйте таку позицію з точки зору змісту Конституції України.

Наскільки обґрунтованими, на Ваш погляд, є висловлені зауваження?

5. У рішенні КСУ від 5 жовтня 2005 року N 6-рп/2005 (справа про здійснення влади народом), абз 3 п. 4.3 мотивувальної частини сказано: «Із нормативно-правового змісту положень частин другої, третьої статті 5 Основного Закону України, за якими народ є носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні та народів належить право визначати і змінювати конституційний лад в Україні, випливає, що народ має право приймати нову Конституцію України».

У п. 1 резолютивної частини рішення КСУ (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 розвивається ця ж думка: «В аспекті порушеного у конституційному поданні питання положення частини другої статті 72 у системному зв'язку зі статтею 5 Конституції України слід розуміти так, що народ як носій суверенітету і єдине джерело влади в Україні може реалізувати на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою своє виключне право визначати і змінювати конституційний лад в Україні шляхом прийняття Конституції України у порядку, який має бути визначений Конституцією і законами України». При цьому відповідно до п. 4 мотивувальної частини цього ж рішення «...формою здійснення установчої влади народом є всеукраїнський референдум, що проголошується за народною ініціативою ...».

Закон «Про всеукраїнський референдум» від 6 листопада 2012 року № 5475-VI, який передбачав прийняття нової конституції на референдумі за народною ініціативою, був визнаний згодом неконституційним за рішенням КСУ від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. Там вказувалося: «... народ, маючи суверенну прерогативу щодо здійснення установчої влади, водночас перебуває у визначених Конституцією України межах щодо порядку її здійснення».

Чи існує на сьогоднішній день юридичний механізм (процедура) потрібно використати для схвалення нової Конституції України. Якщо так, то якою вона є?

В якому випадку, на Вашу думку, можливо ухвалення нової Конституції?

6. До Верховної Ради України 310 народних депутатів України внесли законопроект про викладення Конституції України в новій редакції. Парламент направив цей проект до Конституційного Суду України для надання висновку щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Конституції України. Суддя-доповідач по цій справі на пленарному засіданні Конституційного Суду запропонував визнати неконституційним цей проект з таких підстав:

по-перше, він передбачає ліквідацію посади Прем'єр-міністра України і підпорядкування уряду безпосередньо главі держави;

по-друге, закріплює виборче право по виборах органів місцевого самоврядування за іноземцями, які на законних підставах постійно проживають на території відповідної місцевої ради.

Крім того, суддя-доповідач вказав, що перед внесенням відповідного законопроекту до парламенту не було проведено його всенародного обговорення і всеукраїнського референдуму, на якому народ мав надати згоду на зміну існуючої форми правління з парламентсько-президентської на президентську, оскільки це змінює існуючий в Україні конституційний лад, а відповідно до ст. 5 Конституції України це право належить виключно народу і не може бути узурповане державою, її органами або посадовими особами.

Чи відповідає поданий проєкт статтям 157 і 158 Конституції України?

Чи можна шляхом процедури внесення змін до Конституції України прийняти нову Конституцію України або викласти чинну в новій редакції?

7. Політичні партії, які за результатами чергових парламентських виборів не взяли участі в розподілі депутатських мандатів, утворили “Союз політичних партій національного порятунку”, розробили проєкт нової Конституції України і почали збирати підписи, необхідні для проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, на який планували винести цей проєкт.

Президент України звернувся через загальнонаціональні телеканали до українського народу і заявив, що він як гарант Конституції ніколи не оголосить такого референдуму, оскільки чинною Конституцією України не передбачено такого порядку ухвалення нового Основного Закону.

Наскільки, на Вашу думку, є обґрунтованою позиція Президента України?

8. Верховна Рада України прийняла у третьому читанні Закон України “Про внесення змін до Конституції України”, яким передбачається ліквідація Конституційного Суду України і передача його повноважень Верховному Суду України. Висновки щодо відповідності цього законопроекту статей 157, 158 Конституції України від Конституційного Суду отримані не були. Названий Закон направлено на підпис Президенту України, який застосував право вето щодо нього. Народні депутати України звернулися до адміністративного суду зі скаргою на дії Президента України, в якій просять визнати їх неконституційними та зобов'язати главу держави підписати Закон й оприлюднити його.

Яким чином має бути вирішений цей спір?

Чи має право Президент застосовувати вето до закону про внесення змін до Конституції України?

9. Група народних депутатів України в кількості 250 осіб подала до Верховної Ради України законопроект «Про внесення змін і доповнень до Конституції України», яким, зокрема, передбачалося: а) Президент України обиратиметься не народом, а парламентом; б) Україна визнається федеративною державою; в) в Україні запроваджується друга державна мова.

Які розділи потрібно змінити, щоб внести вказані зміни? Яка процедура змін цих розділів? Чи можна одночасно вносити зміни до різних розділів Конституції України?

Проаналізуйте даний законопроект на предмет його відповідності ст. 157 і 158 Конституції України.

Який висновок із приводу цього проекту має надати Конституційний Суд України?

10. 8 грудня 2004 Верховна Рада України, схваливши законопроект № 2222- IV про внесення змін до Конституції України від 28 червня 1996 року, дала старт конституційній реформі, яка набула чинності з 1 січня 2006 року. Однак, 30 вересня 2010 року Конституційний Суд України визнав Закон України «Про внесення змін до Конституції України» від 8 грудня 2004 р. № 2222- IV неконституційним. Втім, 21 лютого 2014 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України», «реанімувавши» таким чином конституційну реформу 2004 року.

Дайте загальну характеристику конституційній реформі 2004 року, визначте її позитивні і негативні сторони, основні положення та строки чинності.

Назвіть аргументи, якими керувався Конституційний Суд України при скасуванні конституційної реформи 2004 р.

Дайте конституційно-правову оцінку Закону України «Про відновлення дії окремих положень Конституції України» від 21 лютого 2014 року. Проаналізуйте критичні аргументи щодо рішення КСУ від 30 вересня 2010 року, які використала Велика палата Верховного Суду у постанові від 20 січня 2021 року (справа № 800/162/14, провадження № 11-872зай19)⁹.

11. При внесенні змін до Конституції України законом № 1401-VIII від 02.06.2016 щодо правосуддя назва «Верховний Суд України» була замінена на «Верховний Суд». Ці зміни відкрили шлях законодавцю для ліквідації існуючого Верховного Суду України, припинення повноваження всіх його суддів, і створення нового Верховного Суду, оголошення конкурсу на посади суддів.

---

⁹ <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96406949>

У рішенні від 18 лютого 2020 року № 2-р/2020 Конституційний Суд України вказав, що «перейменування закріпленого в Конституції України органу - Верховного Суду України - не може відбуватися без переведення суддів Верховного Суду України на посади суддів Верховного Суду, оскільки немає відмінностей між юридичним статусом судді Верховного Суду України та судді Верховного Суду, а вилучення слова „України“ - власної назви держави - з словесної конструкції „Верховний Суд України“ не може бути підставою для звільнення всіх суддів Верховного Суду України або їх переведення до іншого суду, тим більше суду нижчої інстанції» (абз. 2 п. 12 мотивувальної частини).

Суддя Верховного Суду України Гуменюк оскаржив припинення свої повноважень до Європейського Суду з прав людини.

Проаналізуйте рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Гуменюк та інші проти України» (Заява № 11423/19) від 22 липня 2021 року¹⁰. Які порушення при проведенні судової реформи встановив ЄСПЛ?

12. Конституційний Суд України неодноразово розглядав законопроекти про внесення змін до статті 80 Конституції України стосовно обмеження депутатської недоторканності та давав висновки про те, що пропоновані зміни щодо скасування недоторканності народних депутатів України стосуються лише їхнього спеціального статусу і не впливають на зміст конституційних прав і свобод людини і громадянина (їх скасування чи обмеження), а отже, не суперечать вимогам частини першої статті 157 Конституції України (висновки від 27 червня 2000 року № 1-в/2000, від 11 липня 2000 року № 2-в/2000, від 5 грудня 2000 року № 3-в/2000, від 10 вересня 2008 року № 2-в/2008, від 1 квітня 2010 року № 1-в/2010, від 10 липня 2012 року № 1-в/2012, від 27 серпня 2012 року № 2-в/2012, від 16 червня 2015 року № 1-в/2015).

19 червня 2018 року № 2-в/2018 КСУ надав черговий висновок щодо повного скасування недоторканності народних депутатів України. Саме цей проєкт було згодом остаточно схвалено Верховною Радою України (Закон № 27-ІХ від 03.09.2019). При цьому КСУ сформулював ряд т.з. «застережень». В тексті мотивувальної частини висновку містяться три абзаци (6-8 п. 3.1), в яких висловлені занепокоєння із цього приводу з боку КСУ, у тому числі посилення на позицію Венеційської комісії (висновок від 19 червня 2015 року CDL-AD(2015)013).

На відміну від КСУ, Конституційний Суд Румунії свого часу в рішенні від 17 червня 2011 року визнав скасування депутатського імунітету неконституційним. На його думку, законопроект про перегляд конституції, що скасовує процесуальний імунітет, який захищає парламентарів від необґрунтованого кримінального переслідування, призводить до усунення гарантій основних прав осіб, що займають державні посади, і тим самим порушує межі перегляду, передбачені у ч. 2 ст. 152 Конституції Румунії.

Народні депутати України внесли подання про визнання закону про внесення змін до Конституції неконституційним з мотивів порушення процедури прийняття, а також через змістовні причини – обмеження прав людини через скасування депутатського імунітету.

Яке юридичне значення мають застереження Конституційного Суду України? Чи зобов'язаний парламент їх розглядати, враховувати? Які наслідки їх неврахування?

Чи має право КСУ здійснювати наступний контроль за законами про внесення змін до Конституції України, що набрали чинності?

---

¹⁰ https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_h09#Text

Проаналізуйте рішення КСУ від 01.11.2022 № 2-р/2022 (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності).

13. У 2019 році до преамбули Конституції та інших розділів було внесено зміни (Закон України № 2680-VIII від 07.02.2019). Підтверджено "європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України" (абзац п'ятий преамбули). У висновку Конституційного Суду із цього приводу не було жодних зауважень щодо таких змін, хоча в окремих думках деяких суддів звучала ідея про те, що преамбула Конституції України не може бути змінена (судді М. Гультай, О.Касмінін), об'єктивно неможливо змінити існуючі на той момент передумови, мотиви та цілі її прийняття, запропоновані Законопроектом зміни до преамбули Конституції України однозначно стосуються засад зовнішньополітичної діяльності, а тому вони мали б вноситися до її статті 18, у якій вони знайшли б своє закріплення у відповідному формулюванні (суддя М.Мельник). О. Литвинов стверджував, що з огляду на основоположне значення преамбули як ціннісної основи Конституції України та фундаменту конституційного ладу в Україні її зміна має бути схвалена Українським народом на всеукраїнському референдумі, тобто у формі безпосередньої, а не представницької демократії. На думку О. Тупицького, законопроектом зміна для внесення до тексту преамбули Основного Закону України хоча й не суперечить вимогам його статей 157, 158, проте фактично спотворить відображення у цій преамбулі історичної дійсності, за якої 28 червня 1996 року відбувалося прийняття Основного Закону України. Окрім того, суддя ставить питання і про формальну суперечність із Актом проголошення незалежності України, в якому згадується Декларація про державний суверенітет України (щодо наміру стати нейтральною державою).

Чи можна вносити зміни до преамбули Конституції України і в який спосіб?

Чи згодні Ви з наведеними аргументами в окремих думках суддів Конституційного Суду України?

Проаналізуйте зарубіжний досвід внесення змін до преамбули конституцій.

14. Відповідно до ст. 159 Конституції України законопроект про внесення змін до Конституції України розглядається Верховною Радою України за наявності висновку Конституційного Суду України щодо відповідності законопроекту вимогам статей 157 і 158 цієї Конституції.

Починаючи з 1999 року і до сьогодні сформувалася досить велика за обсягом практика попереднього контролю за законопроектами про внесення змін до Конституції України, яку оцінюють неоднозначно.

Є прихильники такого контролю, які вважають, що КСУ стоїть на заваді узурпації влади. Інші вважають, що КСУ таким чином втручається в здійснення установчої влади і, проявляючи надмірний активізм або навпаки, затягуючи із розглядом таких проєктів, перешкоджає внесенню змін до Конституції України.

Яка мета попереднього контролю за законопроектами про внесення змін до Конституції України? В яких країнах так само, як і в Україні, встановлено аналогічний механізм?

Проаналізуйте загальні тенденції в практиці надання з боку КСУ висновків на законопроекти про внесення змін до Конституції України протягом 1999-2018 років.

В яких випадках КСУ визнавав порушення вимог статей 157 і 158 Конституції? Для відповіді на питання використайте такі висновки КСУ:

- від 20 листопада 2019 року № 6-в/2019 (щодо уповноважених Верховної Ради України) (реєстр. № 1016)¹¹,

- від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019 (щодо закріплення повноважень Президента України утворювати незалежні регуляторні органи, Національне антикорупційне бюро України, призначати на посади та звільняти з посад Директора Національного антикорупційного бюро України і Директора Державного бюро розслідувань) (реєстр. № 1014)¹²,

- від 24 грудня 2019 року № 9-в/2019 (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України) (реєстр. № 1027)¹³.

15. У висновку від 14 березня 2001 року № 1-в/2001 Конституційний Суд України припинив провадження щодо змін до розділу XV "Перехідні положення" Конституції України. Зміни стосувалися вилучення норми (останнє речення з пункту 6). На думку КСУ, ця норма діяла тимчасово і зі створенням Конституційного Суду України вичерпала свою дію. Водночас це не завадило КСУ згодом надавати позитивні висновки щодо інших законопроектів про внесення змін до розділу "Перехідні положення", завдяки чому цей розділ було успішно змінено у 2011, 2016 і 2019 роках.

Яку роль в Конституції України відіграють "Перехідні положення"?

Які існують аргументи за і проти внесення змін до цього розділу?

Які саме зміни до розділу "Перехідні положення" було внесено у 2011, 2016 і 2019 роках?

Чи можна вважати, що сьогодні всі норми цього розділу вже вичерпали свою дію?

Список нормативних актів та літератури

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-00#Text>.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2005 від 05.10.2005 р. (справа про здійснення влади народом) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-05#Text>.

Рішення Конституційного Суду України № 6-рп/2008 від 16.04.2008 р. (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08#Text>.

Рішення Конституційного Суду України № 23-рп/2008 від 15.10.2008 р. (справа про проголошення Президентом України всеукраїнського референдуму за народною ініціативою) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v023p710-08#Text>.

Рішення Конституційного Суду України № 1-рп/2016 від 15.03.2016 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-16#Text>

Рішення Конституційного Суду України у справі про додержання процедури внесення змін до Конституції України) від 30 вересня 2010 року N 20-рп/2010 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v020p710-10#Text>.

¹¹ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006v710-19#Text>

¹² <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007v710-19#Text>

¹³ <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009v710-19#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008 (справа про прийняття Конституції та законів України на референдумі)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v006p710-08#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018 у справі за конституційним поданням 57 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про всеукраїнський референдум"
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-18#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 01.11.2022 № 2-р/2022 щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності)
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va02p710-22#Text>

Berchenko H. Slinko T. Horai O. Unamendable Provisions of the Constitution and the Territorial Integrity of Ukraine *Access to Justice in Eastern Europe* 2022 № 4-2(17) Special Issue. P. 113-127.

Berchenko H., Slinko T., Tkachenko Ye., Kobryn V. Preliminary Judicial Control of Amendments to the Constitution: Comparative Study *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. № 4(16). P. 159-169

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права Х.: Право, 2008. 219 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційна реформа і стабільність конституційного ладу: конфліктологічно-правовий аналіз системного взаємозв'язку *Право України*. 2012. № 1/2. С. 77-96.

Барабаш Ю. Право на зміну конституційного ладу як складова правосуб'єктності Українського народу. *Право України*. 2019. № 10. С. 66-80.

Барабаш Ю. Установча влада українського народу як конституційний феномен *Право України*. 2009. № 11. С. 73-80.

Берченко Г. В. Концепція установчої влади та її розвиток в Україні *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна*. Серія : Право. 2014. № 1137, вип. 18. С. 66-69.

Берченко Г.В. Право народу визначати і змінювати конституційний лад в аспекті здійснення установчої влади *Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету*. – 2020. № 46. С. 10-14.

Берченко Г.В. Відновлення дії тексту конституції в аспекті концепції установчої влади. *Форум права*. 2016. № 4. С. 25–34

Берченко Г.В. Декларація про державний суверенітет України і Акт проголошення незалежності в аспекті доктрини конституційного блоку. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 24-30

Берченко Г.В. Загальна характеристика незмінюваних положень конституції . *Філософія права і загальна теорія права*. 2021. № 2. С. 78-92 DOI: <https://doi.org/10.31359/2227-7153-78>

Берченко Г.В. Застереження Конституційного Суду України як елемент процедури внесення змін до Конституції України . *Актуальні проблеми політики*. 2020. № 66. С. 118-123.

Берченко Г.В. Конституція як акт установчої влади: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.02 / Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків, 2024. 596 с. URL: https://library.nlu.edu.ua/images/files/Berchenko_dys.pdf

Берченко Г.В. Попередній контроль за змінами Конституції: юридичні позиції Конституційного Суду України. *Право і суспільство*. № 6-1. 2019. С. 9-16.

Берченко Г.В. Попередній контроль за змінами Конституції: юридичні позиції Конституційного Суду України. *Право і суспільство*. № 6-1. 2019. С. 9-16.

Берченко Г.В. Попередній судовий контроль за законопроектами про внесення змін до конституції: порівняльний аспект. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. (21 жовтня 2022р., Чернівці)/редкол.: О.В. Щербанюк та ін.* Чернівці: без видавництва, 2022. С. 157-160.

Берченко Г.В. Преамбула конституції: юридична природа та практика внесення змін. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 44-48

Берченко Г.В. Конституційний контроль за внесенням змін до конституції: зарубіжний досвід. *Публічне право*. 2020. № 3. С. 15-24

Бориславська О. Верховенство конституції чи верховенство права: деякі питання відновлення дії окремих положень конституції України. *Вісн. Конституц. Суду України*. 2015. № 6. с. 48–57

Бориславська О. М. Конституційна реформа як шлях формування в Україні конституційної системи обмеженого правління (на основі досвіду європейської моделі конституціоналізму) . *Право України*. 2014. № 7. С. 47-54.

Водянніков, О. Ю. Прерогативні установчі повноваження українського парламенту . *Публічне право*. 2023. N 2. С. 14-27.

Гетьман В. Як приймалась Конституція України. Київ: 1996. 127 с.

Дахова І.І. Шляхи забезпечення стабільності Конституції України. Матеріали круглого столу «Історія державотворчих процесів в Україні і зарубіжних країнах (до 30-ї річниці незалежності України та 25-річчя Конституції України)». м. Харків, 27 травня. 2021 р. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. – С. 72-73.

Конституція незалежної України. У 3 кн. Кн. 2. Ч. 1. Документи. Статті / під заг. ред. С. Головатий. Київ : Право, 1997. 270 с.

Колісник В. Конституційна реформа в контексті посилення політичної відповідальності . *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2005. № 1. С. 38-44.

Колісник В. П. Відновлення дії Конституції України та зміна форми правління як засіб поновлення конституційного ладу. *Вісник Конституційного Суду України*. 2015. № 4. С. 103–108

Колісник В. П. Правовий механізм трансформації української Конституції . *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2009. № 3. С. 58-66.

Колісник В. П., Берченко Г. В., Слінько Т. М. Конституційна ідентичність як втілення установчої влади. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2022. Т. 29. № 3. С. 69–88. Doi: 10.31359/jnalsu.29(3).2022.69-88

Коліушко І., Кириченко Ю. Парламент схвалив неконституційний порядок змін Конституції України *Юридичний вісник України*, № 46, 17-23 листопада, 2012.

Конституционные преобразования в Украине: история, теория и практика : монография / под ред. М. Ф. Орзиха ; М-во образования и науки Украины, Нац. ун-т "Одес. юрид. акад.". – Киев : Юринком Интер, 2013. – 512 с.

Конституційна реформа: експертний аналіз. Харків: Вид-во «Фоліо», 2004.

Конституційний процес в Україні (2005-2008). Харків: ХПГ, Вид-во «Права людини», 2010.

Конституційний процес в Україні та світовий досвід конституціоналізму : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; наук. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Юрид. думка, 2014. 262 с.

Конституція незалежної України: у 3 кн. / Під заг. ред. С. Головатого. Київ : Право, 1995. –Кн.1 : Документи, коментарі, статті. – 398 с.

Контроль за дотриманням належної конституційної процедури : за матеріалами Рішення Конституційного Суду України від 30 верес. 2010 р. № 20-рп/2010 у справі про дотримання процедури внесення змін до Конституції України / С. Л. Вдовіченко [та ін.] . - Київ : Алерта, 2011. - 94 с.

Любченко П. М. Проблемні питання рішень Верховної Ради України та Конституційного Суду України в аспекті внесення змін до Конституції України *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2016. Вип. 31. С. 15-24.

Онішук М. Український конституціоналізм: виміри модернізації (вибрані статті). – Київ: Вид-во «Юрінком. Інтер», 2013.

Павшук К.О., Дзюба Я.А. Сучасний конституційний процес в Україні. Молодий вчений. 2019. № 12(76). С. 65-69.

Рабінович Сергій Приховані повноваження Конституційного Суду? // Український часопис конституційного права. 2020 № 3. С. 3-24.

Речицький В. В. Конституціоналізм. Коротка версія. Читанка з конституціоналізму для зацікавлених. – Х.: Харківська правозахисна група, Права людини, 2014. – 264 с.

Речицький В. Ірраціональний конституціоналізм. // *Критика*, № 3-4, 2021. С. 3-11

Речицький В. Конституційне АБВ. – Харків: ХПГ, Вид-во «Права людини», 2016.

Речицький В. Неформальний конституціоналізм. – Харків: ХПГ, Вид-во «Права людини», 2018.

Речицький В. Неформальний конституціоналізм-II. Харків: Права людини, 2021. 440 с.

Речицький В. У нашій Конституції немає категорії свободи. Досі не розуміємо її глибинного змісту. Країна, 24 червня 2021 р. С. 21-24.

Різник С. Проблеми оцінювання конституційності законів про внесення змін до Конституції України *Український часопис конституційного права*. 2019. № 4.

Різник С. Про нез'ясоване питання конституційності актів парламенту, прийнятих в умовах Революції Гідності: <http://cki.org.ua/pro-nezjasovane-pitannya-konstitucijnosti-aktiv-parlamentuprijnyatix-v-umovax-revoljuci%D1%97-gidnosti>

Рудик П. А. Превентивний контроль Конституційного Суду України щодо внесення змін до Основного Закону держави / П. А. Рудик // Часопис Київського університету права. – 2014. – № 1. – С. 82-87.

Скрипнюк О. В. Конституційна реформа в Україні: етапи поступу та методологія сучасної модернізації Основного Закону / О. В. Скрипнюк // *Право України*. – 2014. – № 7. – С. 25-34.

Скрипнюк О. Конституційний процес і конституційна реформа в Україні: здобутки, проблеми та перспективи розвитку (за матеріалами круглого столу) *Право України*. 2015. № 7. – С. 183-191.

Скрипнюк О. Стратегія конституційного оновлення України на сучасному етапі : [круглий стіл "Сучасний конституційний процес в Україні: проблеми теорії і практики"] Національна академія правових наук України. *Вісник Національної академії правових наук України* : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2015. – № 2 (81). – С. 157-166.

Слінько Т.М. Конституція України як основа державотворчого процесу. *Історія державотворчих процесів в Україні і зарубіжних країнах (до 30-ї річниці незалежності України та 25-річчя Конституції України)* : матеріали круглого столу, м. Харків, 27 трав. 2021р. Харків: ФОП Бровін О.В., 2021. 154 с.

Стрижак А. А. Установча влада: основні критерії легітимності внесення змін до Конституції України : *Наук. вид Київ : Логос, 2013. 132 с.*

Тацій В. Я. Актуальні питання конституційної реформи та державного розвитку на сучасному етапі *Право України*. 2014. № 7. С. 10-18.

Футей Б. Конституційний Суд і сумніви щодо легітимності політреформи // *Юридичний вісник України*, № 50, 16-22 грудня, 2006.

Шаповал В., Корнеєв А. *Історія Основного Закону (конституційний процес в Україні у 1990-1996 рр.)*. Харків: Вид-во «Фоліо», 2011.

Т е м а 6 . Україна як суверенна та незалежна держава

План

1. Поняття «державний суверенітет» та його ознаки.
2. Співвідношення державного і народного суверенітету.
3. Захист державного суверенітету в Конституції України.
4. Конституційні засади міжнародної діяльності та міжнародні договори України.
5. Державні символи України.

Задачі

1. Під час інтерв'ю народний депутат України Л. вказав, що у Конституції України закріплені деякі поняття, які є майже синонімами, і тому при реформуванні Основного Закону постає питання про їх вилучення. Так, він навів приклад статті 1 Конституції України, в якій характеризується Україна як суверенна та незалежна держава. На його думку, поняття «суверенітет» є синонімом щодо поняття «незалежність». І взагалі, фактично аксіомою є вислів «Суверенітет такий же неподільний як точка в геометрії».

У той же час вказав на статтю 5 Конституції України щодо народного суверенітету. Зазначивши, що в сучасних умовах державний і народний (національний) суверенітети не мають підлягати правовим обмеженням на конституційному та міжнародно-правовому рівнях. Що ж стосується аналізу можливих негативних наслідків від абсолютизації державного і народного суверенітету, то у першому випадку йдеться про можливість перешкоджання з цієї причини гуманітарним інтервенціям проти деспотичних політичних режимів, а у другому – про ризик встановлення тиранії більшості або диктатуру плебісциту.

Висловіть власну позицію з цього приводу. Чи погоджуєтесь Ви з думкою депутата Л.? Дайте визначення поняттям «суверенітет» та «незалежність» та їх співвідношення. Які внутрішні та зовнішні аспекти державного суверенітету?

Проаналізуйте Декларацію про державний суверенітет та Акт проголошення незалежності України, визначте правову природу вказаних нормативних актів, історичні передумови їх прийняття та вплив на Конституцію України.

Укажіть шляхи становлення «народного», «національного» та «державного» суверенітету, а також ключові етапи розвитку вказаних понять.

2. Процес виникнення демократичного суверенного народу не відбувається миттєво, при здобутті власної державності. Це складний шлях оволодіння необхідними знаннями та періодичного захисту ключових цінностей. Слушною з цього приводу є думка німецького дослідника Г. Франкенберга про те, що демократичний народний суверенітет має дві складові, емпіричну та нормативну, причому остання складається з обов'язку та права вчитися. Саме з останнього постулату у західному конституціоналізмі виникла теорія «суверена, що навчається». Доречною визнається й думка видатних французьких конституціоналістів Ж. Веделя та Ф. Люшера, що суверенний народ може переглянути будь-які питання конституційного ладу, в тому числі й вихідну засаду французького конституціоналізму, яка набула характер недоторканної цінності, – наприклад, республіканську форму правління (ч. 5 ст. 89 Конституції Франції).

Наскільки обґрунтованими є висловлені позиції? Чи згодні Ви з такими твердженнями?

Чим може бути обмежений народний суверенітет із позиції Конституції України і сучасного європейського праворозуміння? Проаналізуйте юридичні позиції Конституційного Суду України в аспекті доктрини народного суверенітету. Що собою представляють так звані «вічні положення» у європейській конституційній практиці?

Наведіть приклади держав, що при вступі до міжнародних організацій чи виходу з них, реалізували процедуру при безпосередній участі народу та щодо виключної участі органів державної влади.

3. Під час Години запитань до Уряду на сесії Верховної Ради України Прем'єр-міністр України вказав на тісний зв'язок України та Європейського Союзу та наголосив на необхідності прийняття змін до Конституції України у вигляді європейського застереження (включення статей до Основного Закону про засади входження держави до міждержавного об'єднання).

Серед парламентарів виникла гостра дискусія. Представники фракції З. вказували на потребу таких змін, але наголошували на необхідності включення цих норм тільки до Преамбули Конституції України. Народні депутати від фракції М. підтримували зміни, але тільки після проведення всеукраїнського референдуму та включення норм до Розділу І «Загальні засади». Позафракційні народні депутати зазначали, що існує негативна практика

Великобританії (Brexit) та виступали проти такої ідеї, при цьому додатково критикували цю ідею, вказуючи на повну втрату суверенітету України у разі запровадження цих змін.

Висловіть власну думку з цього приводу. Наведіть аргументи щодо позиції народних депутатів. Які існують сучасні підходи до парадигми державного суверенітету в аспекті посилення глобалізаційних та інтеграційних процесів? Вкажіть юридичні гарантії державного суверенітету та їх відображення в конституційному праві України. У чому полягають особливості регулятивного впливу Преамбули Конституції України щодо закріплення євроатлантичного політичного курсу України в Основному Законі.

4. У зв'язку з поглибленням співпраці України з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації, Верховною Радою України було прийнято Закон України № 2680-III від 07.02.2019 «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)», яким викладено абзац п'ятий преамбули Конституції України у такій редакції: «Піклуючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України».

Із цього приводу народний депутат України Б. висловив свою думку, що вказаний акт суперечить в цій частині Декларації про державний суверенітет України, в якій проголошено намір стати постійно нейтральною державою. Свою позицію він аргументував тим, що членство у військово-політичних блоках тягне за собою розміщення іноземних військових баз на території країни-учасниці. Однак відповідно до частини 7 статті 17 Конституції України на території України не допускається розташування іноземних військових баз. При цьому навів досвід Ісландії, на території якої розміщено військово-повітряну базу у місті Кефлавіке, яка була створена саме у зв'язку із підписанням американсько-ісландської угоди, згідно з якою США взяли на себе зобов'язання з оборони Ісландії від імені НАТО.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Які існують військові гарантії державного суверенітету України? Що собою передбачає дозвільний та заборонний підхід щодо розташування іноземних баз на території держави? Наведіть приклади інших держав щодо розміщення військових баз.

5. Упродовж останніх років Конституційний Суд Іспанії неодноразово розглядав справи, пов'язані з політико-правовим статусом у складі Іспанії однієї із її адміністративно-територіальних одиниць – автономної області Каталонія. Цей факт обумовлений тим, що остання приймає (вносить зміни у чинні) нормативно-правові акти з метою отримання незалежності від Іспанії.

Так, Рішенням від 28 червня 2010 року Конституційний Суд Іспанії визнав неконституційними кілька положень Статуту про автономію Каталонії у новій редакції, вказавши, зокрема, на те, що у процесі внесення змін до нього має брати участь парламент Іспанії, оскільки цей нормативно-правовий акт є таким, що стосується державного устрою Іспанії. 8 травня 2013 року Конституційним Судом Іспанії була тимчасово (до прийняття рішення по суті) призупинена дія Декларації про суверенітет і право народу Каталонії на самовизначення, прийнятої 23 січня 2013 року парламентом Каталонії.

Схоже рішення Конституційний Суд Іспанії прийняв на звернення центрального уряду країни, заблокувавши проведення в Каталонії референдуму про незалежність, призначеного на 1 жовтня 2017 року. Натомість, у результаті референдуму 26 жовтня 2017 парламент Каталонії прийняв рішення щодо незалежності, та наступного дня – 27 жовтня 2017 року – Каталонія оголосила про свою незалежність від Іспанії.

Скориставшись тимчасовою дезорієнтованістю державних інституцій України та апелюючи до права народів на самовизначення, проросійські сили за активної підтримки РФ та її парамілітарних утворень навесні (березень) 2014 року ухвалили низку відверто антидержавних рішень, які стали предметом прискіпливої уваги Конституційного Суду України. Зокрема, Верховна Рада Автономної Республіки Крим ухвалила Постанову «Про проведення загальнокримського референдуму» від 6 березня 2014 року та Постанову «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 року.

Дайте коментар наведеним фактам. Яка практика органів конституційної юрисдикції зарубіжних країн в аспекті перевірки ними конституційності реалізації права народу на самовизначення?

Які існують юридичні гарантії державного суверенітету України?

Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 14.03.2014 р. № 2-рп/2014 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим) та Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2014 р. № 3-рп/2014 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя".

Яку небезпеку для держави становить міжнародний та внутрішній (сепаратистський) тероризм? Оцініть дії РФ з точки зору додержання нею загальновизнаних принципів і норм міжнародного права.

Вкажіть міжнародно-правові гарантії державного суверенітету України.

6. Під час засідання Конституційної комісії доповідач зазначав, що, враховуючи намір України щодо вступу до Європейського Союзу, слід звертати увагу на досвід країн-учасників цього наднаціонального об'єднання. А саме, потрібно внести зміни до Конституції України, якими буде передбачено «можливість передавати свої суверенні права міждержавним установам», як це закріплено у ст. 24 Основного закону Федеративної Республіки Німеччини.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Що собою передбачають суверенні права держави? Якими суверенними правами володіє Україна? Чи обмежує передача суверенних прав суверенітет держави? Які межі передачі суверенних прав? Проаналізуйте конституційну практику країн Європейського Союзу з цього приводу. Наведіть приклади передачі суверенних прав держави в аспекті захисту суверенітету.

У чому полягає сутність захисту економічного суверенітету України?

7. 25 червня 2024 року Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) публічно оголосив рішення в першій із чотирьох міждержавних справ «Україна проти Росії (щодо Криму)» (заяви № 20958/14 та № 38334/18). Цим рішенням Суд установив численні та систематичні порушення прав людини, що мали місце у Криму після його незаконної анексії російською федерацією, починаючи з лютого 2014 року, порушення прав українських політичних в'язнів, етнічних українців, кримських татар, які виступали проти російської окупації.

У справах UAB Ambercore DC та UAB Arcus Novus проти Литви (заява № 56774/18, рішення від 13.06.2023, § 116) та UAB Braitin проти Литви (заява 13863/19, рішення від 13.06.2023, § 66). Суд постановив, що «він не має права займати місце держав-учасниць

Конвенції у визначенні їхніх національних інтересів, сфери, яка традиційно є частиною внутрішнього ядра державного суверенітету. Суд також бере до уваги аргументи Уряду щодо геополітичної орієнтації Литви, закріплені як у внутрішньому законодавчому праві, так і в судовій практиці Конституційного суду. Оскільки ця справа пов'язана з економічною діяльністю компаній-заявників, Суд також бере до уваги висновки національних судів про те, що справа була пов'язана з питаннями національної безпеки, і що, згідно з прецедентної практики Вищого адміністративного суду, права особи не можуть замінити права нації та національної безпеки».

Проаналізуйте вказану практику ЄСПЛ.

Чи є втручання в компетенцію національного законодавця з боку ЄСПЛ порушенням принципу державного суверенітету?

Якою є юридична сила прецедентної практики ЄСПЛ в національній правовій системі, і, зокрема, у разі, якщо вона суперечить практиці національного Конституційного Суду з тієї ж правової проблеми?

Що таке «принцип дружнього ставлення до міжнародного права» та чи в змозі Україна знехтувати прийнятим по її відношенню актом ЄСПЛ, якщо побачить в ньому загрозу для свого державного суверенітету та виклик національним традиціям?

8. Національна асоціація адвокатів Україна (НААУ) у 2013 році подала наступні позначення на реєстрацію за заявками:

ДП «Український інститут державної власності» («Укрпатент»), відмовив в реєстрації знаку НААУ. Суперечка виникла через те, що в знака НААУ містяться елементи герба України. Згідно з законодавством, правову охорону не можуть отримувати позначення, які зображують або імітують в тому числі державні герби, прапори та інші державні символи (емблеми). Такі позначення можуть бути включені до знака як елементи, що не охороняються, якщо на це є згода відповідного компетентного органу або їх власників. На стадії реєстрації з'ясувалося, що згода «компетентного органу» відсутня.

Користуючись правом оскаржити рішення, Укрпатенту НААУ подала заперечення проти рішень за заявками, які розглядалися 23 грудня 2015 року Апеляційною палатою Служби з питань інтелектуальної власності (на сьогодні це Апеляційна палата Міністерства економічного розвитку і торгівлі), 27 липня 2016 року Округним адміністративним судом м. Києва, 29 вересня 2016 року Київським апеляційним судом. Крапку у спорі 10 січня 2019 року поставив Верховний Суд, підтримавши позицію НААУ.

Проаналізуйте приписи статті 20 Конституції України. Охарактеризуйте державне законодавство України про державні символи України, зокрема про державний герб України. Проведіть фаховий аналіз аргументів НААУ, Українського інституту державної власності та суду при розгляді вказаної справи.

Яка аргументація використана у Постанові Верховного Суду України 10 січня 2019 року, чим вона відрізняється та в чому співпадає з попередніми рішеннями Апеляційних палат Окружного адміністративного суду м. Києва, Київського апеляційного суду?

9. У день державного свята один із жителів демонстративно, на очах багатьох громадян, зняв Державний Прапор України зі свого будинку. Сусід повідомив про цей факт працівнику поліції.

Дайте кваліфікацію діям громадянина з точки зору законності вказаної дії громадянина.

Також проаналізуйте на предмет відповідності законодавства такі дії:

1. Громадянин скинув Державний Прапор з будинку сільради.
2. Громадянин недбало засунув Державний Прапор України до свого портфеля.
3. На наступний після державного свята день громадянин відмовився зняти зі свого будинку Державний Прапор і заявив, що взагалі не має наміру його знімати.
4. Громадянин виготовив Державний Прапор України невстановленого зразка.
5. Громадянин біля свого будинку вивісив державний прапор іноземної держави.
6. На будівлі міськради тривалий час не вивіщувався Державний Прапор України, а на приміщенні органів прокуратури Прапор був «вицвілим» і не відповідав вимогам законодавства стосовно кольору Державного Прапора України.

Чи мають місце в указаних вище випадках порушення законодавства України про Державний Прапор України? До якого виду юридичної відповідальності можна притягти громадянина за порушення законодавства про державні символи України? Як Ви гадаєте, чи можливо і необхідно в Україні ввести адміністративну відповідальність за порушення законодавства про державні символи України? Якщо так, наведіть приклади можливих протиправних порушень.

10. Загальновідомо, що під час акцій протесту у США, починаючи з 60-х рр. ХХ ст., деякі активісти привселюдно спалювали державний прапор, за що піддавались юридичній відповідальності. Однак у своєму рішенні у справі Техас проти Джонсону Верховний Суд дійшов висновку, що подібна акція носить виключно символічний характер, не має на меті заподіяти шкоду майну або присутнім громадянам, а тому повинна охоронятися Конституцією як один із проявів політичної свободи. Судді, що залишилися при голосуванні у меншості, напроти, у своїх окремих думках вказували на те, що національний прапор є засадничою конституційною цінністю, без якої важко уявити саме існування нації як такої, а тому будь-яке зазіхання на нього повинне бути кримінально караним.

З якою позицією Ви згодні? Аргументуйте свою думку. Як кваліфікувати аналогічні дії за українським законодавством?

Проаналізуйте вирок Колегії суддів Судової палати з розгляду кримінальних справ Апеляційного суду Івано-Франківської області 11 вересня 2017 року (Справа № 344/5566/17, Провадження № 11-кп/779/375/2017).

11. Чинна Конституція України передбачає наявність одразу двох гербів – малого і великого: частина третя статті 20 передбачає, що Великий Державний Герб України встановлюється з урахуванням малого Державного Герба України та герба Війська Запорізького законом, який приймається не менш як двома третинами від конституційного складу Верховної Ради України, а частина 4 цієї статті підкреслює, що головним елементом великого Державного Герба України є Знак Княжої Держави Володимира Великого (малий Державний Герб України). Загальновідомо, що Малий Державний Герб (тризуб) було

затверджено постановою Верховної Ради України «Про Державний Герб України» від 19 лютого 1992 р. і його ж було вирішено вважати головним елементом великого герба України. Названою постановою було визнано, що малий Державний Герб України – це тризуб кольорового (золотистого) зображення (20:12), розташований на щиті синього кольору (22,5:16). Передбачена і можливість чорно – білого (монохромного) зображення Державного Герба.

Дайте відповідь на наступні запитання:

1. Чому, незважаючи на численні спроби проведення конкурсу на кращий ескіз великого Державного Герба України, не було отримано конкретних результатів?

2. Як Ви розумієте положення про те, що Державний Герб України може використовуватися як елемент або геральдична основа державних нагород України, а також геральдичних знаків, а його зображення є неодмінним елементом символіки органів державної влади?

3. Емблема Державного Гербу України розміщується на прикордонних знаках і пунктах пропуску через державний кордон України. А де можна побачити інші зображення Державного Гербу?

Проаналізуйте компетенцію Комісії державних нагород та геральдики як дорадчого органу, при [Президентові України](#).

Список нормативних актів і літератури

Акт проголошення незалежності України : Постанова Верховної Ради Української РСР від 24.08. 1991 р. № 1427-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 38. Ст.502.

Декларація про державний суверенітет України від 16.07.1990 р. № 55-ХІІ. *Відомості Верховної Ради УРСР*. 1990. № 31. Ст.429.

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р., ратифіковано Законом України № 475/97-ВР від 17.07.1997 р. *Уряд. кур'єр* від 17.11.2010. № 215.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-ІV. *Офіційний вісник України*. 2004. № 35. Ст. 2317.

Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02. 2006 р. № 3477-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст.260.

Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ № 13 від 19 грудня 2014 року «Про застосування судами міжнародних договорів України при здійсненні правосуддя»

Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору): Закон України від 07.02.2019 №2680-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2019. № 9. Ст. 50.

Про Державний Гімн України: Закон України від 06.03.2003 р. № 602-ІV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 24. Ст. 163.

Про Державний герб України: Постанова Верховної Ради України від 19.02.1992 р. № 2137-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 40. Ст. 592.

Про Державний прапор України: Постанова Верховної Ради України від 28.01.1992 № 2067-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 19. Ст. 257.

Рішення Конституційного Суду України від 16 червня 2011 року №6-рп/2011 у справі за конституційним зверненням Костенка Юрія Івановича щодо офіційного тлумачення окремих положень підпунктів 1,2 пункту 1 Закону України «Про внесення змін до Закону

України «Про увічнення Перемоги у Великій Вітчизняній війні 1941 – 1945 років» щодо порядку офіційного використання копій Прапора Перемоги». *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 6. С. 59.

Рішення Конституційного Суду України від 14.03.2014 р. № 2-рп/2014 у справі за конституційним поданням виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя". *Офіційний вісник України*. 2014. № 27. Ст. 8.

Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2014 р. № 3-рп/2014 у справі за конституційними поданнями виконуючого обов'язки Президента України, Голови Верховної Ради України та Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради Автономної Республіки Крим "Про проведення загальнокримського референдуму" (справа про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим). *Офіційний вісник України*. 2014 р. № 26. Ст. 16.

Рішення Конституційного Суду України від 15.01.2025 р. № 1-р(П)/2025 у справі за конституційною скаргою Боярова Артура Володимировича щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу першого частини п'ятої статті 380 Митного кодексу України (щодо захисту митних інтересів України). URL: <https://ccu.gov.ua/docs/7127>

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правові механізми захисту державного суверенітету України. *Вісник Національної академії наук України*. 2011. № 6. С. 9-10.

Дахова І.І., Ковтун В.І. Забезпечення права на ефективний засіб правового захисту в умовах воєнного стану. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Випуск 3. С. 83.

Дахова І.І., Ковтун В.І. Доктрина позитивних зобов'язань України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С.696-699.

Державний суверенітет в умовах європейської інтеграції : монографія / за заг. ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2013. 336 с. Державний суверенітет: теоретико-правові проблеми / за ред.: Ю. П. Битяка, І. В. Яковюка. Харків : Право, 2010. 272 с.

Жалімас Д. Російське виправдання анексії Криму та нацистська пропаганда: велика схожість і незначні відмінності. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 2. С. 223-240.

Ковтун В. І. Гарантії державного суверенітету України: конституційні аспекти : монографія. Харків : Фактор, 2014. 216 с.

Ковтун В.І. Питання конституційного забезпечення міждержавної інтеграційної політики в Україні. *Політико-правова доктрина державного суверенітету в умовах глобалізації*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 26 жовтня 2018 р. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2018. С. 148-152.

Ковтун В. І., Ю. В. Зезуль Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2021. С. 127-131.

Ковтун В. І. Державний суверенітет. "Конституційне право" Великої юридичної енциклопедії. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. ISBN 978-966-937-048-8 Т. 4 : Конституційне право /редкол.: Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2024. 1072 с. (С. 191-197).

Ковтун В. І., Павщук К. О. Державні символи. "Конституційне право" Великої юридичної енциклопедії. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016 . ISBN 978-966-937-048-8 Т. 4 : Конституційне право /редкол.: Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2024. 1072 с. (С.197-201).

Колісник В. П. Декларація про державний суверенітет України та її вплив на процес формування української держави. *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. X. : НДІ держ. Буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 3-4.

Колісник В. П. Конституційні засади міжнародного співробітництва в умовах глобалізації. *Проблеми глобалізації та геополітичний вектор розвитку України* : зб. тез (за матеріалами ХІХ Харків. політолог. читань). Харків : Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2007. С. 93–95.

Кресін О.В., Стойко О.М., Кресіна І.О. Відродження постконфліктних територій: світовий досвід і Україна Київ : Норма права, 2021. 148 с.

Летнянчин Л. І. Декларація про державний суверенітет України у сучасній інтерпретації. *Декларація про державний суверенітет України – передумова її незалежності та демократичного розвитку*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., м. Харків, 16 черв. 2010 р. Харків: НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, 2010. С. 39-41.

Летнянчин Л. І. «Тріада» засадничих державницьких цінностей у світлі сьогодення. *Історія державотворчих процесів в Україні і зарубіжних країнах (до 30-ї річниці незалежності України та 25-річчя Конституції України)* : матеріали круглого столу, м. Харків, 27 травня 2021 року. Харків: ФОП Бровын О. В., 2021. С. 91 – 94.

Любашенко В.І. Концепція "обов'язок захищати" і права людини. Одеса: Фенікс, 2019. 216 с.

Мишегліна В. Проблеми законодавчого закріплення інституту державних символів в Україні: теоретичний та конституційно-правовий аспект. *European political and law discourse* . Volume 5. Issue 5. 2018. p. 46-52.

Шаптала Н.К. До питання про конституційно-правове регулювання державних символів України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2012. № 2. С. 110-117

«У ній були закріплені засади нового конституційного ладу»: Інтерв'ю судді Конституційного Суду України у відставці газеті «Голос України» (16 липня 2020 року). URL : <https://www.golos.com.ua/article/333318>.

«Це предтеча Акта проголошення незалежності та нової Конституції»: Інтерв'ю заступника Голови Конституційного Суду України Сергія Головатого газеті «Голос України» (17.07.2020). URL : <http://www.ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-zastupnyka-golovy-ksu-sergiya-golovatogo-gazeti-golos-ukrayiny-17072020>.

Т е м а 7 . Україна як демократична, правова та соціальна держава

План

1. Україна як демократична республіка.
2. Принцип народовладдя. Форми реалізації народовладдя.
3. Співвідношення між формами безпосередньої та представницької демократії у реалізації публічної влади в Україні.
4. Принцип багатоманітності. Свобода політичної діяльності.
5. Верховенство права (правовладдя) як засада конституційного ладу України.
6. Пряма дія норм Конституції України.
7. Принцип поділу влади як гарантія існування правової держави.
8. Україна як соціальна держава.
9. Конституційні засади економічної системи.
10. Право власності за Конституцією України.

Задачі

1. На думку видатного французького мислителя Жан-Жака Руссо, «Немає і не може бути ніякого основного закону, обов'язкового для народу в цілому; для останнього не обов'язковим є навіть Суспільний договір».

Томас Джефферсон наполягав на тому, що народ володіє верховним суверенітетом та зберігає за собою право переглядати форму правління, може змінювати владу в державі. Для політичного здоров'я країни, на його думку, було цілком необхідним періодичне повторення революцій, вплив яких на розвиток суспільства Джефферсон порівнював з позитивними наслідками буревія у світі фізичних явищ.

За словами Ганса Кельзена, «Парламент є виразником народу, так само, як, відповідно до монархічної теорії, особистість суверенна (монарха) або призначені ним особи є «виразником» народу в цілому або держави».

Стаття 5 Конституції України чітко не визначає жодних меж реалізації влади народу.

Дайте коментар наведеним твердженням. Наскільки обґрунтованими є висловлені позиції?

У чому полягає доктрина народного суверенітету та його співвідношення з державним суверенітетом? Чим може бути обмежений народний суверенітет з позицій Конституції України та сучасного європейського праворозуміння?

Що передбачає теорія самообмеження «парламентського суверенітету»?

2. У Словнику американської політики, виданому сенатором Юджином Маккарті, зазначено, що демократія – «філософія соціальної та політичної організації, яка надає індивідууму максимум свободи і максимум відповідальності. Взагалі демократія передбачає наявність інститутів, за допомогою яких індивідууми, принаймні періодично, отримують можливість здійснити вибір лідерів, політичних курсів та програм».

Чи погоджуєтесь Ви з наданим визначенням? Яка роль відведена виборам у демократичній державі? Чи можуть вони вважатися пріоритетною формою народовладдя для сучасних демократій? Поясніть сутність електоральної демократії.

3. У рішенні Конституційного Суду України № 6-рп/2005 не визначено природи та змісту установчої влади, лише зроблено застереження про її реалізацію Верховною Радою шляхом прийняття Конституції 28 червня 1996 р., тобто що суверенна воля народу була «опосередкована» відповідним рішенням парламенту. У 2008 році Суд визнав, що Конституція може бути ухвалена на всеукраїнському референдумі за народною ініціативою. Водночас було зазначено, що необхідною умовою цього є те, що процедуру всеукраїнського референдуму за народною ініціативою, яка у загальних рисах врегульована у ст. 72 Конституції, необхідно належним чином конкретизувати у відповідному законі.

Суддя І. Домбровський в окремій думці розкритикував це рішення, оскільки, на його думку, Конституційний Суд України визначив додаткові, необґрунтовані умови легітимності прийняття народом нової Конституції шляхом референдуму, які викривлюють сутність конституційних приписів.

Які структурні елементи установчої влади можна виокремити? Як співвідносяться інститути безпосередньої і представницької демократії в Україні? У цьому контексті розкрийте проблему співвідношення установчої та законодавчої влади.

4. Демократичні традиції є локомотивом у розвитку суспільної дискусії щодо подальшого реформування тексту конституції. Проект Конституції Франції був схвалений Радою міністрів, промудований Президентом Р. Коті і схвалений на референдумі 72%

голосів виборців. Парламентська модель із елементами плебісцитарної легітимації існує у Королівстві Нідерланди, згідно з якою нова конституція приймається парламентом у два етапи. На першому етапі Генеральні штати обома палатами ухвалюють рішення про необхідність прийняття поправок до Конституції у запропонованій ним редакції. Після цього обидві палати парламенту підлягають розпускові. Конституція схвалюється остаточно двома палатами новосформованих Генеральних штатів (ст. 137 Конституції Королівства Нідерландів).

Яке значення має дотримання вимог відкритого розгляду конституційних проєктів? Чи відповідає процедура внесення змін до Конституції України демократичним принципам? Висловіть пропозиції щодо можливого удосконалення механізму ревізії конституційного тексту.

5. На науковій конференції розглядалось питання про значення принципу плюралізму (багатоманітності). Відомий вчений, обговорюючи ідеологічний плюралізм, звернув увагу на ч. 2 ст. 15 Конституції України, за якою «жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова». На думку доповідача, ця норма є невдалою, оскільки «як, наприклад, у такому випадку ставитися до ідеології самої Конституції?». За словами вченого, якщо тлумачити її буквально, то вона (норма) утворює ситуацію смислового кола, в якому проголошена теза ніби спростовує саму себе. Адже необов'язковою в такому разі є й ідеологія даної статті. Можливо, кращим варіантом було б проголосити в українській Конституції ідеологію відкритого, вільного і демократичного суспільства?

Що означає принцип плюралізму та з яких елементів він складається? Який сенс закладався у ч. 2 ст. 15 Конституції України, відповідно до якої жодна ідеологія не може визнаватися державою як обов'язкова? Чи погоджуєтесь Ви з пропозицією вченого про необхідність зміни зазначеної статті?

6. 29 серпня 2019 р. Президент України подав до парламенту законопроект (№ 1015) про внесення змін до статті 93 Конституції (щодо законодавчої ініціативи народу). У Конституції Української Народної Республіки від 29 квітня 1918 р. суб'єктом подання народної законодавчої ініціативи було визначено виборців-громадян Республіки, кількістю не менше 100 тисяч. Конституція передбачала і спеціальний порядок подання таких законопроектів – у вигляді письмових заяв, підтверджених громадами і поданих до Генерального суду. Після перевірки їх відповідності суд мав передати законопроект та пов'язані з ним документи Голові Всенародних Зборів (парламенту).

Пропонувався інститут народної законодавчої ініціативи також і у попередніх варіантах проекту Конституції України. Про це свідчить не тільки назва III розділу «Вибори. Референдум. Народна законодавча ініціатива», яка не була ухвалена в остаточному варіанті, а й зміст норми статті 69 Конституції України, де, з-поміж виборів та референдумів як форм здійснення народного волевиявлення, згадано «загадкові» «інші форми безпосередньої демократії», під якими, насправді, і розуміли народну законодавчу ініціативу.

Проаналізувавши практику іноземних держав із впровадження народної законодавчої ініціативи та внесений Президентом України законопроект, з'ясуйте основні переваги та недоліки цього інституту. Які обмеження можуть бути встановлені для суб'єкта ініціативи та який механізм реалізації цього права? Чи доцільним є запровадження такої демократичної практики в Україні?

7. Народний депутат П. подав до Верховної Ради України законопроект, у якому запропонував закріпити в Законі «Про політичні партії в Україні» норму, згідно з якою політичні партії у своїй діяльності мають керуватися демократичними принципами. Свою

пропозицію він обґрунтував численними порушеннями демократичних стандартів політичними партіями в Україні, зокрема поширеною практикою закритих з'їздів, а також одноособового ухвалення рішень лідерами партій. Крім того, депутат послався на ст. 1 Конституції України, відповідно до якої Україна є демократичною державою.

Натомість у висновку Науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України наголошувалось на тому, що закріплення такої норми порушувало б принцип невтручання держави в діяльність політичних партій. Адже відповідно до ст. 4 Закону України «Про політичні партії в Україні» втручання державних органів та посадових осіб у створення і внутрішню діяльність політичних партій та їх структурних утворень забороняється.

Чи має поширюватися норма ст. 1 Конституції України на діяльність політичних партій? Чи згодні Ви з пропозицією народного депутата? Як Ви оцінюєте аргументи Науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України?

8. В Основоположному законі ФРН 1949 року змінами, внесеними в 1968 році, закріплено норму: «Усі німці мають право чинити опір будь-кому, хто намагається скасувати чинний конституційний порядок, якщо інші засоби виявляються недійсними».

Проект Конституції України у редакції від 26 жовтня 1993 року, доопрацьованої за результатами всенародного обговорення у статті 12 містить положення, на кшталт вищезгаданого права, в такому варіанті: «Громадяни України мають право чинити опір і перепони будь-кому, хто намагається насильно ліквідувати українську державність, конституційний лад, визначені цією Конституцією, порушення територіальної цілісності чи чинить дії, спрямовані на захоплення державної влади». Однак в остаточній редакції Конституції України 28 червня 1996 року цієї норми немає.

Дайте загальну характеристику права народу на опір та повстання. В яких державах це демократичне право закріплено на конституційному рівні? Які положення чинної Конституції України опосередковано свідчать про можливість Українського народу скористатись цим правом за потреби? Чи можете Ви навести приклади подій з історії нашої держави, коли це право, з Вашого погляду, було реалізовано?

9. Конституційним Судом України в Рішенні від 16. 04. 2008 р. № 6- рп/2008 була висловлена позиція, що «Правове регулювання порядку здійснення безпосередньої демократії, зокрема референдуму, спрямоване на те, щоб поєднати ці форми із способами та засобами, які характеризують представницьку демократію, взаємодоповнити їх, але не зробити конфліктними з можливою підміною парламенту референдумом (чи навпаки)».

Цю юридичну позицію було розвинено в Рішенні від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018, яким було визнано неконституційним Закон «Про всеукраїнський референдум». Суд зауважив, що «будучи результатом здійснення установчої влади народу, Конституція України шляхом встановлення порядку внесення змін до неї визначає процедурні межі для здійснення влади і самим народом».

У французькому конституційному праві за часів правління президента Франції Шарля де Голля (1958—1969), який чотири рази звертався до народу щодо розв'язання питань державного устрою навіть з'явилась доктрина «паралельних способів», яка передбачає, що попри передбачений Основоположним законом «парламентсько-референдумний» спосіб зміни тексту Конституції, президент має право винести проєкт конституційних змін на референдум в обхід парламенту, оскільки первинний текст Конституції було ухвалено саме в такий спосіб.

Поміркуйте над питанням про співвідношення форм демократії в контексті можливості скасувати представницьку демократію безпосередньою. Яку із зазначених форм народовладдя необхідно вважати пріоритетною у сучасному світі? Відповідь аргументуйте.

10. На думку Комісара РЄ з прав людини Д. Міятович, на сьогодні в Європі існує дві основні загрози плюралізму в ЗМІ. Одна з них – це спроба державних органів домінувати на ринку інформації, а друга – тенденція комерціалізації і монополії у сфері ЗМІ. Наприклад, в Італії С. Берлусконі був і прем'єр-міністром, і одночасно одним із акціонерів найбільшої приватної телевізійної компанії, що призводило до кричущого втручання уряду в ЗМІ та викликало серйозні питання стосовно розмежування влади. Обидві ці тенденції придушують свободу вираження поглядів і переконань, у той же час стаючи основою для зміцнення громадських ЗМІ в якості протидії цим тенденціям.

Як забезпечується плюралізм ЗМІ в демократичних державах? Яку роль відіграють громадські ЗМІ, які ефективно функціонують? Проаналізуйте Закон України «Про медіа» від 13.12.2022 р. та встановіть механізми забезпечення незалежності ЗМІ в Україні.

11. Вважається, що демократія є правлінням більшості з урахуванням прав меншості. Відтак, у деяких державах забезпечується додаткове гарантування партійної демократії шляхом конституціоналізації прав політичної опозиції. Наприклад, у статті 114 Конституції Португалії 1976 року визначено, що за меншістю визнають право на демократичну опозицію.

У парламенті Великобританії лідера опозиції, статус якого регулюється положеннями Акта про міністрів корони 1937 року, утримують державним коштом, оплату роботи якого можна порівняти із рівнем прем'єра.

Натомість у Франції норму Процедурних правил Національної Асамблеї, яка зобов'язувала парламентські групи повідомити Бюро Асамблеї про свою належність до «більшості» чи «опозиції», Рішенням Конституційної ради Франції від 22 червня 2006 року № 2006-537 DC, було визнано неконституційною, що це спричинило певні обмеження в реалізації групами своїх прав як самостійних суб'єктів парламентського процесу.

В Україні ж статус парламентської опозиції й досі не врегульований, хоча спроб це здійснити було достатньо.

У чому полягає принцип політичної багатоманітності? Яким чином він реалізується в Україні? Чи є багатопартійна система найкращим варіантом для того, що сприяти різноманітності поглядів? Яка роль опозиції в демократичній державі? Висловіть свою позицію щодо необхідності конституціоналізації парламентської опозиції в Україні, аргументуючи її.

12. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання, підписане 105 народними депутатами України, щодо офіційного тлумачення ст. 8 Конституції України. У поданні зазначалося, що «хоча в частині першій статті 8 Конституції України проголошено принцип верховенства права, однак у частині 2 закріплено принцип юридичного верховенства Конституції України. А оскільки, як зазначено в Преамбулі, Конституція України – це Основний Закон України, то фактично в Україні діє принцип верховенства закону, а не верховенства права». На підставі такого аналізу ст. 8 Основного Закону народні депутати вимагали від Конституційного Суду України офіційно визнати, що наведене конституційне положення слід розуміти як верховенство закону.

Складіть та обґрунтуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України. Врахуйте при цьому юридичні позиції сформульовані органом конституційного

контролю у рішеннях від 13 травня 1997 року № 1-зп/1997, від 11 липня 1997 року № 3-зп/1997, від 3 жовтня 1997 року № 4-зп/1997, від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018.

Назвіть складові елементи принципу верховенства права (правовладдя).

Проаналізуйте Рішення Конституційного Суду України від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003 (справа щодо строків перебування на посту Президента України) та встановіть, до яких висновків та наслідків може призвести вибіркове використання окремих принципів (складових) принципу верховенства права у відриві від сутнісного розуміння призначення Конституції як стратегічного обмежувача влади. Відповідь аргументуйте прикладами з практики конституційного розвитку пострадянських та постсоціалістичних країн.

13. Прийнято вважати, що сучасна ліберально-демократична конституція – це гарант свободи, виразом якої в здоровому суспільстві є міра позитивної невпорядкованості в економіці (ринок), політиці (демократія) приватному житті (privacy). Таким чином, конституція є не стільки упорядником громадського життя, скільки гарантом проти його надмірної організованості, бюрократичної регламентованості тощо, до чого зазвичай тяжіють офіційні органи й держава в цілому. Для останніх типовими пріоритетами є безпека, захищеність та стабільність.

Утім, головний недолік будь-якої посттоталітарної правової системи полягає зазвичай в тому, що вона вважає поточне законодавство перебільшено гармонійним продовженням чи навіть підґрунтям Конституції. Насправді ж Конституція і поточне законодавство – це дві автономні системи, що ніби приречені на політичну конкуренцію між собою. Йдеться, власне, про конкуренцію між порядком та державною дисципліною, з одного боку, і свободою, вільною й розкутою ініціативою громадянського суспільства та його окремих індивідів – з іншого.

Навіть орган конституційної юрисдикції в Україні – Конституційний Суд України, для розкриття змісту конституційних норм іноді послуговується поточними законами. Так, розкриваючи зміст положення «наступна чергова сесія Верховної Ради України», яке міститься у статті 155 Конституції України, Конституційний Суд України у рішенні від 15 березня 2016 року №1-рп/2016 зазначив, що «Верховна Рада України може передбачити в Регламенті Верховної Ради України можливість прийняття законопроекту про внесення змін до Конституції України як закону на пізнішій черговій сесії Верховної Ради України із дотримання положень, закріплених розділом XIII «Внесення змін до Конституції України» Основного Закону України» (абз. третій підпункту 2.7 пункту 2 мотивувальної частини). Фактично на розуміння зазначеного вище конституційного положення істотно вплинула норма Регламенту Верховної Ради України.

Як співвідносяться між собою принцип верховенства права, юридичного верховенства Конституції України та провідної ролі законів (законності) в національній системі права?

Опрацюйте рішення Конституційного Суду України від 15 березня 2016 року №1-рп/2016 та окремих думок до нього суддів КСУ та дайте власну оцінку можливості розкриття змісту норм Конституції України через норми поточного законодавства.

14. З метою уконституювання статусу Національного антикорупційного бюро України та Держаного бюро розслідувань до Верховної Ради України було внесено відповідний законопроект про внесення змін до Конституції України. У процесі його розгляду виникла дискусія стосовно доцільності існування в сучасних умовах принципу поділу влади як такого, адже це нібито послаблює адекватну реакцію української держави на зухвалі дії з боку авторитарних сусідів. Тож, з метою забезпечення стабільності конституційного ладу України та нормального функціонування держави пропонувалося взагалі вилучити статтю 6

Конституції України і на перехідний період закріпити принцип єдиновладдя на чолі з Президентом України.

Оцініть рівень дискусії. Розкрийте значення принципу поділу влади для стабільності конституційного ладу, нормального існування правової держави та ефективної системи захисту й гарантування конституційних прав і свобод людини і громадянина. Проаналізуйте Висновок КСУ від 16 грудня 2019 року № 7-в/2019.

15. Під час вирішення трудового спору суддя місцевого суду відмовив у представництві інтересів Б. фахівця у галузі права, який не мав свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю. Мотиви суду зводилися до посилання на частину четверту статті 131-2 Конституції України за якою «виключно адвокат здійснює представництво іншої особи в суді, а також від кримінального обвинувачення», та відсутністю закону, який би врегулював особливості представництва в суді у трудових спорах (частина п'ята статті 131-2). Фахівець у галузі права опонував судді тим, що відповідно до статті 59 Основного Закону України кожен має право на професійну правничу допомогу і кожен є вільним у виборі захисника своїх прав, а відсутність закону не може бути перепорою у безпосередньому застосуванні положень Конституції України як норм прямої дії (частина друга статті 8 Конституції України). На його думку, дії судді, крім усього іншого, порушують принципи закладені в статті 3 Конституції України, зокрема, щодо відповідальності держави перед людиною та головного обов'язку держави утверджувати і забезпечувати права і свободи людини, які, до того ж, разом із гарантіями визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Також, на переконання представника, суттєво порушується право на ефективний юридичний захист.

Оцініть аргументи учасників спору. Розкрийте принцип прямої дії норм Конституції України та його значення для утвердження в Україні верховенства права та сучасного конституціоналізму. Вирішіть спір.

16. Видатний німецький державознавець Е. Р. Хубер вказував, що «сенсом правової державності є захист суспільства від держави. Сенсом же державності соціальної, навпаки, є захист суспільства державою. Правова держава бореться проти державного втручання, соціальна ж держава символізує державне втручання. При цьому правовою держава є за умови, що вона є соціальною». У практичній площині такий підхід часом дістає відображення у різних пріоритетах (акцентах): для правової держави головною цінністю стає свобода, для соціальної – людська гідність. Відповідно до статті 3 Основного Закону України людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, безпека і недоторканність визнаються найвищою соціальною цінністю. Саме цим принципом деякі юристи 72 уґрунтують/захищають відмову від виконання обов'язку із захисту України, її незалежності і територіальної цілісності (стаття 65 Конституції України), адже при найгіршому розвитку подій особі може загрожувати втрата життя, здоров'я, людської гідності.

Назвіть ознаки правової та соціальної держави. Як співвідносяться закріплені на конституційному рівні принципи правової та соціальної держави? Чи є свобода й людська гідність конституційними цінностями в Україні? Як вирішити спір коли має місце конкуренція конституційних цінностей?

Вкажіть механізми реалізації на практиці органами державної влади (Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України, Конституційний Суд України) принципів правової та соціальної держави.

17. Громадянин З. (пенсіонер, ветеран праці, має стаж роботи понад 50 років на заводі «Слава Україні!») звернувся до народного депутата України з проханням пояснити, чому останнім часом йому були припиненні соціальні виплати. При цьому він знає, що Україна є соціальною державою та щось чув про принцип юридичної (правової) визначеності у рішеннях Конституційного Суду України. Народний депутат Ж. вказав, що Верховна Рада України постійно приймає закони з приводу соціального захисту населення, й держава робить все в межах своїх фінансових можливостей, але, на жаль, світова економічна криза призводить до скорочення соціальних пільг в Україні.

Утім, Конституційний Суд України у низці своїх рішень виокремив окрему категорію громадян, соціальний захист яких має безумовний характер і не залежить від фінансових можливостей держави. Йдеться про громадян України, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи, та осіб, на яких покладається обов'язок захищати суверенітет, територіальну цілісність та недоторканність України.

Проаналізуйте вказану ситуацію. Які складові концепції сучасної соціальної держави? У чому полягає принцип юридичної (правової) визначеності як складова принципу верховенства права, зокрема, у соціальній політиці держави?

Свою позицію обґрунтуйте посиланням на офіційну конституційну (Див.: рішення КСУ від 28 грудня 2014 року № 76–VIII, від 17 липня 2018 року № 6-п/2018, від 22 травня 2018 року № 5-п/2018, від 25 квітня 2019 року № 1-п(II)/2019, від 7 квітня 2021 року № 1-п(II)/2021, від 23 грудня 2022 року № 3-п/2022; від 22 березня 2023 року № 3-п(II)/2023; від 20 березня 2024 року № 2-п(II)/2024; від 3 квітня 2024 року № 4-п(I)/2024).

18. У Фінляндії приблизно двом тисячам безробітним забезпечений гарантований мінімальний дохід за рахунок держави без будь-яких умов. Учасники експерименту замість допомоги з безробіття отримують 560 євро на місяць – суму, приблизно рівну виплатам по безробіттю. При цьому базовий дохід виплачується, навіть якщо людина влаштується на роботу. Спираючись на це, народний депутат України у залі Верховної Ради України наголосив на необхідності проведення референдуму в Україні щодо надання кожному громадянину гарантованого мінімального доходу, посилаючись при цьому на статтю 48 Конституції України в якій закріплено, що кожен має право на достатній життєвий рівень для себе і своєї сім'ї, що включає достатнє харчування, одяг, житло. Водночас, на думку Конституційного Суду України, сформульовану в рішенні від 15 липня 2021 року № 2-р/2021 (про мінімальний посадовий оклад (тарифну сітку), «такі конституційні цінності, як відповідальність держави перед людиною за свою діяльність та обов'язок держави утверджувати й забезпечувати права і свободи людини, не заперечують ідеї відповідального ставлення людини до свого життя, зокрема шляхом забезпечення особистого та сімейного добробуту власною працею».

Проаналізуйте вказану ситуацію та надайте власне бачення. Чи відповідає впровадження вказаних виплат соціальним реаліям в Україні? Які соціальні обов'язки держава має щодо своїх громадян? У чому полягає право на достатній життєвий рівень?

У цьому контексті зробіть аналіз рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року № 3-п(II)/2023 та рішення Конституційного Суду України від 24 жовтня 2024 року № 1-р/2024.

19. Через вибух метану на сміттєзвалищі загинуло 39 людей та було зруйновано 10 домівок, які були незаконно побудовані навколо звалища. За два роки до вибуху органи місцевого самоврядування, які відповідали за управління сміттєзвалища, і відповідні відділи Міністерства довкілля та природних ресурсів отримали експертний висновок, у якому

вказувалося, що організація роботи сміттєзвалища не відповідає нормам охорони здоров'я та безпеки. Особливо у висновку наголошувалося на небезпеці вибуху метану для будівель, що знаходилися поруч, через відсутність вентиляційної системи для контрольованого випуску газу. Заявник звернувся до суду з позовом про те, що не інформування мешканців поселення про потенційну небезпеку сміттєзвалища було порушенням положень ч. 4 ст. 13 («Держава забезпечує захист прав усіх суб'єктів права власності і господарювання, соціальну спрямованість економіки. Усі суб'єкти права власності рівні перед законом») та положення ст. 1 Протоколу №1 до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод (Кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном).

Яке рішення має прийняти Суд?

Ретельно опрацюйте рішення ЄСПЛ Oneryildiz_v_Turkey_2004 https://www.informea.org/sites/default/files/courtdecisions/Oneryildiz_v_Turkey_2004.pdf ; рішення ЄСПЛ у справі Рамадж проти Албанії (Ramaj v. Albania) , заява № 17758/06 від 10 грудня 2024

Чи були допущені порушення вказаних статей з боку органів публічної влади? Які негативні та позитивні зобов'язання має держава щодо захисту права власності?

Список нормативних актів і літератури

Постанова Великої Палати Верховного Суду від 19 вересня 2018 року (справа № 806/3265/17 (Пз/9901/2/18). URL : <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/76822787>

Рішення Конституційного Суду України від 02.11.2004 р. № 15-рп/2004 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання). URL : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=9851>.

Рішення Конституційного Суду України від 26.12.2011 р. № 20-рп/2011 у справі за конституційними поданнями 49 народних депутатів України, 53 народних депутатів України і 56 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 розділу VII «Прикінцеві положення» Закону України «Про Державний бюджет України на 2011 рік». URL : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=166235>

Рішення Конституційного Суду України від 25.01.2012 р. № 3-рп/2012 у справі за конституційним поданням правління Пенсійного фонду України щодо офіційного тлумачення положень статті 1, частин першої, другої, третьої статті 95, частини другої статті 96, пунктів 2, 3, 6 статті 116, частини другої статті 124, частини першої статті 129 Конституції України, пункту 5 частини першої статті 4 Бюджетного кодексу України, пункту 2 частини першої статті 9 Кодексу адміністративного судочинства України в системному зв'язку з окремими положеннями Конституції України. URL : <http://www.ccu.gov.ua/uk/doccatalog/list?currDir=168063>.

Рішення Конституційного Суду України від 27 лютого 2018 року № 1-п/2018 у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання). URL : http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1-p_2018.pdf

Рішення Конституційного Суду України від 22 травня 2018 року № 5-р/2018 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 12 розділу I Закону України «Про внесення змін та визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів України» від 28 грудня 2014 року № 76–VIII. URL : http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p_2018.pdf.

Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) від 18 червня 2020 року № 5-р(II)/2020 у справі за конституційною скаргою громадянки України Левченко Ольги Миколаївни щодо відповідності Конституції України (конституційності) припису пункту 5 розділу III „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо пенсійного забезпечення“ від 2 березня 2015 року № 213–VIII. URL : http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/5_p2_2020.pdf

Про внесення змін до Господарського процесуального кодексу України, Цивільного процесуального кодексу України, Кодексу адміністративного судочинства України та інших законодавчих актів: Закон України від 3 жовтня 2017 року № 2147- VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 48. Ст. 346.

Рішення Конституційного Суду України від 16 жовтня 2008 року N 24-рп/2008 у справі за конституційним поданням 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 1, 2, 4, 6 Закону України «Про передачу колекції образотворчого мистецтва Акціонерного товариства «Градобанк» у державну власність», Постанови Верховної Ради України «Про визнання колекції образотворчого мистецтва національним надбанням України». URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v024p710-08#Text>

Рішення Конституційного Суду України (Перший сенат) від 5 червня 2019 року № 3-р(I)/2019 у справі за конституційною скаргою товариства з обмеженою відповідальністю «МЕТРО КЕШ ЕНД КЕРІ УКРАЇНА» щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців двадцять четвертого, двадцять п'ятого, двадцять шостого розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо уточнення деяких положень та усунення суперечностей, що виникли при прийнятті Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» від 23 березня 2017 року № 1989-VIII. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/va03p710-19#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 15 липня 2021 року № 2-р/2021 (про мінімальний посадовий оклад (тарифну сітку) у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) частини шостої статті 6 Закону України «Про оплату праці» від 24 березня 1995 року № 108/95–ВР у редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 року № 1774–VIII, частини шостої статті 96 Кодексу законів про працю України в редакції Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня. URL : https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2_p_2021.pdf

Рішення Конституційного Суду України від 22 березня 2023 року [№ 3-р\(II\)/2023](#) у справі за конституційною скаргою Лазуренка Ігоря Олександровича щодо відповідності Конституції України (конституційності) приписів абзаців четвертого, п'ятого частини другої статті 70 Закону України „Про виконавче провадження“, абзаців третього, четвертого частини другої статті 50 Закону України „Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування“ (щодо гарантованості пенсії, що є основним джерелом існування, не нижче прожиткового мінімуму) URL : <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/3-rii2023.pdf>

Верховенство права. Доповідь № 512/2009, схвалена Венеційською комісією на 86-му пленарному засіданні 25–26 березня 2011 року. *Право України*. 2011. № 10. С. 168-184.

Мірило правовладдя. Дослідження № 711/2013. Ухвалено Європейською Комісією «За демократію через право» (Венеційська Комісія) на 106-му пленарному засіданні (Венеція, 11-12 березня 2016 року) / Неофіц. пер. з англійської Сергія Головатого. Переклад виконано на замовлення Програми Агенства США з міжнародного розвитку (USAID) реформування сектору юстиції «Нове правосуддя». Верстка: ТОВ «Компанія «ВАІТЕ», 2017. 163 с.

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

Барабаш Ю. Г. Конституционная характеристика украинской демократии: идеологические основы и механизмы самозащиты в свете европейского опыта. *Очерки идеологии постсоветского конституционализма* : сб. науч. тр. Харьков: Право, 2013. С. 47–78.

Барабаш Ю. Г. Питання демократії в правових позиціях Конституційного Суду України. *Вісник Конституційного Суду України*. 2011. № 4/5. С. 82–87.

Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти : монографія. Харків: Юрайт, 2014. 208 с.

Барабаш Ю., Бориславська О. Конституційна юриспруденція (офіційна конституційна доктрина) в Україні: проблеми становлення. *Право України*. 2023. № 7. С. 53–69.

Барабаш Ю. Г., Летнянчин Л. І. Офіційна конституційна доктрина України: генеза та сучасний стан. *Правова наука України: сучасний стан, виклики та перспективи розвитку* : монографія / редкол.: О. В. Петришин (голова редкол.), В. А. Журавель (заст. голови редкол.), Н. С. Кузнєцова (заст. голови редкол.) [та ін.]. Харків : Право, 2021. С. 115–137.

Барабаш Ю. Дихотомія правової, демократичної та соціальної державності – тонка грань українського конституціоналізму. *Право України*. 2010. № 7. С. 24-32.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України (частина перша). *Публічне право*. 2011. № 4. С. 15–22.

Барабаш Ю. Г. Соціальні права громадян та можливості їх захисту Конституційним Судом України: (частина друга). *Публічне право*. 2012. №1. С. 15–23.

Барабаш Ю. Г. Беззахисні права чи необґрунтовані сподівання? (Роздуми правника з приводу конституційних засобів захисту соціальних прав) . *Голос України*. 2016. № 81.

Барабаш Ю., Мохончук Б. Принцип правової держави в конституційній доктрині України. Новий шлях до права : кол. монографія / кер. авт. кол. А. О. Селіванов. Київ: Логос, 2021. С. 49–66.

Варналій З. С. Конституціоналізм та економіка. *Бюл. м-ва юстиції України*. 2009. № 11. С. 52–54.

Городовенко В. Принцип правової держави у практиці Конституційного Суду України: еволюція й перспективи використання у зв'язку із введенням конституційної скарги. *Вісник Конституційного Суду України*. 2018. № 5. С. 106.

Головатий С. Тріада європейських цінностей – верховенство права, демократія, права людини – як основа українського конституційного ладу: [частина друга: демократія (ст. 1 Конституції України)]. *Право України*. 2013. №8. С. 13–39.

Дахова І. І., Чуб О. О. Багатоаспектність принципу правової визначеності щодо сучасних конституційно-правових відносин. *Форум права*. 2017. № 4. С. 59–68. URL : http://nbuv.gov.ua/j-pdf/FP_index.htm_2017_4_11.pdf

Дахова І.І., Ковтун В.І. Доктрина позитивних зобов'язань України в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С.696-699.

Козюбра М. Взаємозв'язки між народовладдям, парламентаризмом та верховенством права: європейські стандарти і сучасні українські реалії. *Право України*. 2019. №11. С. 83–97.

Ковтун В.І. Позитивні зобов'язання держави щодо забезпечення прав на житло в умовах військових дій. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 10. С. 64–67

- Ковтун В. І. Захист конвенційних прав в умовах політики жорсткої економії: аналітичний огляд. *Вісник Національної асоціації адвокатів України*. 2018. №12(49). С.40–47.
- Ковтун В, Ковтун М. Свобода розсуду держави у здійсненні соціальної та економічної політики: європейські практики (частина 1). *Вісник НААУ*. №11 (2024). С.50-55.
- Ковтун В, Ковтун М. Свобода розсуду держави у здійсненні соціальної та економічної політики: європейські практики (частина 2). *Вісник НААУ*. №12 (2024). С.54-57.
- Ковтун В, Ковтун М. Право людини на власність: практичний підхід до статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ (частина 1) *Вісник НААУ*. №1-2 (2025). С.72-77.
- Ковтун В, Ковтун М. Право людини на власність: практичний підхід до статті 1 Протоколу № 1 до ЄКПЛ (частина 2). *Вісник НААУ*. № 3 (2025). С.50-55.
- Колісник В. Уповільнення демократичного поступу України на тлі нових викликів та дезорієнтації громадянського суспільства. *Право України*. 2019. №11. С. 183–199.
- Куян І. Народовладдя через всеукраїнський референдум: сучасний стан і перспективи розвитку національної юридичної доктрини. *Право України*. 2020. № 8. С. 14–17.
- Летнянчин Л. Конституційна доктрина України: проблеми юридизації, трансформації та європеїзації. *Філософія права і загальна теорія права*. 2022. № 2. С. 107 – 126.
- Летнянчин Л. І. Вплив війни на розвиток офіційної конституційної доктрини України. Вплив війни на систему управління. Роздуми в контексті збройної агресії Російської Федерації проти України: монографія / за заг. ред. Петра Стецюка та Кшиштофа Екхардта. Rzeszów: BONUS LIBER, 2023. С. 69–91.
- Летнянчин Л. І. Пряма дія норм Конституції України: від принципу – до практичного застосування. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 4 (91). С. 115–127.
- Летнянчин Л. І. Свобода й людська гідність як фундаментальні конституційні цінності. *Збірник матеріалів і тез науково-практичних заходів конституційного тижня*. Частина перша. Київ: Ваіте, 2021. С. 27–35.
- Летнянчин Л. І. Війна як каталізатор утвердження в Україні свободи як фундаментальної конституційної цінності. *Відновлення та розвиток України: ідеї, правові засади, інструментарій: матеріали міжнародного круглого столу*, м. Ужгород, 26 грудня 2022 р. Ужгород: Ужгород. нац. ун-т, 2022. С. 84–94.
- Лоленко О. Відкриті дані як інструмент народовладдя. *Право України*. 2019. № 11. С. 241–254.
- Павшук К. О. Демократія в системі цінностей конституційного ладу сучасної держави (загальнотеоретичні аспекти). *Вісн. Луган. держ. ун-ту внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2012. № 4(61). С. 42-49.
- Павшук К. О. Право на опір у контексті сучасних демократичних процесів. Проблеми законності. 2015. Вип. 129. С. 92-98.
- Петришин О. В. Демократичні засади правової соціальної держави. *Право України*. 2013. № 8. С. 63–71.
- Погорілко В. Ф. Референдне право України / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. К.: Ліра К, 2006. 366 с.
- Погребняк С. Принцип верховенства права: деякі теоретичні проблеми. *Вісник академії правових наук*. 2006. № 1 (44). С. 26–36.
- Речицький В. Конституція, конституційна доктрина, конституційний процес і війна. *Український часопис конституційного права*. 2022. № 2. С. 53–58.
- Рябченко О. О. Право в управлінні державними і суспільними справами. *Право у сучасному політичному житті України*: наук. вид. / А. О. Селіванов [та ін.]. Київ: Логос, 2020. С. 72–88.

Савчин Михайло. Конституція: люди та інституції (SWOT-коментар): монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 680 с.

Сіренко В. Право народу на опір гнобленню - основа і гарантія народовладдя. *Право України*. 2019. № 10. С. 82–94.

Федоренко В. Сутність, походження і формування конституційних основ референдумів та основних моделей референдної демократії. *Право України*. 2020. № 8. С. 18–52.

Христова Г. Позитивні зобов'язання держави у сфері прав людини: сучасні виклики: монографія. Харків: Право, 2018

Чуб О. О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні. *Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України* : монографія / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю.Г. Барабаша. Харків : Право, 2013. С. 157–192.

Шевчук С. Доктрина верховенства права та конституціоналізму: історична генеза і співвідношення. *Право України*. 2010. № 3. С. 52-61.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. Харків : Консум, 2002. 394 с.

Ющик О. Демократія і народовладдя в Україні як предмет юридичної доктрини. *Право України*. 2019. № 10. С. 25–39.

"Конституційне право" Великої юридичної енциклопедії. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. – Харків : Право, 2016– . ISBN 978-966-937-048-8 Т. 4 : Конституційне право /редкол.: Ю. Г. Барабаш (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2024. 1072 с.

Kovtun V. I., Kovtun M. S. [Social rights after the global financial crisis: European dimension](#). *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, 2018. № 1. p. 426-433 (p. 426).

Slinko Tetiana, Letnianchyn Liubomyr, Bayrachna Larisa, Tkachenko Yevhenii. The Rule of Law principle in the legal positions of the Constitutional Court of Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2022. № 1 (13). P. 165-177. Scopus.

Barabash Y., Beinoravičius D., Valčiukas J. Invisible Constitution as an instrument of consolidation of nation and defence of democracy. *Insights into Regional Development*. 2022. № 4(3). Doi: 10.9770/IRD.2022.4.3(7).

Slin'ko T, Tkachenko Ye, Letnianchyn L and Fedchyshyn S, 'The Doctrine of Limited Government in the Legal Positions of the Constitutional Court of Ukraine' (2025) 8(1) *Access to Justice in Eastern Europe* 1-21

Т е м а 9.

Конституційно-правові засади територіального устрою України

План

1. Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України.
2. Ознаки унітарної держави.
3. Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
4. Порядок утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.
5. Особливості автономії в унітарній державі.

6. Правовий статус Автономної Республіки Крим. Конституція Автономної Республіки Крим.

7. Система органів влади Автономної Республіки Крим та їх компетенція.

Задачі

1. Під час пленарного засідання Верховної Ради України було розглянуто пропозиції народних депутатів щодо удосконалення конституційно-правових засад територіального устрою України.

Представники провладної партії вказували, що Великобританія являється квінтесенцією унітарної держави, незважаючи на наявність регіональних урядів. Також, Франція є унітарною державою, хоча у 1982 році вона створила виборні регіональні уряди, менш залежні від центру. Саме тому жодних конституційних змін до Основного Закону України ініціювати не потрібно.

Опозиційна партія зазначала, що Аргентина та Бразилія, є найбільш досконалими федеративними державами з жорсткими конституціями, рівним представництвом регіональних урядів у верхній палаті та значними повноваженнями, зарезервованими для регіонального рівня – саме приклад цих держав може стати основою ініціювання реформ в Україні.

Позафракційні депутати стверджували, що навіть в усталених федеральних демократіях (наприклад, Канада, Німеччина та Сполучені Штати) точний розподіл повноважень між рівнями влади є предметом постійних суперечок між центральним та субнаціональним урядами. Орієнтуючи народних депутатів України на процесах оптимізації поточного законодавства щодо засад територіального устрою України.

Дайте коментар наведеним твердженням. Наскільки обґрунтованими є висловлені позиції?

Що являє собою унітарна держава і в чому її відмінність від федерації?

Назвіть основні ознаки унітарної держави та дайте їм загальну характеристику.

Що собою представляє сучасне розуміння «міжнародного союзу держав» та «конфедерації»?

2. У науково-дослідницькій роботі на тему «Україна як унітарна держава» було зазначено що: - в Україні є області, райони, громади, але кожна з цих одиниць не має власної конституції чи права на самовизначення; - Верховна Рада України ухвалює закони, які є обов'язковими на всій території держави; - адміністративно-територіальний устрій визначається винятково законом, ухваленим на загальнодержавному рівні; - Конституція Автономної Республіки Крим має силу тільки в межах, установлених Конституцією України; - Україна гарантує місцеве самоврядування, але органи місцевого самоврядування не мають суверенних прав.

Однак виникає питання: Якщо Україна – унітарна держава, то чому Крим має автономію, свою конституцію та представницький орган – Верховну Раду АРК, уряд – Раду міністрів АРК?

Назвіть та поясніть ключові ознаки унітарної держави, які наявні в Україні.

Чи можливе існування в унітарній державі автономних утворень?

Поясніть, чому Україна все ж залишається унітарною державою, незважаючи на автономний статус Криму.

3. Група депутатів Верховної Ради України розглянула питання щодо відповідності Конституції України деяких положень Закону України «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Вони зазначили, що норма про можливість об'єднання

громад із різних районів не відповідає закріпленій системі адміністративно-територіального устрою України та порушує принципи єдності та цілісності адміністративно-територіального устрою України. Інша група депутатів зазначила, що адміністративно-територіальний устрій України ґрунтується на принципах єдності системи, поєднання централізації і децентралізації, субсидіарності, доступності і наближеності публічних послуг до населення. Об'єднання громад, навіть якщо вони розташовані в межах різних районів, не порушує цих принципів, якщо дотримано вимог щодо управлінської спроможності, волевиявлення громадян і законодавчої процедури.

Проаналізуйте вказану ситуацію.

Що собою представляє система адміністративно-територіального устрою України?

Вкажіть загальні, спеціальні та законодавчі принципи територіального устрою України.

Проаналізуйте чи можливе визнання об'єднання громад з різних районів таким, що суперечить Конституції. Поясніть суть принципу субсидіарності у контексті об'єднання громад. Наведіть приклади дії принципів адміністративно-територіального устрою в правозастосовній практиці.

4. Верховною Радою України було прийнято Постанову «Про утворення та ліквідацію районів», якою в межах території України створено 490 районів, ліквідовано усі існуючі 136 районів. При цьому, в Постанові наведено перелік територіальних громад, які увійшли до складу новоутворених районів, у тому числі введено до їх складу окремі міські громади, які раніше не входили до складу жодного району, та визначено адміністративні центри районів. Крім того, унормовано, що межі районів встановлюються по зовнішній межі територій сільських, селищних, міських територіальних громад, які входять до складу відповідного району.

У зв'язку з цим, 46 народних депутатів України направили конституційне подання щодо відповідності Конституції України (конституційності) Постанови Верховної Ради України «Про утворення та ліквідацію районів» до Конституційного Суду України. Аргументуючи порушення норм Конституції України щодо обов'язковості прийняття Закону України щодо цих правовідносин та вказали, що в межах території України вказаним актом парламенту повністю змінено середній (субрегіональний) рівень адміністративно-територіального устрою нашої держави, що безумовно вплинуло на його базовий рівень, а також змінило конфігурацію регіонального рівня.

Чи має законодавець певний простір обдумування стосовно визначення форми нормативного закріплення (закон, постанова) щодо питання утворення та ліквідації районів?

Вкажіть суб'єктів, які беруть участь у процесі утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.

Проаналізуйте практику Конституційного Суду України щодо адміністративно-територіальних одиниць.

Складіть проєкт рішення Конституційного Суду України.

5. У рамках виконання Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» у 2024 році Верховна Рада України прийняла постанову про перейменування міста Кіровоградське, розташованого в умовній області, на місто Святослав. Пропозиція надійшла від місцевої громади та була підтримана обласною державною адміністрацією. Частина мешканців виступила проти нової назви, вимагаючи збереження поточної або вибору альтернативного варіанту через місцевий референдум.

Назвіть нормативно-правові акти, які регулюють процес перейменування населених пунктів в Україні.

Охарактеризуйте повноваження органів місцевого самоврядування, обласної державної адміністрації, Українського інституту національної пам'яті та Верховної Ради України у цьому процесі.

Опишіть правовий механізм урахування думки мешканців (громадські слухання, електронні петиції, місцевий референдум). Чи є результати таких заходів обов'язковими для Верховної Ради?

Проаналізуйте правові та адміністративні наслідки перейменування міста (зміни в офіційних документах, адресному реєстрі, реєстрах юридичних осіб, таблицях тощо).

Висловіть власну позицію щодо доцільності перейменування, враховуючи принципи історичної справедливості, права громадян на самовизначення та необхідність дерусифікації/декомунізації.

6. У 2023 році Верховна Рада України ухвалила рішення про перейменування села Новоселівка, що розташоване в Харківській області, на село Слобожанське. Причиною зміни назви стала необхідність декомунізації та відновлення історичної топоніміки.

Визначте, який нормативно-правовий акт регулює питання перейменування населених пунктів в Україні.

Назвіть орган, що ініціює зміну назви села, та орган, що приймає остаточне рішення.

Опишіть процедуру перейменування населеного пункту відповідно до чинного законодавства.

Визначте можливі наслідки для місцевого самоврядування та мешканців у разі зміни назви села (наприклад, документообіг, адресна система тощо).

7. У 2024 році жителі міста Новодніпровськ ініціювали зміну назви свого міста на історичну – Славгород, а також подали звернення про зміну статусу міста з міста обласного значення на міську територіальну громаду з відповідним підпорядкуванням районній раді.

Міська рада підтримала цю ініціативу й ухвалила рішення звернутися до Верховної Ради України з відповідним поданням. Однак частина депутатів заявила, що міська рада не має таких повноважень, і процедура змін має проходити через Кабінет Міністрів України.

Поясніть, який орган державної влади в Україні ухвалює рішення про зміну назви або статусу адміністративно-територіальної одиниці.

Опишіть етапи процедури зміни назви та статусу адміністративно-територіальної одиниці згідно з чинним законодавством України.

Хто має право ініціювати такі зміни та яка роль місцевих рад у цьому процесі?

Проаналізуйте, чи правомірно діяла міська рада Новодніпровська.

8. У 2024 році жителі сіл Березівка та Глибочок звернулися до районної ради з ініціативою утворити нове селище міського типу з назвою Березове. Вони обґрунтували це тим, що села фактично зрослися, мають спільну інфраструктуру, сучасну лікарню, школу та понад 4 000 жителів. Районна рада передала звернення до обласної державної адміністрації, але отримала відповідь, що такі питання вирішуються виключно на рівні державної влади.

Голова громади звернувся за консультацією, чи можливо утворити нову адміністративно-територіальну одиницю такого типу, і яка для цього потрібна процедура.

Назвіть орган, який ухвалює рішення про утворення нової адміністративно-територіальної одиниці в Україні відповідно до чинного законодавства.

Визначте основні етапи утворення адміністративно-територіальної одиниці згідно з: Конституцією України (стаття 133), Законом України «Про місцеве самоврядування в Україні», та іншими нормативно-правовими актами.

Проаналізуйте, чи достатньо підстав мають жителі Березівки та Глибочка для утворення нового селища.

Зробіть висновок: хто ініціює, погоджує та затверджує створення нової одиниці – і в якому порядку?

9. Конституційною Комісією було розроблено законопроект «Про внесення змін до Розділу X Конституції України (щодо Автономної Республіки Крим)», який передбачає удосконалення існуючого статусу АРК як невіддільної складової України та підкреслюється те, що джерелом особливого статусу Кримської автономії є право кримськотатарського народу на самовизначення як корінного народу в Україні».

Зокрема, пропонується визначити кримськотатарську автономію як невіддільну складову частину України, що здійснює свої повноваження в межах, визначених Конституцією та законами України. Джерелом її особливого статусу є право кримськотатарського народу на самовизначення як корінного народу Криму. Надати оптимізаційний варіант користування власністю упродовж 10 років.

Проаналізуйте вказаний законопроект з урахуванням особливостей конституційно-правового статусу Автономної Республіки Крим та сучасних політико-правових реалій України.

Вкажіть та проаналізуйте особливості автономії в унітарній державі. З якою метою надаються автономії певним частинам території держави та які види автономій існують в унітарних країнах

Наведіть конституційно-правову систему органів влади Автономної Республіки Крим та їх компетенцію.

С п и с о к н о р м а т и в н и х а к т і в і л і т е р а т у р и

Закон України від 28 липня 2023 року № 3285-IX «Про порядок вирішення окремих питань адміністративно-територіального устрою України»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3285-20#Text>

Закон України від 21 березня 2023 року № 3005-IX «Про засудження та заборону пропаганди російської імперської політики в Україні і деколонізацію топонімії»
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3005-20#Text>

Закон України від 22 травня 2022 року № 2265-IX «Про заборону пропаганди російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2265-20#Text>

Закон України від 15 січня 1999 року № 401-XIV «Про столицю України – місто-герой Київ» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/401-14#Text>

Висновок Конституційного Суду України у справі за зверненням Верховної Ради України про надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України щодо децентралізації влади вимогам статей 157 і 158 Конституції України від 30 липня 2015 року № 2-в/2015. *Офіційний вісник України*. 2015, № 64, ст. 2138.

Рішення Конституційного Суду України № 11-рп/2001 від 13.07.2001 р. (справа про адміністративно-територіальний устрій). *Офіційний вісник України*. 2001. № 29. Ст. 1327.

Батанов О.В. Концептуальні проблеми сучасного унітаризму. *Часопис Київського університету права*, 2020. № 1, 87-92.

Батанов О.В. Муніципальна влада в Україні. Проблеми теорії та практики. Монографія. К.: «Юридична думка». 2010.

Берестова І. Е. Питання суверенітету, незалежності та унітаризму в рішеннях і висновках Конституційного Суду України. *Сучасний унітаризм: доктрина і практика: [До 30-річчя незалежності України]* : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Юридична думка, 2021. С. 484-501.

Бодрова І. І. Європейський досвід удосконалення адміністративно-територіального устрою. *Право України*. 2013. № 6. С. 251–261.

Величко В. О. Децентралізація влади: міжнародний досвід. *Державне будівництво та місцеве самоврядування* : зб. наук. пр. 2014. Вип. 28. С. 12–22.

Губань Р. Питання адміністративно-територіального устрою України в рішеннях Конституційного Суду України та судів загальної юрисдикції. *Вісник Конституційного Суду України* : загальнодержавне періодичне видання. 2013. № 4. С. 80–90.

Децентралізація публічної влади: досвід європейських країн та перспективи України / [Бориславська О. М., Заверуха І. Б., Школик А. М. та ін.]. Київ : Москаленко О. М., 2012. 212 с.

Заєць І. Обласний поділ в Україні: етапи та тенденції розвитку. *Право України*. 1999. № 9. С. 110–115.

Іщенко О. Принципи адміністративно-територіального устрою України. *Право України*. 2011. № 4. С.238–244.

Калиновський Б. В. Шляхи удосконалення конституційної моделі адміністративно-територіального устрою та організації місцевої публічної влади України. *Часопис Київського університету права*. 2011. № 3. С. 100–103.

Клименко О. Перспективи розвитку територіального устрою України. *Підприємництво, господарство і право*. 2011. № 5. С. 7–10.

Ковтун В. І., Зезуль Ю. В. Адміністративно-територіальний устрій як елемент конституційного дизайну. *Підприємництво, господарство і право*. № 5. 2021. С. 127-131.

Колісник В. Ідея федералізації в Україні у контексті національно-етнічного чинника: історичний досвід та сучасні виклики. *Право України*. 2014. № 9. С. 53–63.

Колісник В.П. Конституційний принцип територіальної цілісності держави у контексті національно-етнічного складу прикордонних регіонів України та Росії. *Вісник Конституційного Суду України*. 2020. №3. С. 125-142.

Кичун В.І. Конституційно-правові основи взаємовідносин вищих органів влади України і Автономної Республіки Крим : автореферат дис. ...канд. юрид.наук. Харків. 2001. С. 20.

Курцев О. Ю. Поняття та ознаки унітаризму як принципу конституційного ладу України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Сер.: Юриспруденція. 2020. № 44. С. 17–20.

Магновський І. Й. Теоретико-правові основи територіального устрою України. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 3. С. 253–260.

Слінько Т., Курцев О. Унітаризм у системі принципів конституційного ладу. *Сучасний унітаризм: доктрина і практика: [До 30-річчя незалежності України]* : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; відп. ред. Ю. С. Шемшученко. Київ : Юридична думка, 2021. С. 132-148.

Сучасний унітаризм: доктрина і практика : [до 30-річчя незалежності України] : монографія / Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України; Ю. С.

Тема 10. Референдум в Україні

План

1. Поняття та види референдумів.
2. Предмет референдуму.
3. Організація і порядок проведення референдуму. Електронне голосування.
4. Юридична сила рішень, прийнятих на референдумі.

З а д а ч і

1. У Постанові Верховної Ради Автономної Республіки Крим «Про Декларацію про незалежність Автономної Республіки Крим і міста Севастополя» від 11 березня 2014 р. пунктом 1 Декларації було передбачено, що «у разі якщо в результаті прямого волевиявлення народів Криму, яке має відбутися 16 березня 2014 року, буде прийнято рішення про входження Криму, включаючи Автономну Республіку Крим і місто Севастополь, до складу Росії, Крим після референдуму буде проголошено незалежною та суверенною державою з республіканською формою правління».

Які види референдумів прийнято виокремлювати? Чи можуть виноситись окреслені питання на місцевий референдум? Проаналізуйте рішення КСУ у справі про проведення місцевого референдуму в Автономній Республіці Крим від 14.03.2014р.

2. Ініціативна група звернулася до Центральної виборчої комісії з вимогою зареєструвати її для збору підписів на підтримку проведення всеукраїнського референдуму, на який запропоновано винести такі питання:

1) чи підтримуєте Ви обрання та відкликання суддів народом?

2) чи підтримуєте Ви парламентську форму правління, за якої посада Президента України скасовується, Уряд України призначається і звільняється Верховною Радою України, а Прем'єр-міністр України є главою держави?

3) чи підтримуєте Ви встановлення дієвого контролю за владою через надання конституційного статусу парламентській опозиції?

Які мають бути дії ЦВК? Чи є підстави для звернення до Конституційного Суду України для вирішення питання щодо відповідності Конституції України питань, які виносяться на всеукраїнський референдум за народною ініціативою? Чи може вона відмовити у реєстрації ініціативної групи та з яких підстав?

3. Президент України 15 січня 2000 р. видав Указ «Про проголошення всеукраїнського референдуму за народною ініціативою», яким передбачалося проведення референдуму 16 квітня 2000 р., на який було винесено 4 питання. Серед яких, зокрема, зменшення загальної кількості народних депутатів України з 450 до 300 осіб (схвалили 91.1 % громадян), формування двопалатного парламенту в Україні (визнали доцільним 82.9 % громадян).

Однак Верховна Рада відмовилася вносити відповідні зміни до Конституції, посилаючись на те, що був порушений порядок внесення змін і доповнень до Основного Закону.

Яку юридичну силу мають рішення, прийняті на всеукраїнському референдумі? Чи мав право Президент призначати референдум із наведених вище питань? Яка юридична сила рішень, прийнятих на референдумі 16 квітня 2000 р.? Наскільки правомірними були дії Верховної Ради?

4. Активісти організували збори громадян України у неділю у приміщенні дитячого садочку, де були присутні 305 виборців. Організатори зборів за 3 дні проінформували про їх проведення Центральну виборчу комісію, яка не направила свого представника. На зборах була сформована ініціативна група всеукраїнського референдуму у кількості 65 виборців, деякі з них не підписали персональну письмову згоду про свою участь, а взяли на себе зобов'язання підписати в спеціальному електронному додатку. Збір підписів громадян на проведення всеукраїнського референдуму з питання: «Чи висловлюєтеся Ви за недовіру Верховній Раді України ** скликання і внесення у зв'язку з цим доповнення до частини другої статті 90 Конституції України такого змісту: а також у разі висловлення недовіри Верховній Раді України на всеукраїнському референдумі, що дає підстави Президенту України для розпуску Верховної Ради України?».

Проаналізуйте ситуацію. Чи може бути вказане питання предметом всеукраїнського референдуму? Чи наявні і які саме порушення референдумної процедури?

5. На всеукраїнському референдумі, участь у якому взяли 49,8 % громадян України, було підтримано питання про запровадження народної законодавчої ініціативи. Через 10 днів після оприлюднення результатів Кабінет Міністрів України розробив та вніс до парламенту відповідний законопроект, що відображає волевиявлення на референдумі. Після чого розпочалась стандартна процедура розгляду законодавчої ініціативи парламентом.

Надайте правову оцінку ситуації. Чи дотримані законодавчі вимоги в цьому випадку? Яка юридична сила рішень, прийнятих на всеукраїнському референдумі?

6. Декілька ініціативних груп звернулась до Центральної виборчої комісії з вимогою зареєструвати їх для збору підписів на підтримку проведення всеукраїнського референдуму, зокрема:

- Перша ініціативна група пропонувала винести питання: «Чи підтримуєте ви прийняття нового і демократичного закону про політичні партії, який дозволить повною мірою представляти народ?»
- Друга ініціативна група пропонувала винести питання: «Чи підтримуєте ви будівництво нової атомної електростанції поряд з м. Харковом?»
- Третя ініціативна група пропонувала переглянути результати референдуму, проведеного пів року назад, оскільки ухвалене рішення щодо питання загальнодержавного значення не було прийнято Верховною Радою України?

Центральна виборча комісія вирішила звернутися до Конституційного Суду України для перевірки на відповідність Основному Закону запропонованих питань.

Які питання можуть бути предметом всеукраїнського референдуму? Що таке питання загальнодержавного значення? Чи можна переглядати рішення, прийняті на всеукраїнському референдумі? Чи відповідають Конституції України запропоновані питання? Які мають бути дії ЦВК?

Список нормативних актів і літератури

Про всеукраїнський референдум: Закон України від 26.01.2021 № 1135-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1135-20#Text>

Рішення Конституційного Суду України № 3-рп/2000 від 27.03.2000 р. (справа про всеукраїнський референдум за народною ініціативою). *Офіційний вісник України*. 2000. № 30. Ст. 1285.

Рішення Конституційного Суду України від 05 жовтня 2005 р. № 6-рп/2005 у справі за конституційним поданням 60 народних депутатів України про офіційне тлумачення положень частини першої статті 103 Конституції України в контексті положень її статей 5, 156 та за конституційним зверненням громадян Галайчука Вадима Сергійовича, Подгорної Вікторії Валентинівни, Кислої Тетяни Володимирівни про офіційне тлумачення положень частин другої, третьої, четвертої статті 5 Конституції України (справа про здійснення влади народом). *Офіційний вісник України*. 2005. № 41. С. 31. Ст. 2605. Код акту 34045/2005.

Рішення Конституційного Суду України у справі про прийняття Конституції та законів України на референдумі від 16 квітня 2008 року № 6-рп/2008. *Конституційний Суд України. Рішення. Висновки*. 2008. Кн. 8. С. 133.

Revised Code of Good Practice on Referendums, approved by the Council for Democratic Elections at its 73rd meeting (Venice, 16 June 2022) and adopted by the Venice Commission at its 131st Plenary Session (Venice, 17-18 June 2022). URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2022\)015-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2022)015-e)

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації : монографія. Харків: Право, 2015. 248 с.

Басенко Р., Аванесян Г., Ільченко В. Генеза інституційних форм прямої демократії в українській національній державно-правовій традиції. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. №11. С. 186–190.

Всеукраїнський референдум: що це, навіщо і як організувати. Громадянська мережа ОПОРА. 2021. URL: <https://www.oporaua.org/vybory/vseukrayinskii-referendum-shcho-tse-navishcho-i-iak-organizuvati-22787>

Клименко О. Розвиток законотворчих ідей щодо конституційної моделі інституту всеукраїнського референдуму. *Право України*. 2020. №8. С. 105–120.

Ключковський Ю. Референдум у системі державного режиму представницької демократії. *Право України*. 2019. № 10. С. 95–112.

Куян І. Народовладдя через всеукраїнський референдум: сучасний стан і перспективи розвитку національної юридичної доктрини. *Право України*. 2020. №8. С. 14–17.

Куян І. Доктринальні питання конституційно-правових засад інституту всеукраїнського референдуму. *Право України*. 2020. №8. С. 53–71.

Любченко П.М. Проблемні аспекти адміністрування процесу всеукраїнського референдуму. *Право України*. 2020. №8. С. 121–137.

Мельниченко В. Правове регулювання всеукраїнського референдуму за народною ініціативою і розвиток народовладдя // *Право України*. 2019. № 10. С. 113–129.

Мережко О. Міжнародно-правові аспекти принципу народовладдя. *Право України*. 2019. № 11. С. 144–152.

Мисливий В.А. Узурпація влади як злочин проти народовладдя. *Юридична Україна*. 2020. №12. С. 96–99.

Погорілко В. Ф. Референдне право України / В. Ф. Погорілко, В. Л. Федоренко. Київ: Ліра К, 2006. 366 с.

Скрипнюк О. Чи стане всеукраїнський референдум дієвим механізмом демократичної легітимації в умовах сучасного конституціоналізму? *Право України*. 2020. №8. С. 83–104.

Стефанчук Р. О., Федоренко В. Л. Всеукраїнський референдум у системі референдної демократії : монографія / Р. О. Стефанчук, В. Л. Федоренко. — Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2020. — 162 с. URL:

https://ccu.gov.ua/sites/default/files/stefanchuk_r._o._fedorenko_v._l._referendum_u_systemi_konstytuciynoyi_demokratiyi.pdf

Федоренко В. Сутність, походження і формування конституційних основ референдумів та основних моделей референдної демократії. *Право України*. 2020. № 8. С. 18–52.

Чуб О. О. Загальна характеристика форм безпосередньої та представницької демократії в аспекті функціонування державної влади в Україні. *Демократичні засади організації і функціонування вищих органів державної влади України*: монографія / Ю. Г. Барабаш [та ін.]; за заг. ред. Ю. Г. Барабаша.

Тема 11. Конституційні засади виборчої системи та виборчого права в Україні

План

1. Загальна характеристика виборчого права.
2. Поняття й види виборчих систем. Виборча система в Україні.
3. Виборчий процес: етапи, суб'єкти та виборчі процедури.
4. Особливості правового регулювання виборів.
5. Вплив особливих правових режимів на виборчий процес.

1. Народні депутати України з урахуванням міжнародних демократичних стандартів запропонували додати до переліку конституційних та законодавчих принципів виборчого права принцип періодичних виборів. Однак між народними депутатами виник спір щодо розуміння виборчого права та місця принципів у ньому.

Дайте загальну характеристику виборчого права. У чому полягає виборче право в об'єктивному та суб'єктивному сенсах? Яке з цих розумінь включає принципи виборчого права?

2. Президент України ініціював внесення змін до IV Розділу Конституції України в частині закріплення принципу пропорційних парламентських виборів. Глава держава такі зміни аргументував необхідністю забезпечити належний рівень репрезентативності парламенту, а також зарубіжним досвідом закріплення цього принципу в конституціях таких демократичних країн як: Австрія, Бельгія, Естонія, Іспанія, Норвегія, Польща, Португалія та ін.

Утім не всі народні депутати підтримали таку ініціативу, мотивуючи свою позицію тим, що пропорційна виборча система має низку недоліків, серед яких послаблення зв'язку депутатів з виборцями.

Дайте визначення виборчої системи та охарактеризуйте її види. Висловіть Вашу точку щодо аргументів сторін. Наведіть переваги та недоліки різних виборчих систем.

3. У 2019 році була проведена виборча реформа, яка суттєва змінила виборчі системи на парламентських та місцевих виборах. Однак у зв'язку з повномасштабною агресією Росії проти України актуалізувалося обговорення щодо пошуку оптимальної моделі парламентської виборчої системи на час перехідного післявоєнного періоду.

Охарактеризуйте розвиток виборчої системи в Україні в історичній ретроспективі. Які зміни відбулися у 2019 році та які виборчі системи застосовуються в Україні сьогодні? Які виклики можуть супроводжувати післявоєнні вибори, в тому числі, з урахуванням застосування тих виборчих систем, які передбачені виборчим законодавством на сьогодні.

4. До дільничної виборчої комісії (далі - ДВК) зателефонував виборець Ф. і повідомив, що у першому турі виборів Президента України до списку виборців була включена його бабуся, яка померла декілька років тому. Виборець Ф. надіслав заяву в електронній формі з використанням мережі Інтернет та відскановані документи про смерть бабусі до органу ведення державного реєстру виборців, але, прийшовши проголосувати при проведенні другого туру, він знову побачив прізвище своєї бабусі у списку виборців. Також він не зміг реалізувати своє виборче право, оскільки ДВК відмовила видати йому виборчий бюлетень у зв'язку з неправильним написанням його прізвища у списках виборців.

Інший виборець Н. не зміг реалізувати право голосу, адже з'ясувалось, що його не було включено до списків виборців. Н. заявив, що члени ДВК перешкоджають реалізації права голосу, оскільки ним дотримано усіх цензів, визначених у ст. 70 Конституції України. У зв'язку з цим, він звернувся до органів Національної поліції про вчинення злочину, передбаченого ч. 3 ст. 157 Кримінального кодексу України.

Які умови реалізації активного виборчого права? У чому полягає функціональне призначення державного реєстру виборців та списків виборців? Яким чином складаються списки виборців? Чи є у виборця можливість ознайомитися з ними? Чи передбачена законодавством можливість внесення змін до цих списків? Як у наведених випадках можуть діяти виборці?

Що таке виборчий процес? Назвіть суб'єкти та етапи виборчого процесу, в тому числі ті, які згадуються за умовами задачі.

5. Голова дільничної виборчої комісії (далі - ДВК) заборонив присутність у приміщенні для голосування в день виборів громадянина Нідерландів В., який стверджував, що він є офіційним спостерігачем від Королівства Нідерландів. Свої дії голова ДВК аргументував тим, що, по-перше, В. не є громадянином України, а тому не може брати участь у виборчому процесі, а, по-друге, відповідно до ст. 22 Виборчого кодексу України офіційні спостерігачі від іноземних держав відсутні серед переліку суб'єктів виборчого процесу.

Чи є правомірними дії голови ДВК? Якими нормативними актами України врегульовано статус офіційних спостерігачів від іноземних держав та міжнародних організацій? Який порядок їх реєстрації та якими правами вони наділені? Назвіть усіх суб'єктів виборчого процесу в Україні.

6. До Центральної виборчої комісії (далі - ЦВК) звернувся П. зі скаргою, що в ході проведення з'їзду однієї з політичних партій, на якому формувався загальнодержавний та регіональні виборчі списки кандидатів у народні депутати України, його кандидатуру не було включено до таких списків у зв'язку з тим, що він не є членом цієї партії, не є українцем, проживає в державі менше двох років, погано володіє державною мовою і не надав до секретаріату партії довідки від лікаря-психіатра. Вважаючи зазначені підстави відмови у включенні його кандидатури до виборчого списку політичної партії незаконними, П. у своїй скарзі вимагав від ЦВК зобов'язати політичну партію включити його кандидатуру до загальнодержавного і регіонального виборчих списків.

Чи є порушення законодавства про вибори? Яке рішення має ухвалити ЦВК? Які вимоги до кандидата у народні депутати України передбачені законодавством?

7. 63 народних депутати України звернулись до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання неконституційними положень Виборчого кодексу, якими передбачено необхідність сплати грошової застави суб'єктами висування кандидатів:

- 1) на президентських виборах у розмірі 650 мінімальних заробітних плат;
- 2) на парламентських виборах у розмірі 1000 розмірів мінімальної заробітної плати;
- 3) на місцевих виборах:

- на виборах депутатів Верховної Ради АРК у розмірі 500 мінімальних розмірів заробітної плати;

- на виборах депутатів обласної, міської (міста з кількістю виборців 10 тисяч і більше осіб) ради, на посаду міського голови (міста з кількістю виборців 75 тисяч і більше осіб) з розрахунку 4 розміри мінімальної заробітної плати, на кожні 90 тисяч виборців відповідного єдиного територіального виборчого округу для кожного виду виборів окремо.

Народні депутати України вважають, що передбачена Виборчим кодексом вимога щодо внесення грошової застави є формою майнового цензу для громадян України, що суперечить положенням ст. 5, 24 Конституції України.

Для чого застосовується виборча застава, чи можемо вважати її виборчим цензом? Назвіть альтернативи виборчій заставі, які використовуються у світі. Назвіть умови реєстрації кандидатів на різних типах виборів. Складіть проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду подання.

8. Під час проведення парламентських виборів до ЦВК надійшла скарга П. на дії кандидата в народні депутати – першого номера у списку політичної партії – суб'єкта виборчого процесу, який, на думку П., шляхом обману перешкоджає вільному здійсненню виборчих прав громадянами України:

а) суб'єкт оскарження, виступаючи на загальнонаціональному телеканалі, у порушення ст. 65 Конституції України, згідно з якою захист Вітчизни є обов'язком громадян України, агітував за припинення строкового призову;

б) даруючи учням зошити і щоденники з власною символікою, порушував навчальний процес;

в) політична партія, яку він представляє, застосовувала виборчу технологію «двійників», видаючи назву іншої політичної партії із додатком «оновлена» за власну і використовуючи у матеріалах передвиборної агітації відеозапис її заходів із застосуванням її символіки;

г) розповсюджувався відеоролик, у якому містилася інформація щодо передбачення Нострадамуса на його користь;

г) поза межами строків передвиборної агітації, а також не в місцях для розміщення матеріалів передвиборної агітації, а на будинках, парканах, стовпах, деревах розповсюджувалися матеріали передвиборної агітації у вигляді стрічок відповідного кольору;

д) розміщувалася політична реклама у вигляді агітаційних плакатів на транспортних засобах громадського користування.

Чи є громадянин належним суб'єктом звернення з такою скаргою? Чи є порушення виборчого законодавства, зокрема щодо ведення передвиборної агітації?

9. В процесі одночасного проведення чергових парламентських виборів та позачергових місцевих виборів, зокрема міської ради міста К. (з чисельністю населення 50 тисяча жителів та 3 багатомандатними виборчими округами) та міського голови міста П. (з чисельністю виборців станом на момент прийняття територіальною виборчою комісією рішення про початок виборчого процесу 76 тисяч жителів) до Центральної виборчої комісії

(далі - ЦВК) та територіальної виборчої комісії (далі - ТВК) відповідно надійшли документи для реєстрації кандидатів у депутати від:

- політичної партії «Пурпурових», відповідно до яких кандидат у депутати Л. (№ 21 у загальнодержавному виборчому списку) включений до двох регіональних виборчих списків, в першому з яких партія подала 10 кандидатів у депутати, а в іншому - 20, а також місцевої організації цієї партії, єдиний міський виборчий список кандидатів у депутати якої включав 120 кандидатів, з яких 40 кандидатів жіночої статі.

- політичної партії «Багряних», відповідно до яких до загальнодержавного виборчого списку було включено 477 кандидатів у депутати, зокрема у першу десятку був включений лише один кандидат чоловічої статі, а також місцевої організації цієї партії, список кандидатів у депутати якої включав 36 кандидатів (по 4 кандидата до кожного регіонального виборчого списку), з яких 12 кандидатів чоловічої статі.

За результатами першого туру виборів міського голови міста П. та оновлення даних Державного реєстру виборців з'ясувалося, що у місті П. проживає 74 тисячі виборців. У зв'язку з цим ТВК було прийнято рішення про обрання кандидата, який набрав відносно більшість голосів, на посаду міського голови міста П. у першому турі.

Дайте конституційно-правовий аналіз ситуації.

10. До окружної виборчої комісії (далі - ОВК) звернувся К. з вимогою винести попередження та скасувати реєстрацію кандидата в народні депутати В., який є міським головою міста М. Підставами для скарги були відомості про те, що під час здійснення передвиборної агітації В. використовував своє службове становище, а саме:

1) не був звільнений на час участі у виборчому процесі від виконання своїх посадових обов'язків;

2) здійснював прийом громадян, зустрічався з виборцями у службовому кабінеті;

3) як міський голова виступав на місцевих телевізійних каналах, де, зокрема, було розповсюджено інформацію про допомогу, надану міською радою та особисто її головою лікарні швидкої допомоги, дитячим будинкам, та про сприяння будівництву школи в одному з районів;

4) співробітники міськвиконкому в робочий час роздавали листівки та плакати з передвиборною програмою В.

До того ж за ініціативи В. проведено концерт за участю українських та зарубіжних зірок на підтримку його кандидатури, а також існують докази, що кандидат В. дарував виборцям календарі та блокноти зі своїм зображенням.

Яким має бути рішення ОВК? У яких формах може здійснюватися передвиборна агітація? Які існують обмеження у проведенні передвиборної агітації?

11. До ЦВК надійшла скарга кандидата в народні депутати України А., включеного до регіонального виборчого списку партії у виборчому регіоні № 1, на дії кандидата у народні депутати України Б. від іншої партії у цьому ж виборчому регіоні. У своїй скарзі А. просить ЦВК скасувати реєстрацію кандидата в народні депутати Б., у зв'язку з тим, що:

1) агітаційні матеріали кандидата у народні депутати Б. розміщено на рекламних носіях, розташованих на елементах вуличного обладнання над проїжджою частиною без зазначення відомостей про замовника друкованих передвиборних агітаційних матеріалів, установи, яка здійснила їх друк, тираж, інформації про осіб, відповідальних за випуск. До того ж у переходах та вагонах метрополітену розміщено плакати із зображенням та основними тезами передвиборної програми Б.;

2) Б. у межах свого виборчого регіону безкоштовно роздавав пакети з вафельними тортами та чаєм, предмети релігійного культу, а також дарував школярам зошити та щоденники з символікою партії;

3) Б. за вироком Голосіївського районного суду у м. Київ засуджений за скоєння злочину, передбаченого ч. 1 ст. 309 Кримінального кодексу України, до штрафу в розмірі 1020 грн, вирок набрав законної сили.

Вирішіть спір. Чи є кандидат у народні депутати суб'єктом звернення до ЦВК? Яким чином ЦВК перевіряє дотримання виборчих цензів кандидатами в народні депутати? Які підстави скасування реєстрації кандидата в народні депутати України?

12. Окружна виборча комісія (далі - ОВК) за зверненням офіційного спостерігача від громадської організації визнала голосування на виборчій дільниці недійсним внаслідок виявлення порушень Виборчого кодексу України. У скарзі офіційного спостерігача, зокрема, зазначено, що на виборчій дільниці, де до списків для голосування внесено 1870 виборців (виборчі бюлетені отримали 1535 виборців), було виявлено такі порушення закону:

1) на виборчій дільниці виявлено 18 випадків опускання до скриньки виборчого бюлетеня за виборця іншою особою;

2) на дільниці проголосувало 55 осіб, які не включені до списків для голосування;

3) 73 виборці проголосували декілька разів;

4) виявлено 28 випадків знаходження у кабінці для голосування поряд з виборцем неповнолітніх дітей.

До того ж у зв'язку з пошкодженням виборчої скриньки неможливо встановити зміст 217 виборчих бюлетенів.

Чи є правомірними дії ОВК? Чи має право офіційний спостерігач звертатися до виборчої комісії з вимогою визнати голосування на виборчій дільниці недійсним? Чи є підстави для визнання голосування в такому разі недійсним?

13. Громадянин С. (до зміни прізвища громадянин В.) особисто подав заяву до ЦВК про самовисування кандидатом на пост Президента України для реєстрації кандидатом на пост Президента України на позачергових виборах Президента України. До ЦВК разом із заявою С. подав документи, серед яких: автобіографія без зазначення відомостей про зміну прізвища, місце народження, громадську роботу, партійність. Також було додано документ про внесення на рахунок ЦВК 15 489 грн 50 коп., а решту грошової застави він приніс у готівковій формі.

Якими мають бути дії ЦВК? Які вимоги до кандидата в Президенти України передбачені законодавством? Який порядок висунування та реєстрації кандидата в Президенти України?

14. Частина 1. Встановлюючи результати виборів народних депутатів України, Центральна виборча комісія дійшла висновку, що кількість голосів, поданих за усі регіональні виборчі списки кандидатів у депутати, становить:

- партія “Консерваторів” – 14 млн. голосів;
- партія “Лібералів” – 11 млн. голосів;
- партія “Демократів” – 4 млн. голосів;
- партія “Соціал-демократів” – 1 млн. голосів.

Визначте виборчу квоту згідно ВК України.

Частина 2. У виборчому регіоні №23 за регіональний список партії “Консерваторів” виборці віддали 600 тис. голосів. У цьому регіональному списку партія “Консерваторів” висунула 9 кандидатів. Черговість кандидатів у регіональному списку та кількість отриманих ними голосів відображена у таблиці.

Таблиця 1

Прізвище кандидата	.	.	.	.	.	.	.	.	.
Номер у регіональному списку	1	2	3	4	5	6	7	8	9
Кількість отриманих голосів	тис.	тис.	5 тис.	0 тис.	0 тис.	6 тис.	5 тис.	8 тис.	5 тис.

Таблиця 2

Черговість розподілу	-ий	-ий	-ій	-ий	-ий	-ий	-ий	-ий
Прізвище кандидата								
Номер у регіональному списку								
Кількість отриманих голосів								

Визначте кількість депутатських мандатів, отриманих партією “Консерваторів” регіональним виборчим списком №23. Розмістіть кандидатів у порядку (черговості) розподілу між ними мандатів, заповнивши дані таблиці.

Частина 3. Між регіональними списками усіх партій було розподілено 393 депутатських мандати. Залишки голосів, поданих за усі регіональні виборчі списки у межах загальнодержавного округу, становлять:

- партія “Консерваторів” – 900 тис. голосів;
- партія “Лібералів” – 700 тис. голосів;

- партія “Демократів” – 400 тис. голосів.

Визначте кількість мандатів, які ще не були розподілені. Здійсніть такий розподіл до вичерпання загальної кількості мандатів.

16. На чергових місцевих виборах у м. Оксамитове (з чисельністю 9 тисяч виборців) було утворено 7 багатомандатних виборчих округів. У багатомандатному виборчому окрузі №1 з магнітудою в 3 мандати кандидати у депутати набрали таку кількість голосів: А. - 1,5 тис., Б. - 1 тис., В. 2 тис., Г. - 0,5 тис., Д. - 2,5 тис., Є. - 1,5 тис.

Охарактеризуйте особливості системи єдиного неперехідного голосу (магнітуда, бюлетень, формула). Яким чином утворюються багатомандатні виборчі округи та якою може бути їх магнітуда відповідно до Виборчого кодексу України? Встановіть результати у цьому багатомандатному виборчому окрузі. Яке рішення має прийняти територіальна виборча комісія?

17. Питання організації та проведення виборів під час особливих правових режимів активно поставало в Україні з початку російської агресії в 2014 році, додатково піднімалося під час воєнного стану в 10 областях України у 2018 році, поширення коронавірусної хвороби (COVID-19) у 2020 році, а також актуалізувалося знову після повномасштабної російської агресії у 2022 році. У зв'язку з цим до вас звернулися за консультацією щодо можливості організації виборів під час дії таких правових режимів:

1. Антитерористичної операції
2. Операції об'єднаних сил
3. Тимчасово окупованої території
4. Надзвичайної ситуації
5. Карантину
6. Надзвичайного стану
7. Воєнного стану
8. Стану війни

Чи можна організовувати і проводити вибори під час дії таких правових режимів? Чи обмежується проведення виборів на території всієї країни або на територіях дії таких правових режимів? Чи можна змінювати виборче законодавство під час дії згаданих правових режимів? Якими мають бути дії виборчих комісій у разі їх запровадження після початку виборчого процесу та після їхнього завершення або припинення? Відповідь обґрунтуйте.

18. У зв'язку із російськими провокаціями та локальними боезйткненнями у російсько-українському прикордонні на окремих територіях України, в областях, що межують з рф, запровадили воєнний стан, а на всій території України оголосили загальну мобілізацію. На виконання цього рішення Центральна виборча комісія заявила про припинення виборчих процесів з місцевих виборів на цих територіях. На інших територіях, які не охоплювалися таким особливим правовим режимом, місцеві виборчі процеси продовжувалися в загальному порядку. Деякі ТВК звернулися до ЦВК за роз'ясненням щодо можливості проведення місцевих виборів в таких умовах. Крім цього, мобілізовані військовослужбовці звернулися із

позовом про порушення їхніх виборчих прав, які неможливо буде реалізувати на цих виборах.

Які обмеження передбачені чинним законодавством в умовах воєнного стану (локального та загального) в частині виборів? Чи можуть бути організовані та проведені місцеві вибори за локального воєнного стану на тих територіях, де він не запроваджений? Якими мають бути дії ЦВК та відповідних ТВК у разі запровадження локального воєнного стану та після їхнього завершення залежно від території, на яку він поширюється? Які перспективи судового оскарження, хто є належним позивачем та відповідачем у цій категорії справ? Відповідь обґрунтуйте.

Список нормативно-правових актів та літератури:

Виборчий кодекс України від 19.12.2019 р. № 396-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/396-IX>

Про Центральну виборчу комісію: Закон України від 30.06.2004 р. № 1932-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-15>

Про державний реєстр виборців: Закон України від 22.02.2007 р. № 698-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/698-16>

Рішення Конституційного Суду України від 26.02.1998 р. № 1-рп/1998 (справа про вибори народних депутатів України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-98>

Рішення Конституційного Суду України від 05.04.2012 р. № 8-рп/2012 (справа про висування кандидатів у народні депутати України за змішаної виборчої системи). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008p710-12>

Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-р/2017 (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17/print>

Висновок Конституційного Суду України від 16.12.2019 № 8-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статей 76 та 77 Конституції України (щодо зменшення конституційного складу Верховної Ради України та закріплення пропорційної виборчої системи) (реєстр. № 1017) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v008v710-19>

Афанасьєва М. В. Виборча інженерія в Україні: монографія / М. В. Афанасьєва. – Одеса: Юрид. літ., 2014. – 382 с.

Бакумов О. С. Конституційне право громадян України на участь у виборах і референдумах та проблеми його реалізації: монографія / О. С. Бакумов. – Харків: Право, 2015. – 248 с.

Барабаш Ю. Окремі питання модернізації конституційних засад виборчого права України. Право України. 2013. № 5. С. 46-53

Барабаш Ю. Г. Окремі питання розгляду судами виборчих спорів / Ю. Г. Барабаш // Віче. – 2012. – № 14. – С. 5–9.

Барабаш Ю. Г. Проблеми вдосконалення виборчого законодавства України / Ю. Г. Барабаш // Публічна влада в Україні та конституційно-правовий механізм її реалізації: матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 28 верес. 2011 р. – Харків: Нац. ун-т «Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого», 2011. – С. 18–20.

Барабаш Ю. Электоральная культура украинских граждан: политико-правовой анализ / Ю. Барабаш // Проблемы права. – 2010. – № 2. – С. 8–12.

Бодрова І. І. Теоретико-правові аспекти поняття «виборча система» / І. І. Бодрова // Проблеми законності. – 2010. – Вип. 108. – С. 36–45.

Бориславська О. М. Вибори – [без]альтернативна основа демократії? *Український часопис конституційного права*, 2018. № 2. С. 12–19.

Вибори Президента України 2019: посібник для суддів / Б. Мохончук, П. Романюк [та ін.]; за ред. Ю. Барабаша. Київ: «АК-Group», 2019. 212 с.

Вагіна О. Змішана виборча система: світовий досвід застосування / О. Вагіна // *Вибори та демократія*. – 2011. – № 1. – С. 29–37.

Голуб О.А., Романюк П.В. Аналітичний огляд судової практики з вирішення спорів щодо дотримання гендерної квоти під час місцевих виборів 2020 року. Видавництво Ради Європи. 2021. 56 с. URL: <https://rm.coe.int/review-of-judicial-practice-2-/1680a3141c>

Губська О.А., Мохончук Б.С., Писаренко Н.Д., Романюк П.В., та ін. Огляд судової практики з розгляду спорів щодо виборів та виборчих правопорушень в Україні: за результатами президентських та парламентських виборів 2019 року./ за ред. М. Цуркана. Київ: "АК-Group", 2020. – 147 с. URL: <http://nsj.gov.ua/files/1590748254IFES-Ukraine-Overview-of-court-practices-on-election-dispute-resolution-v1-Ukr.pdf>

Дахова І.І. Конституційний принцип загального виборчого права // *Вісник Харківського університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Право»*. – № 1082. – Х., 2013. – С. 69-73.

Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: матеріали Венеціан. Коміс. : [пер. з англ. : в 2 ч.] / [за ред. Ю. Ключковського] ; Ін-т вибор. права, Європ. Коміс. за демократію через право (Венеціан. Коміс.), Рада Європи. - Київ : Логос, 2016.

Закон України «Про вибори народних депутатів України»: науково-практичний коментар / Ф. В. Веніславський та ін.; за заг. ред. В. Л. Мусіяки. – Київ: Дрім Арт, 2012. – 672 с.

Ключковський Ю. Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваіте, 2018. 908 с.

Ключковський Ю. Б. Виборчі системи та українське виборче законодавство: монографія / Ю. Б. Ключковський. – Київ: Час Друку, 2011. – 132 с.

Колісник В. П. Голосування та встановлення результатів виборів: проблеми правового регулювання / В. П. Колісник, П. М. Любченко // *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. – 2014. – № 1. – С. 93–102.

Кресіна І. О. Парламентські вибори в Україні: правові і політичні проблеми: [монографія] / І. О. Кресіна, Є. В. Перегуда. – Київ: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького, 2003. – 368 с.

Летнянчин Л. І. Обмеження пасивного виборчого права: проблеми конституціоналізації / Л. І. Летнянчин // *Вісн. Нац. акад. прав. наук України*. – 2014. – № 3. – С. 105 - 115.

Лукаш С. Ю. Законодавче закріплення пропорційної виборчої системи у світлі особливостей формування політичних партій України / С. Ю. Лукаш // *Проблеми формування електоральної культури населення: зб. наук. тез (за матеріалами XVII Харків. політолог. читань)*. – Харків: Право, 2005. – С. 58, 59.

Мохончук Б. С. Виборчі системи: порівняльно-правове дослідження / Б. С. Мохончук : монографія. Харків : Юрайт, 2021. 304 с. URL: https://www.researchgate.net/publication/356221589_Mohoncuk_B_S_Viborci_sistemi_porivnalno-pravove_doslidzenna_B_S_Mohoncuk_monografia_Harkiv_Urajt_2021_304_s

Мохончук Б.С., Романюк П.В., Цуркан М.І. та ін. Місцеві вибори 2020: посібник для суддів / за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2020. 308 с. URL: https://ifesukraine.org/wp-content/uploads/2020/09/IFES_Posibnyk_Miscevi-vybory_full_WEB_11092020-1.pdf

Павшук К.О. Нові підходи до проведення передвиборної агітації в Україні: аналіз виборчого кодексу України. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ ім. Е. О. Дідоренка*. 2020. №1(89). С. 13-22.

Павшук К.О., Дзюба Я.А. Виборча реформа 2020 в Україні. Вісник пенітенціарної асоціації України. 2020. № 1(11). С. 145-152.

Позачергові вибори народних депутатів України 2019: посібник для суддів / Б. Мохончук, П. Романюк [та ін.]; за ред. М. Цуркана. Київ: «АК-Group», 2019. 252 с.

Речицький В. Десять тез про українську виборчу систему / В. Речицький // Права людини. – 2007. – № 14 (16-31 травня). – С. 24.

Романюк П. В. «Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П. В. Романюк. Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2019. 192 с.

Стешенко Т. В. Принципи виборчого права як фундаментальні засади забезпечення виборчого процесу і проблеми законності / Т. В. Стешенко // Проблеми законності. – 2008. – Вип. 94. – С. 36–40.

Тодика О. Ю. Вибори до парламентів країн СНД (порівняльно-правовий аспект): монографія / О. Ю. Тодика. – Харків: Факт, 2003. – 147 с.

Федоренко В. Л. Категорія «виборчий процес» у конституційному праві: теоретико-методологічні та законодавчі аспекти. Бюлетень Міністерства юстиції України. 2010. № 10. С. 30-40.

Чуб О. О. Фактори політичної активності громадян України у виборчому процесі / О. О. Чуб // Вісн. ЦВК. – 2006. – № 1. – С. 72–76.

Шведа Ю. Вибори та виборчі системи. Європейські стандарти та досвід для утвердження демократії в Україні / Ю. Шведа. – Львів, 2010. – 462 с.

Farrell D. M. Electoral Systems: A Comparative Introduction. 2nd Edition. Chippenham: Palgrave Macmillan, 2011. 279 p.

Lijphart A. Electoral Systems and Party Systems: A Study of Twenty-Seven Democracies, 1945-1990 (Comparative Politics). Oxford University Press. Reprint edition, 1995. 222 p.

Mokhonchuk B., Romaniuk P. Towards a Legal Framework That Protects Freedom of Expression in Electoral Processes. Baltic Journal of European Studies. 2019. Vol. 9, No. 3 (28). P. 43-62. URL: <https://content.sciendo.com/view/journals/bjes/9/3/article-p43.xml>

Reilly B., Andrew E., Reynolds A. Electoral system design: the new international IDEA handbook. Stockholm: International Institute for Democracy and Electoral Assistance, 2005. 224

Т е м а 12. Конституційно-правовий статус парламенту України

План

1. Верховна Рада України як парламент: конституційно-правовий аспект
2. Склад та структура Верховної Ради України
3. Конституційна регламентація функцій парламенту України
4. Загальна характеристика законодавчого процесу. Акти парламенту
5. Спеціалізовані органи парламентського контролю

Задачі

1. Верховна Рада України була обрана на позачергових виборах за пропорційною виборчою системою, і депутатські мандати були розподілені наступним чином: партія А

отримала – 284 місця в парламенті, партія Б – 106, партія В – 25, партія Г – 23, партія Д – 12 місць.

Через шість місяців після складення присяги народними депутатами України Президент України підписав Указ про дострокове припинення повноважень Верховної Ради України, аргументуючи своє рішення наступним:

- 1) протягом одного місяця з моменту оголошення ЦВК результатів виборів народних депутатів України у Верховній Раді не було створено коаліцію депутатських фракцій;
- 2) на день підписання Указу загальний склад Верховної Ради України становить 445 народних депутатів України, а не 450, як закріплено в статті 76 Конституції України, отже, Верховна Рада України не є повноважною;
- 3) протягом шести місяців функціонування Верховної Ради України Кабінет Міністрів України видав декілька розпоряджень про «тимчасове покладення виконання обов'язків» окремих міністрів на визначених осіб. Так, зокрема, Розпорядженням №550-р виконання обов'язків Міністра охорони здоров'я було покладено тимчасового на першого заступника Міністра охорони здоров'я С., що свідчить про неповне сформування Верховною Радою Кабінету Міністрів України.

Проаналізуйте дії Президента України. Чи є підстави для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України?

Який порядок та умови формування депутатської фракції у Верховній Раді України? Що собою представляє коаліція депутатських фракцій у парламенті, з якою метою вона створюється?

Що означає повноважність Верховної Ради України? За якої умови є повноважною Верховна Рада України?

2. Після подолання вето Президента України на Закон України «Про внесення змін до Митного тарифу України» Голова Верховної Ради направив цей Закон на підпис Президентові. Однак глава держави відмовився підписувати його та повернув із своїми вмотивованими пропозиціями та зауваженнями до Верховної Ради України. Голова парламенту на прес-конференції заявив, що найближчим часом підпише Закон і дасть вказівку опублікувати його у газеті «Голос України». Після цього Президент офіційно звернувся до Голови Верховної Ради з проханням повернути йому закон для його промудрації. Голова парламенту погодився на пропозицію Президента, однак врешті-решт глава держави Закон не підписав. Через місяць Перший заступник Голови Верховної Ради України в інтерв'ю громадському телебаченню зазначив, що парламент мав би ще раз проголосувати за цей закон та опублікувати його за двома підписами: Голови Верховної Ради та голови профільного парламентського комітету, що «має забезпечити його легітимність без промудрації главою держави».

Яким чином парламент може подолати вето Президента України? У чому полягає процедура підписання та оприлюднення закону? Дайте правову оцінку діям і рішенням Голови Верховної Ради та Президента України, а також Першого заступника Голови Верховної Ради України.

3. Під час проведення «години запитань до Уряду» дев'ять з десяти народних депутатів України різко розкритикували у своїх виступах бездіяльність Міністра закордонних справ України Д. та непослідовність дій Міністра соціальної політики України Л. Народний депутат України Г. вніс пропозицію негайно звільнити обох міністрів з посади та призначити на ці посади інших осіб. Верховна Рада України підтримала таку пропозицію та внесла питання про звільнення з посад Міністра закордонних справ України Д. та Міністра соціальної політики України Л. до порядку денного пленарного засідання. З огляду на те, що проект постанови «Про звільнення з посад Міністра закордонних справ України Д. та Міністра соціальної політики України Л.» підтримали 225 народних депутатів України, головуєчий запропонував повернутися до розгляду цього питання на ранковому засіданні парламенту наступного дня.

Охарактеризуйте кадрові (номінаційні) повноваження Верховної Ради України. Яка роль Верховної Ради України у припиненні повноважень Кабінету Міністрів України? Чи має право Верховна Рада України достроково припинити повноваження одного чи кількох міністрів?

4. Верховна Рада України ухвалила новий Закон «Про організацію і порядок діяльності Верховної Ради України». Президент визнав цей акт таким, що не відповідає Конституції України та офіційно заявив, що підписувати цей Закон не збирається. Окрім того, глава держави зазначив, що має намір достроково припинити повноваження Верховної Ради України у тому разі, якщо вона самотійно не виправить ситуації та не скасує результатів попереднього голосування щодо цього Закону.

Парламент погодився з вимогами глави держави і ухвалив постанову про скасування результатів голосування щодо схвалення цього Закону в цілому.

Чи може Верховна Рада України скасувати прийнятий закон? Надайте правову оцінку діям парламенту щодо скасування результатів голосування та діям Президента України щодо визнання Закону таким, що не відповідає Конституції України. Чи були підстави для дострокового припинення повноважень Верховної Ради України?

5. Перед розглядом Верховною Радою України проекту Закону України «Про Державний бюджет України» на наступний рік народні депутати України від опозиції заблокували вхід до зали пленарних засідань і заявили, що не дозволять розглядати й голосувати за цей проект у редакції, запропонованій Кабінетом Міністрів України, і попередньо підтриманий на засіданні лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості. На терміновій нараді лідерів парламентських фракцій, що входять до парламентської більшості, було ухвалене рішення провести засідання Верховної Ради України у залі «Україна». У засіданні парламенту в залі «Україна» взяли участь усі народні депутати, що входять до парламентської більшості, і Верховна Рада 226 голосами, попередньо ухваливши рішення про одноразове відхилення від процедури розгляду та прийняття законів, без обговорення, ухвалила Закон України «Про державний бюджет України» на наступний рік.

Група народних депутатів України від опозиції у кількості 57 осіб вирішили звернутися до Конституційного Суду України з конституційним поданням про визнання цього Закону неконституційним у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення.

Підготуйте проект конституційного подання до Конституційного Суду України – завдання для першої половини групи. Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України за результатами розгляду цієї справи – завдання для другої половини групи.

6. У 2024 році засоби масової інформації повідомили про значні порушення у використанні бюджетних коштів, виділених на реконструкцію лікарень у п'яти регіонах України. Верховна Рада України звернулася до Рахункової палати з проханням перевірити ефективність використання цих коштів.

Після проведення аудиту Рахункова палата встановила, що 35% коштів були використані з порушенням бюджетного законодавства, а частина коштів — взагалі нецільово. У своєму звіті вона направила висновки до Верховної Ради України, Кабінету Міністрів та Офісу Генерального прокурора. Проте деякі депутати почали стверджувати, що Рахункова палата не мала права здійснювати цю перевірку без спеціального доручення уряду, оскільки контроль за виконанням бюджету – це прерогатива Міністерства фінансів України.

Визначте правовий статус Рахункової палати, вказавши, чи є вона органом виконавчої влади. Хто і за яких умов має право ініціювати перевірки Рахункової палати згідно з Конституцією України (стаття 98) та Законом України «Про Рахункову палату»? Чи правомірною була перевірка, здійснена Рахунковою палатою за дорученням Верховної Ради України? Поясніть, у чому полягає основна функція Рахункової палати, та які органи отримують результати її перевірок.

7. До офісу Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини надійшла скарга (заява) від громадянина К. щодо порушення права на доступ до публічної інформації. Громадянин К. стверджував, що управління СБУ в Харківській обл. відмовило йому в доступі до інформації щодо його діда, якого він вважає жертвою репресивних органів комуністичного тоталітарного режиму, що діяли на території України у 1917-1991 роках. Діда було заарештовано у 1938 році в місті Зміїв Харківської області, його родина не має ніяких відомостей про його долю. Регіональне управління СБУ в Харківській області відповіло, що запитувана інформація є інформацією з обмеженим доступом.

Складіть проект скарги (заяви) до Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо вказаної ситуації.

Які відомості мають бути зазначені в скарзі (заяві)? Які правові акти можуть бути використані для посилення скарги та її обґрунтування?

Які повноваження має Уповноважений Верховної Ради України з прав людини щодо зазначеної ситуації. Яким може бути результат оскарження?

Список нормативних актів та літератури

Про комітети Верховної Ради України: Закон України від 04.04.1995 р. № 116/95-ВР.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/116/95-%E2%F0#Text>

Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17#Text>

Про Рахункову палату: Закон України від 02.07.2015 № 576-VIII.
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/576-19#Text>

Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини: Закон України від 23.12.1997 р. № 776/97-ВР. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/776/97-%D0%B2%D1%80#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 07.07.1998 № 11-рп/98 (справа щодо порядку голосування та повторного розгляду законів Верховною Радою України). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-98#Text>

Рішення Конституційного Суду України від 17.10.2002 № 17-рп/2002 (справа щодо повноважності Верховної Ради України). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-02#Text>

Бакумов О.С. Відповідальність Парламенту України в системі юридичної відповідальності держави: конституційно-правовий аналіз. Право України. 2019. № 7. С. 198-217.

Барабаш Ю.Г. «Глобалізаційний» виклик парламентаризму: конституційно-правовий аналіз. Університ. наук. записки. Часопис Хмельниц. ун-ту управління та права. 2007. № 1. 2007. С. 40-46.

Барабаш Ю.Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права : монографія. Харків : Право, 2008. 220 с.

Барабаш Ю.Г. Інститут розпуску парламенту на сучасному етапі державотворення: порівняльно-правовий аналіз. Університ. наукові записки: Часопис Хмельниц. ун-ту управління та права. 2008. № 1. 2008. С. 36-43.

Барабаш Ю. Г. Парламентський контроль в Україні (конституційно-правовий аспект): Монографія. Х.: Легас, 2004. 192 с.

Богданова С.Д. Взаємодія Верховної Ради України та Конституційного Суду України: конституційно-правова характеристика. Судова апеляція. 2019. № 1. С. 32-43.

Георгіца А. Законодавча влада: поняття, правова природа, місце і роль у системі органів публічної влади. Право України : Респ. юрид. журнал. 11/2009. №11. С. 100-117.

Даниляк О. О. Політико-правові аспекти неособистого голосування у Верховній Раді України. Стратегічна панорама: Науково-практичний журнал. 2018. №2. С. 53-63.

Зозуля О.І. Конституційно-правовий статус парламентських комітетів в Україні: монографія. Харків: Майдан, 2019. 620 с.

Кіндюк Б.В. Оцінка ефективності діяльності комітетів Верховної Ради, Президента та Кабінету Міністрів України. Бюлетень Мін'юсту України. 2019. № 11. С. 20-29.

Колісник В. Періодична зміна форми правління та трансформація українського парламентаризму в контексті політичної структуризації. Право України. 2014. № 8. С. 39-44.

Корнієнко П. С. Місце і роль Верховної Ради України у формуванні правозахисного механізму держави. Держава і право: Юридичні науки: зб. наук. пр. Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. Київ: Юрид. думка, 2019. Вип. 84. С. 49-60.

Кунець І.Ю. Конституційно-правові аспекти поняття парламентських комітетів і комісій в Україні та зарубіжних країнах. Юрид. наука : наук. юрид. журн. 2017. № 5. С. 4-14.

Омельченко Н. Л. Деякі питання організаційно-правового механізму реалізації законодавчої функції Верховної Ради України. Держава і право. Серія: Юридичні і політичні науки. 2013. № 60. С. 84-90.

Погребняк Н. С. Нормативно-правові підстави надання Верховною Радою України доручень Кабінету Міністрів України. Державне будівництво та місцеве самоврядування: зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України. Харків: Право, 2018. Вип. 36. С. 162-173.

Процюк І. Законодавча влада у парламентській республіці. Право України. 2014. №8. С. 45-55.

Пустовіт Ж. М. Поняття та сутність установчої функції Верховної Ради України. Часоп. Київ. ун-ту права. 2007. № 2. С. 59-64.

Савченко Л.А. Призначення, звільнення членів рахункової палати України та гарантії їх правового статусу за новим законом України «Про Рахункову палату». Харківський національний університет внутрішніх справ. Наше право = Our Law: Науково-практичний журнал. 2016. № 4. С. 50-55.

Серьогіна, С. Г. Роль Верховної Ради України у забезпеченні обороноздатності та національної безпеки України / С. Г. Серьогіна, Ю. Г. Козьміна, К. В. Шабельна. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держав. буд-ва та місцевого самоврядування. Харків: Право, 2022. Вип. 44. С. 408-420.

Сучасний парламентаризм: український та світовий виміри : монографія / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. Харків: Юрайт, 2018. 200 с.

Сушкова Х. В. Конституційно-правові форми реалізації представницької функції Верховної Ради України. Бюл. М-ва юстиції України. 2007. № 4. С. 65-74.

Чиркін А. С. Нормотворча діяльність Верховної Ради України в умовах воєнного стану. Державне будівництво та місцеве самоврядування : зб. наук. пр. / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держав. буд-ва та місцевого самоврядування. Харків : Право, 2022. Вип. 44. С. 115-129.

Шапаренко О. А. Роль та місце комітетів у здійсненні законодавчої функції Верховної Ради України. Економіка, фінанси, право. 2019. № 1. С. 38-39.

Шапаренко О. А. Тимчасові слідчі комісії Верховної Ради України: забезпечення парламентського контролю. Економіка, фінанси, право. 2019. №1. С. 40-41.

Тема 13. Конституційно-правовий статус народного депутата України

План

1. Статус народного депутата України. Представницький мандат
2. Набуття та припинення повноважень народного депутата
3. Права та обов'язки народного депутата України. Депутатський запит та депутатське звернення.
5. Гарантії діяльності народного депутата України.

Задачі

1. Л. був обраний до Верховної Ради України за виборчим списком Партії Прогресивного Поступу. Після складення присяги та отримання посвідчення народного депутата України у студії парламентського каналу «Рада» він заявив, що виходить із Партії Прогресивного Поступу, але з її фракції у парламенті виходити не збирається. Натомість він має намір вступити до Партії Громадських Ініціатив, оскільки «презентовані сьогодні у цій студії Програма та Стратегія еволюційних реформ Партії Громадських Ініціатив є більш ґрунтовними, прагматичними та реалістичними, ніж Програма Партії Прогресивного Поступу, котра насправді становить еkleктичний набір популізму та порожніх гасел». Того ж дня фракція Партії Прогресивного Поступу на своєму екстремому засіданні вирішила виключити народного депутата Л. зі складу своєї фракції та позбавити його повноважень народного депутата України. Наступного дня протокол засідання фракції Партії Прогресивного Поступу за підписом голови фракції з вимогою «позбавити повноважень народного депутата Л. та припинити виплату йому заробітної плати» надійшов до Секретаріату Верховної Ради України.

Які особливості набуття повноважень народним депутатом? Які юридичні наслідки тягне за собою вихід народного депутата із партії? Чи є підстави для припинення

повноважень народного депутата Л.? Який порядок припинення повноважень народного депутата? Які типи представницького мандату Ви знаєте? Охарактеризуйте тип депутатського мандата в Україні?

2. Під час звіту Генерального прокурора в парламенті, він продемонстрував відео, на якому один з народних депутатів бере гроші за «допомогу» в отриманні ліцензії для здійснення господарської діяльності та з трибуни парламенту оголосив (повідомив) йому підозру. Після цього Генеральний прокурор доручив Головному слідчому управлінню Національної поліції України здійснювати досудове розслідування за відомостями, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення народним депутатом України. В ході розслідування слідчі за погодженням з Генеральним прокурором ухвалили постанову про проведення обшуку в приміщенні його громадської приймальні.

Народний депутат України оскаржив до суду дії Генерального прокурора та слідчих Головного слідчого управління Національної поліції, оскільки ними було порушено гарантії депутатської діяльності в частині особливого порядку притягнення народних депутатів до кримінальної відповідальності.

Яке рішення має ухвалити суд? Які гарантії депутатської діяльності Ви знаєте? Охарактеризуйте особливості притягнення народного депутата до юридичної відповідальності? У чому полягає депутатська недоторканність?

3. Розглянувши депутатське звернення народного депутата С. із пропозицією надати інформацію про стан злочинності й відповідні копії звітів, начальник Головного управління Національної поліції України в Ч-кій області К. відмовився надати таку інформацію. Свою відмову він обґрунтував тим, що такі дані становлять службову інформацію про діяльність органів внутрішніх справ і не можуть бути надані громадянам на підставі їх інформаційних запитів.

Що таке депутатське звернення? Чи обґрунтованою є відмова К. у наданні інформації за депутатським зверненням народного депутата С.?

4. До начальника Управління Служби безпеки України в Луганській області надійшов депутатський запит народного депутата К. з вимогою провести оперативно-розшукові заходи та притягнути до кримінальної відповідальності колишнього голову обласної державної адміністрації, який, на думку депутата, несе повну відповідальність за окупацію окремих районів Луганської області. При цьому жодних конкретних фактів на підтвердження своєї вимоги народний депутат не надав.

Що таке депутатський запит та чим він відрізняється від депутатського звернення? Чи повинні бути задоволені вимоги, викладені у запиті народного депутата К.? Які існують особливості направлення депутатських запитів та депутатських звернень до судових органів, органів СБУ, досудового розслідування, органів прокуратури?

5. Народний депутат І. під час виступу на пленарному засіданні Верховної Ради України зазначив: «пурпурові захоплюють державну владу та порушують державний суверенітет, ввімкнувши пурпуровий станок з друку антиукраїнських законів». Головуючий зробив депутату І. попередження про неприпустимість таких висловлювань та позбавив права виступу на цьому пленарному засіданні. Після засідання депутати фракції «Пурпурові вітрила» звернулися до Державного бюро розслідувань з заявою про вчинення І. кримінального правопорушення, передбаченого ст. 161 Кримінального кодексу України.

Також на вимогу цієї ж депутатської фракції Комітет з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України прийняв рішення про позбавлення народного депутата І. права брати участь у семи пленарних засіданнях.

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз наведеної ситуації, оцінюючи при цьому правомірність дій та заяв кожного з учасників. Які гарантії депутатської діяльності Ви знаєте? У чому полягає депутатський індемнітет? Які стандарти депутатської етики закріплені у чинному законодавстві? Проаналізуйте сучасні законодавчі ініціативи, що стосуються депутатської етики.

6. Народний депутат, перебуваючи на відпочинку, не з'явився на позачергову сесію парламенту. Водночас його карткою для голосування декілька разів скористався (проголосував) колега по фракції. Після розголосу журналістами цієї ситуації також з'ясувалося, що цей депутат протягом останнього місяця попередньої чергової сесії не відвідав жодного пленарного засідання Верховної Ради України та жодного засідання парламентського комітету, до складу якого його обрано.

Депутати ініціювали прийняття рішення про дострокове припинення повноважень обох народних депутатів, у зв'язку з чим, звернулися до Конституційного Суду України для офіційного тлумачення вимоги щодо особистого голосування та наслідків за її недотримання народними депутатами.

Також на викликаний суспільний резонанс відреагував глава держави, подавши законопроект про внесення змін до Конституції України щодо доповнення переліку підстав дострокового припинення повноважень народних депутатів такими як:

- порушення вимог особистого голосування;
- відсутність на третині пленарних засідань протягом однієї чергової сесії без поважних причин.

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз наведеної ситуації, оцінюючи при цьому правомірність дій та заяв кожного з учасників. Які обов'язки народного депутата Ви знаєте? Які юридичні наслідки за порушення народним депутатом вимог особистого голосування та особистої участі у засіданнях Верховної Ради України чи її органів, до складу яких його обрано?

7. До комітету з питань Регламенту, депутатської етики та організації роботи Верховної Ради України Верховної Ради України надійшла заява народного депутата М., у якій він просив розглянути питання про втрату депутатського мандата народним депутатом К. – заступником голови комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки, оскільки останній одночасно з громадянством України має громадянство ще двох країн, на території однієї з яких він проживав майже півроку до дня виборів та на даний час продовжує виконувати обов'язки головного тренера команди у цій державі. Окрім того, народний депутат К. рішенням фракції політичної партії, за списками якої його було обрано до Верховної Ради України, був виключений зі складу фракції.

Чи є підстави для дострокового припинення повноважень народного депутата К.? У якому порядку повноваження народного депутата України припиняються достроково? Складіть проект висновку комітету з питань регламенту та організації роботи Верховної Ради України.

8. Політичну партію, від якої до парламенту було обрано громадянина М., було заборонено. Таким чином, відповідна фракція також перестала існувати. У зв'язку з цим, депутати запропонували дострокове припинення його повноважень. Утім шляхи, які пропонували народні депутати, були різні. Перша група депутатів зареєструвала проект

постанови про дострокове припинення повноважень депутата М., а друга група - ініціювала законопроект, згідно з яким ЦВК уповноважувалася достроково припинити повноваження народних депутатів у разі невходження до відповідної депутатської фракції.

Дайте розгорнутий конституційно-правовий аналіз наведеної ситуації, оцінюючи при цьому пропозиції депутатів.

9. Народний депутат України В. під час дії воєнного стану в Україні ініціює отримання дозволу на виїзд за кордон для "участі в міжнародній конференції з питань відновлення України", яка, за його словами, має відбутися у Швейцарії. У своєму зверненні до Голови Верховної Ради України, він зазначає, що його присутність є "ключовою для представлення інтересів України та залучення інвестицій".

Дозвіл на відрядження надається. Однак, вже за кордоном, з'ясовується, що:

- В. замість участі у заявленій конференції, яка виявилася організованою приватною фірмою і не мала офіційного статусу міжнародного заходу, проводить більшість часу на гірськолижному курорті.
- Перебуваючи за кордоном, депутат В. в інтерв'ю іноземному виданню розкритикував дії українського уряду щодо мобілізації та стверджує, що "Україна має йти на значні територіальні поступки" для досягнення миру, посилаючись на "кулуарні переговори" з "певними європейськими політиками", а після суспільного резонансу його висловлювань він вирішив не повертатися в Україну.
- Офіційний представник Міністерства закордонних справ України спростовує інформацію про будь-які "кулуарні переговори" щодо територіальних поступок та заявляє, що висловлювання В. не відображають офіційну позицію України.

Які нормативно-правові акти регулюють порядок виїзду народних депутатів України за кордон під час дії воєнного стану? Які основні принципи та обмеження встановлено цими актами?

Чи є дії народного депутата В. щодо участі в неофіційній конференції та відпочинку на курорті порушенням вимог щодо службового відрядження? Які наслідки можуть настати для народного депутата за таке порушення? Чи є такі порушення, в тому числі неповернення в Україну, підставою для дострокового припинення повноважень?

Проаналізуйте висловлювання народного депутата В. в інтерв'ю іноземному виданню на предмет їхньої відповідності чинному законодавству?

10. Народний депутат України Б., член Комітету Верховної Ради України з питань фінансів, податкової та митної політики, активно працює над законопроектом про податкові зміни для IT-індустрії. При цьому під час своєї передвиборчої кампанії у спілкування з виборцями та виступах в медіа він активно виступав проти цифровізації та вбачав загрозу від штучного інтелекту. До нього звертається консалтингова компанія "Цифрові перспективи", яка офіційно зареєстрована в Реєстрі прозорості (відповідно до Закону України "Про лобювання") як суб'єкт лобювання, що представляє інтереси великої асоціації IT-компаній.

Представники "Цифрових перспектив" пропонують депутату Вересню "експертну допомогу" у розробці законопроекту. Ця "допомога" включає:

- Надання аналітичних матеріалів та пропозицій, які детально обґрунтовують переваги саме тієї редакції законопроекту, яка є найбільш вигідною для клієнтів компанії "Цифрові перспективи" (тобто, для IT-асоціації).

- Організацію низки "круглих столів" та прес-конференцій, де депутат Б. виступає як основний доповідач, а "Цифрові перспективи" забезпечують медійний супровід та присутність "незалежних експертів", які підтримують позицію ІТ-індустрії. Усі витрати на організацію цих заходів (оренда приміщення, кейтеринг, технічне забезпечення) покриває компанія "Цифрові перспективи".
- Оплату участі депутата Б. у закритому міжнародному форумі з питань цифрової економіки у м. Відні, де він мав змогу неформально поспілкуватися з представниками впливових міжнародних корпорацій та українськими ІТ-підприємцями. Офіційно, це було оформлено як оплата "експертної консультації" для депутата Б. з боку "Цифрових перспектив", що покривала витрати на поїздку.

Після прийняття законопроекту в першому читанні, в одному з розслідувальних журналістських матеріалів з'являється інформація про тісну співпрацю депутата Б. з компанією "Цифрові перспективи" та її фінансову підтримку його активностей, в тому числі здійснення у 2019 році внесків до його виборчого фонду на суму 3 млн гривень. Журналісти ставлять питання про законність такої взаємодії з огляду на новий Закон про лобіювання та можливий конфлікт інтересів.

Проаналізуйте дії народного депутата Б. та компанії "Цифрові перспективи" з точки зору Закону України "Про лобіювання". Чи підпадає діяльність компанії "Цифрові перспективи" під визначення "лобіювання" згідно з цим Законом?

Чи порушив депутат Б. вимоги щодо взаємодії публічних діячів із суб'єктами лобіювання, передбачені Законом? Які обов'язки виникають у суб'єкта лобіювання та у публічного діяча при такій взаємодії згідно з цим Законом?

Розгляньте ситуацію з позиції Закону України "Про запобігання корупції". Чи виникає у народного депутата Б. конфлікт інтересів у зв'язку з його співпрацею з "Цифровими перспективами" та просуванням законопроекту, що вигідний їхнім клієнтам? Якщо так, то який саме (реальний, потенційний)?

Які наслідки можуть настати для народного депутата Б. та компанії "Цифрові перспективи" у разі встановлення порушень вимог Закону "Про лобіювання" та/або Закону "Про запобігання корупції"?

Наскільки ефективним, на вашу думку, є новий Закон про лобіювання у врегулюванні подібних ситуацій? Чи дозволяє він чітко розмежувати легітимне лобіювання від прихованого впливу або корупції? Запропонуйте можливі шляхи його вдосконалення.

Список нормативно-правових актів та літератури:

Про Регламент Верховної Ради України: Закон України від 10.02.2010 р. № 1861-VI.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1861-17>

Про статус народного депутата України: Закон України від 17.11.1992 р. № 2790-XII.
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12>

Рішення Конституційного Суду України від 27.10.1999 р. № 9-рп/99 (справа про депутатську недоторканність). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009p710-99>

Рішення Конституційного Суду України від 20.03.2002 р. № 4-рп/2002 (справа про запити і звернення народних депутатів України до органів дізнання і досудового слідства). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v004p710-02>

Рішення Конституційного Суду України від 10.04.2003 р. № 7-рп/2003 (справа про гарантії діяльності народного депутата України). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-03>

Рішення Конституційного Суду України від 26.06.2003 р. № 12-рп/2003 (справа про гарантії депутатської недоторканності). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-03>

Рішення Конституційного Суду України від 25.06.2008 р. № 12-рп/2008 (справа про перебування народного депутата України у депутатській фракції). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v012p710-08>

Рішення Конституційного Суду України від 21.12.2017 № 3-р/2017 (справа про виключення кандидатів у народні депутати України з виборчого списку політичної партії). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v003p710-17>

Висновок Конституційного Суду України від 24.12.2019 р. № 9-в/2019 у справі щодо відповідності законопроекту про внесення змін до статті 81 Конституції України (щодо додаткових підстав дострокового припинення повноважень народного депутата України). (реєстр. № 1027) вимогам статей 157 і 158 Конституції України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v009v710-19>

Барабаш Ю. Г. Конституційно-правовий статус народного депутата України: [відеолекція]. // Портал АСУ навчальним процесом Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. URL: <http://acs.nlu.edu.ua/html/lections/lecture011.html>

Борденюк В. Депутатська недоторканість як гарантія діяльності представницького органу державної влади: конституційно-правові аспекти / В. Борденюк // Юрид. Україна: щомісяч. наук. журн. – 2011. – № 3. – С. 22–27.

Войтенко Ю. М. Депутатський імунітет як політичний інститут: вітчизняний та світовий досвід / Ю. М. Войтенко // Гілея: наук. вісн. – 2015. – Вип. 93. – С. 357–361.

Георгіца А. З. Особливості правового регулювання статусу парламентаріїв України у контексті вітчизняного та зарубіжного досвіду / А. З. Георгіца, О. Д. Чепель // Наук. вісн. Міжнарод. гуманітар. ун-ту: Юриспруденція. – 2013. – Вип. 6–1. – Т. 1. – С. 97–100.

Данилюк Ю. В. Проблемні питання конституційно-правового статусу народного депутата України / Ю. В. Данилюк // Наук. зап. Ін-ту законодавства Верхов. Ради України. – 2014. – № 3. – С. 31–37.

Дахова І.І., Гуржій В.О. Інститут депутатської недоторканності: досвід функціонування в Україні та зарубіжних державах. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». № 5 (27). 2020. С. 50-58

Депутат в українському парламенті (науково-практичний посібник) / В. О. Зайчук, О. Л. Копиленко, Ю. В. Ясенчук та ін. – Київ: Парлам. вид-во, 2013. – 260 с.

Депутатські привілеї: зарубіжний досвід та пропозиції для України: [інформ.-аналіт. дослідження] [Електронний ресурс] / Лабораторія законодавчих ініціатив. Програма сприяння парламенту України університету Індіани США. – Київ, 2007. – 33 с. – Режим доступу: <http://www.parlament.org.ua>

Етика депутатів парламенту: міжнародні стандарти та засади національного регулювання. URL.: <https://www.oporaua.org/news/parliament/24481-etika-deputativ-parlamentu-mizhnarodni-standarti-ta-zasadi-natsionalnogo-regulivannia>

Колюх В. В. Депутатська недоторканність: зарубіжний досвід і українські проблеми [Електронний ресурс] / В. В. Колюх // Віче. – 2015. – № 3. – С. 52–56.

Романюк П.В. «Конституційно-правові засади інституту представницького мандата в Україні / П.В. Романюк. – Харків: ТОВ «Видавництво «Права людини», 2019. – 192 с.

Чепель О. Д. Конституційно-правовий статус та професіоналізація діяльності депутатів парламенту на сучасному етапі (порівняльно-правове дослідження) : монографія. Чернівці : Рута, 2010. 254 с.

Шевченко Т. О. Конституційні підстави припинення повноважень народних депутатів України / Т. О. Шевченко // Право України. – 2008. – № 9. – С. 14–18.

Щербанюк О.В. Відкликання депутата як форма безпосереднього здійснення суверенної влади народу [Текст] / О.В. Щербанюк // Prawo naszych sasiadow. Tom I. Konstytucyjne podstawy budowania i rozwoju spolecz enstwa obywatelskiego w Polsce I na Ukrainie – dobre praktiki. Rzeszow-Przemysl. – 2013 p. – С. 291-301.

Marc Van der Hulst. The parliamentary mandate a global comparative study. Geneva : Inter-Parliamentary Union, 2000. 154 p.

Representational mandate in the Polish Deputies' practice / Maria Kruk [i in.]; [tł. Arkadiusz Sosnowski, Katarzyna Bartuzi]. Warszawa : Wydaw. Sejmowe, 2013, 354 p.

Т е м а 14. Конституційний статус Президента України

План

1. Президент України – глава Української держави
2. Повноваження та акти Президента України.
3. Гарантії діяльності Президента України.
4. Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
5. Правовий статус Ради Національної безпеки та оборони України.

Задачі

1. Президент України після проведення конкурсу призначив голів Національної антикорупційного бюро України, а також Державного бюро розслідувань. Водночас це рішення було оскаржено до Конституційного Суду України, оскільки відповідно до Конституції Президент не має права призначати таких посадових осіб, при цьому Конституція України закріплює виключений перелік повноважень глави держави. Паралельно народними депутатами був підготовлений законопроект про внесення змін до Конституції України щодо включення до тексту Конституції відповідних повноважень Президента України.

Чи належать до повноважень Президента України призначення голів Національної антикорупційного бюро України, а також Державного бюро розслідувань?

Чи має право Президент здійснювати повноваження, які не визначені Конституцією України?

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Чи може бути змінена Конституції України шляхом розширення конституційних повноважень Президента щодо призначення керівників правоохоронних органів?

2. На прес-конференції Президента України журналіст обнародував інформацію, відповідно до якої Голова апеляційного суду однієї з областей М. продовжує обіймати свою посаду незаконно, оскільки вже півроку як досяг пенсійного віку. Президент України доручив відповідальним працівникам Офісу Президента України терміново підготувати проект указу

про звільнення М. з посади Голови апеляційного суду та з посади судді. Того ж вечора цей указ з'явився на офіційному сайті Президента України.

Чи є конституційним указ Президента України?

Які повноваження має Президент України у сфері функціонування судової гілки влади?

Який порядок їх реалізації?

3. Президент України видав Указ, відповідно до якого встановлено необхідність погодження з Президентом України кандидатур на посади першого заступника, заступника Міністра оборони України, а також керівників окремих структурних підрозділів у Міністерстві оборони України, Збройних Силах України, військових формуваннях, правоохоронних органах. Свій указ Президент обґрунтовує п. 17 ст. 106 Конституції України, відповідно до якого до його повноважень належить здійснення керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави.

Чи є указ Президента України правомірним?

Що охоплюється повноваженням Президента України щодо здійснення керівництва у сферах національної безпеки та оборони держави? Чи може зміст і конкретний механізм реалізації такого повноваження бути конкретизовано на рівні Указу Президента?

4. Перед поїздкою на багатосторонню міжнародну зустріч міністрів у сфері промисловості країн – членів світової організації торгівлі від Президента України на ім'я міністра аграрної політики та продовольства України були направлені Директиви з приводу ведення переговорів та підписання багатосторонньої угоди з питань співробітництва у сфері важкого машинобудування. Однак міністр відмовився діяти відповідно до Директив, посилаючись на те, що згідно з Конституцією України він як член Кабінету Міністрів виконуватиме лише акти Президента України, якими відповідно до Конституції України визнаються укази і розпорядження.

В яких випадках Президент має право затверджувати директиви щодо підписання міжнародного договору? Чим це регулюється?

Яку правову природу мають відповідні директиви? Чи є вони окремим актом Президента або затверджуються його указом або розпорядженням?

Наскільки обґрунтованою з конституційно-правової точки зору є відмова міністра виконувати Директиви Президента ?

5. У зв'язку з оприлюдненими в ЗМІ фактами політичної корупції у Верховній Раді України Президент України видав указ про дострокове припинення її повноважень. В своєму указі Президент посилався на ч. 2 ст. 102 Конституції України, відповідно до якої він є гарантом додержання Конституції України. Політична корупція у Верховній Раді, на думку Президента, у вигляді отримання неправомірної вигоди за голосування або не голосування за ті чи інші законопроекти, а також за входження до коаліції депутатських фракцій спотворює волевиявлення виборців і порушує Конституцію України. 46 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з поданням щодо визнання неконституційності указу Президента.

Дайте оцінку правомірності дій Президента України. Яке має бути рішення Конституційного Суду України? Що означає статус Президента як гаранта додержання Конституції України?

6. 4 млн. громадян зібрали підписи щодо проведення всеукраїнського референдуму про вступ України до НАТО. Президент України відмовився проголошувати відповідний

референдум у зв'язку з тим, що підписи були зібрані неналежним шляхом. Крім того, він як гарант реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору, не може допустити такий референдум, оскільки негативна відповідь на ньому порушуватиме Конституцію України. Тому навіть за умови дотримання процедури він такий референдум ніколи не призначить.

Чи може Президент не проголошувати всеукраїнський референдум за народною ініціативою? Чи наділений він повноваженнями перевірки питань, що виносяться на референдум щодо відповідності Конституції України?

Яким чином Президент виконує функцію гаранта реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору?

7. Громадянин К звернувся до Верховного Суду з позовом про зобов'язання Президента внести до Верховної Ради України як суб'єкта законодавчої ініціативи ряд законопроектів щодо прямого народовладдя, відкликання депутатів та деяких інших. Свій позов він обґрунтовує тим, що це було обіцяно в офіційній програмі кандидата на пост Президента. Паралельно у зв'язку з невиконанням відповідної програми ініціативні групи почали збирати підписи щодо референдуму про дострокове припинення повноважень глави держави.

Яке рішення має ухвалити Верховний Суд? Які юридичні наслідки має програма кандидата на пост Президента України?

Чи може бути достроково припинені повноваження глави держави на референдумі?

8. Громадянин В. звернувся до Верховного Суду з позовом до Президента про визнання незаконним Указу про призначення Б. на посаду Голови Адміністрації Президента у зв'язку з порушенням Закону «Про очищення влади». Згодом Адміністрація Президента була реорганізована в «Офіс Президента». Крім того, громадянин В. вказував на те, що ЄСПЛ ухвалив рішення у справі «Полях та інші проти України», яким визнав порушення Законом «Про очищення влади» прав людини.

Які повноваження Президента щодо створення допоміжних і дорадчих органів? Яка ролі в державному механізмі Офісу Президента?

Яке рішення має ухвалити Верховний Суд?

9. Президент України звернувся до Кабінету Міністрів України з поданням про звільнення голови обласної державної адміністрації. Кабінет Міністрів України відмовився розглядати відповідне подання Президента, оскільки відповідне подання, на думку Кабінету Міністрів України, порушує ч. 2 ст. 19 Конституції України. Після цього Президент видав указ, яким скасував свій попередній указ про призначення на посаду відповідного голови обласної адміністрації і призначив виконувача обов'язки голови обласної державної адміністрації.

Дайте правовий аналіз ситуації. Яка роль Президента у формуванні місцевих органів виконавчої влади.

Чи правомірні дії Президента України і Кабінету Міністрів України?

10. Прем'єр-міністр Г. подав заяву про відставку Президенту України. Президент

розглянув відповідну заяву і відмовся її задовольняти, висловивши підтримку Прем'єр-міністру. Народні депутати обурилися тим, що Прем'єр-міністр подав заяву про відставку не до Верховної Ради України, а Президенту України.

Яка роль Президента у формуванні Кабінету Міністрів України? Чи має право Президент України ухвалювати рішення про відставку Прем'єр-міністра? Дайте правову оцінку ситуації.

11. Із засобів масової інформації стало відомо, що низка указів Президента України про призначення глав дипломатичних представництв не скріплені підписами Прем'єр-міністра і відповідального міністра. Коли ж останнього на прес-конференції запитали, чи підписував він відповідні укази, міністр відповів, що він «візував, але не контрасигнував».

Розкрийте зміст інституту контрасигнації. Чи є тотожними контрасигнація і скріплення підписом?

Які Укази Президента України підлягають скріпленню підписом і чи це обов'язком відповідного міністра і Прем'єр-міністра?

12. 150 народних депутатів несли законопроект про внесення змін до Конституції України щодо скасування недоторканності Президента України. Автори законопроекту зауважували, що наразі чинна Конституція порушує принцип балансу гілок влади і систему стримувань і противаг як елементу принципу поділу влади, оскільки недоторканність народних депутатів України як представників законодавчої гілки влади скасована, а Президента – ні. Представник Президента заявив, що пост Президента не належить до жодної з гілок влади тут немає жодної проблеми, а Президент виконує арбітражну функцію. Тим не менше, народні депутати проголосували щодо направлення законопроекту на висновок до КСУ.

Яке місце Президента в системі поділу влади? Чи належить пост Президента до якоїсь гілки влади?

Який висновок має надати КСУ?

13. 4 лютого 2015 р. Верховна Рада України ухвалила Закон «Про позбавлення звання Президента України» відносно колишнього глави держави, який самоусунувся від виконання своїх конституційних повноважень. Однак новий Президент України оскаржив цей закон до Конституційного Суду на тій підставі, що чинна Конституція України передбачає, що звання Президента України зберігається за ним довічно, якщо тільки Президент не був усунений з поста в порядку імпічменту, чого у випадку з його попередником зроблено не було.

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України?

Дайте юридичну оцінку Закону України «Про позбавлення звання Президента України», а також постанови ВРУ від 22 лютого 2014 року «Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України».

14. Після вступу на пост Президент України видав указ про прийняття до громадянства України громадянина Російської Федерації К. за особливі заслуги перед Україною. Парламентська тимчасова слідча комісія з'ясувала, що К. здійснював приховане фінансування виборчої кампанії Президента через підставних осіб та у зв'язку з цим запропонувала достроково припинити повноваження Президента в порядку імпічменту.

Чи є в даному випадку підстави для імпічменту Президента? Яка процедура усунення Президента в порядку імпічменту?

Проаналізуйте Закон України від 10 вересня 2019 р. « Про особливу процедуру усунення Президента України з поста (імпічмент)». При вирішенні задачі слід використати Рішення Європейського Суду з прав людини від 6.01.2011 р. «Паксас проти Литви».

Які недоліки ви бачите в чинній конституційній і законодавчій процедурі імпічменту Президента і як її можна вдосконалити з огляду на досвід зарубіжних країн?

Список нормативних актів та літератури

Про Президента Української РСР: Закон України від 05.07.1991 р. № 1295-ХІІ // Відом. Верхов. Ради України. 1991. № 33. Ст. 446.

Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 р. № 183/98-ВР. Там само. 1998. № 35. Ст. 237.

Про міжнародні договори України: Закон України від 29.06.2004 р. № 1906-ІV. Там само. 2004. № 50. Ст. 540.

Рішення Конституційного Суду України від 10.12.2003 р. № 19-рп/2003 (справа щодо недоторканності та імпічменту Президента України). Офіц. вісн. України. 2003. № 51. Ст. 2704.

Рішення Конституційного Суду України від 16.05.2007 р. № 1-рп/2007 (справа про звільнення судді з адміністративної посади). Офіц. вісн. України. 2007. № 40. Ст. 1589.

Рішення Конституційного Суду України від 15.01.2009 р. № 2-рп/2009.). Офіц. вісн. України. 2009. № 5. Ст. 139.

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України „Про Національне антикорупційне бюро України“ 16 вересня 2020 року № 11-р/2020. *Вісник КСУ. 2020 р., № 5, стор. 72*

Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України „Про призначення А. Ситника Директором Національного антикорупційного бюро України“ від 28 серпня 2020 року № 9-р/2020). *Вісник КСУ. 2020 р., № 5, стор. 6*

Ухвала Великої палати Конституційного Суду України про закриття конституційного провадження у справі за конституційним поданням Президента України П. Порошенка щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про позбавлення В. Януковича звання Президента України» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v012u710-19>

Барабаш Ю. Г. Державно-правові конфлікти в теорії та практиці конституційного права: моногр. Х.: Право, 2008. 220 с.

Барабаш Ю. Президентська влада у змішаних республіках: окремі питання теорії та практики. *Право України. 2014. № 8. С. 67–76.*

Барабаш Ю. Г. Про політичну складову у статусі глави держави в напівпрезидентських республіках. *Бюл. М-ва юстиції України. 2010. № 6. С. 27-36.*

Барабаш Ю. Г. Окремі питання конституційно-правової сутності президентського арбітражу. Правові засади гарантування та захисту прав і свобод людини і громадянина: зб. наук. статей та тез наук. повід. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. 23.11.2012 р.: [у 2 ч.]. – Ч. 1. – Х.: Точка, 2012. – С. 12-15.

Берназюк Я. О. Директива Президента України як одна з форм актів глави держави у сфері зовнішньополітичної діяльності та сфері національної безпеки і оборони. Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 18 : Економіка і право. 2011. Вип. 16. - С. 157-163.

Берназюк Я. О. Особливості видання Президентом України актів, які не передбачені Конституцією України. Публічне право. 2013. № 1. С. 38-44.

Волощук О.Т. Інститут Президента в системі органів державної влади: історико-теоретичний аспект. Монографія. Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, Чернівці : Золоті литаври, 2012. – 112 с.

Кривенко Л. Президент України: еволюція конституційно-правового статусу. Віче. 1998. № 10. С. 77-95.

Мартинюк Р. Ідея «Президентської гілки влади» та компетенційні взаємозв'язки президента із тріадою "Розділених влад" у змішаній республіканській формі. Право України. 2014. №8. С. 77 – 84.

Мельниченко В. Статус президента і форма державного правління: взаємообумовленість та взаємовплив. Право України. 2014. №8. С. 56 – 66.

Серьогіна С.Г. Теоретично-правові та організаційні засади функціонування інституту президентства в Україні : монографія; Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого. Х. : Ксілон, 2001. 280 с.

Серьогіна С. Г. Форма правління: питання конституційно-правової теорії та практики: монографія Х.: Право, 2011. – 768 с.

Тодыка Ю. Н. Президент Украины: конституционно-правовой статус. Х.: Факт, 1999. 256 с.

Vodiannikov O. Ukraine's Constitutional Order in Wartime // *Verfassungsblog*. 2025. <https://verfassungsblog.de/ukraines-constitution-in-wartime>

Т е м а 1 6 . Конституційний Суд України – орган конституційної юрисдикції в Україні.

План

1. Конституційний контроль : поняття та види.
2. Конституційний Суд України в системі вищих органів державної влади.
3. Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
4. Функції та повноваження Конституційного Суду у Україні.
5. Юрисдикція Конституційного Суду у Україні.
6. Акти та юридичні позиції Конституційного Суду України.

Задачі

1. До Конституційного Суду України надійшло конституційне подання Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо офіційного тлумачення частини п'ятої статті 55 Конституції України: «Кожен має право після використання всіх національних засобів юридичного захисту звертатися за захистом своїх прав і свобод до відповідних міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна». Практична необхідність в такому тлумаченні аргументувалася неоднозначним розумінням місця Конституційного Суду України в системі

органів державної влади України. З одного боку, відповідно до Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019 Конституційний Суд України є «незалежним, самостійним органом з виключними конституційними повноваженнями... як орган конституційної юрисдикції посідає особливе місце в системі органів державної влади, виконуючи специфічну функцію – здійснення конституційного контролю з метою забезпечення верховенства Конституції України». З іншого боку, в постанові Конституційного Суду України від 26 листопада 2021 року № 11-п/2021 з питання складення присяги суддями Конституційного Суду України, що їх призначив Президент України указами від 26 листопада 2021 року № 596/2021, № 597/2021 орган конституційного контролю позиціонується як «суд, установлений законом», тобто судовим органом.

Яке місце Конституційного Суду України в системі органів державної влади України? Відповідь аргументуйте. Чи є умовою звернення до міжнародних судових установ чи відповідних органів міжнародних організацій, членом або учасником яких є Україна, обов'язкове звернення до Конституційного Суду України?

2. Незадоволений указом Президента України про звільнення з посади Секретаря РНБО колишній високопосадовець вирішив оскаржити відповідний акт. Він звернувся до адвокатської компанії за юридичним супроводом його справи. На нараді стосовно стратегії захисту інтересів клієнта в адвокатів зав'язалася дискусія щодо першочергових кроків. Зокрема, цікавим було питання стосовно юрисдикційної складової вирішення цієї проблеми. Оскільки оскаржувався указ Президента України відразу постало питання про можливість звернення до Конституційного Суду України. Водночас, зверталася увага й на те, що з метою захисту прав, свобод та інтересів особи у сфері публічно-правових відносин діють адміністративні суди (частина п'ята ст. 125 Конституції України).

Висловіться на предмет порушених проблемних питань? Що розуміють під юрисдикцією? Які існують критерії розмежування конституційної й адміністративної юрисдикції? Запропонуйте свою стратегію захисту в цій справі? Чи існує перспектива захисту інтересів особи в цій справі в Конституційному Суді України?

3. Розглядаючи законопроект про внесення змін до Конституції України щодо удосконалення конституційного контролю в Україні народні депутати на етапі остаточного схвалення змін у процесі гарячих дискусій вирішили взагалі ліквідувати Конституційний Суд України, а його повноваження передати Верховному Суду. «За» віддали свої голоси 375 народних депутатів України, а Президент України без зволікань підписав конституційний закон. Ті народні депутати України, що не голосували вказали на низку конституційних порушень, які припустився парламент голосуючи за реформу. Також багато експертів звернули увагу на те, що подібний «реверс» не відповідає сучасним тенденціям розвитку конституційного контролю.

Зробіть конституційно-правовий аналіз ситуації. Як ви ставитеся до таких реформаторських ініціатив? Які існують моделі конституційного контролю? Яка модель запроваджена в Україні? Що ви б покращили в царині конституційної юриспруденції в нашій державі?

4. Верховний Суд звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням щодо перевірки на відповідність Конституції України (конституційність) окремого положення статті 129 Конституції України. До внесення змін у Конституцію України, передбачалось, що забезпечується апеляційне та касаційне оскарження рішення суду. Конституційними поправками від 2 червня 2016 року стаття 129 встановлює, що

забезпечується право на апеляційний перегляд справи та у визначених законом випадках – на касаційне оскарження судового рішення. Зміни були внесені відповідно до Закону України від 02.06.2016 року № 1401-VIII «Про внесення змін до Конституції України (щодо правосуддя)». На думку суб'єкта права на конституційне подання при внесенні змін до Конституції України, фактично відбулось звуження обсягу конституційних прав і свобод громадян України в частині права на касаційне оскарження. Зокрема, послаблені гарантії права на касаційне оскарження рішення суду, яке тепер не так захищене конституційними нормами, натомість критично залежать від волі законодавця.

Оцініть аргументи Верховного Суду? Які існують види конституційного контролю? Чи може Конституційний Суд України здійснювати конституційний контроль змін до Конституції України після набрання ними чинності? Що є об'єктом такого конституційного контролю?

5. Конституційний Суд України своєю ухвалою 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 102 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України”, Закону України “Про внесення зміни до розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про Конституційний Суд України”. Свою позицію Конституційний Суд України обґрунтував тим, що положення закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності стають невід’ємною складовою Конституції України – окремими її положеннями, а сам закон вичерпує свою функцію. Водночас згодом, у рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів, Конституційний Суд відкрив провадження у справі і визнав Закон “Про внесення змін до Конституції України” № 2222 неконституційним.

Чи зв'язаний Конституційний Суд України своїми попередніми юридичними (правовими) позиціями? Чи може Конституційний Суд України змінювати свої юридичні позиції? Чи може Конституційний Суд України розвивати свою юридичну позицію?

Наведіть декілька прикладів із практики зміни своїх юридичних (правових) позицій Конституційним Судом України.

Підготуйте науковий висновок щодо обґрунтованості зміни Конституційним Судом України своєї юридичної (правової) позиції у цій справі.

6. Ув'язнений до довічного позбавлення волі Г. Опанасенко звернувся з до загального суду із клопотанням замінити йому покарання на більш м'яке. При цьому він послався на рішення ЄСПЛ у справі «Петухов проти України (№ 2)» та іншу аналогічну практику ЄСПЛ, а також Рішення Конституційного Суду України від 16 вересня 2021 року № 6-р(П)/2021 (справа про перегляд вироку особі, караній на довічне позбавлення волі), в якому органом конституційного контролю по суті відкрито «право на надію». Представник держави виступив проти зміни покарання аргументуючи позицію тим, що «право на надію» можуть реалізувати лише ті, хто звертався до органу конституційної юрисдикції в тій резонансній справі. Ба більше, юридичні позиції Конституційного Суду України стосуються лише самого органу конституційної юрисдикції і його практики, тому їх використання у позовах, скаргах та інших юридично значущих документах та діях є безпідставними.

Оцініть аргументи сторін. Яке рішення може ухвалити суд? Якою є правова природа (сила) юридичних позицій Конституційного Суду України? Чи дійсно ними зв'язаний лише Конституційний Суд, чи вони мають ширший джерело творчий потенціал? Відповідь аргументуйте.

7. Голова Конституційного Суду України Ш. на спеціальному пленарному засіданні був звільнений з посади судді Конституційного Суду України за вчинення грубого дисциплінарного проступку. Суддя оскаржив своє звільнення до окружного адміністративного суду м. Києва. Не погодившись із позовом, представник Конституційного Суду України в суді послався на рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення ст. 151-2 Конституції України, зазначивши, що рішення Конституційного Суду України про звільнення судді є остаточним, обов'язковим і не оскаржуваним, а справа підлягає припиненню.

Які рішення Конституційного Суду України є остаточними, обов'язковими і не оскаржуваними? Чи можна оскаржувати індивідуальні акти органу конституційної юрисдикції в порядку адміністративного судочинства?

Яке рішення має ухвалити суд за результатами розгляду позову?

Проаналізуйте рішення адміністративних судів по справі № 640/8752/19 та Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 р. № 11-р/2019.

Список нормативних актів та літератури

Про Конституційний Суд України: Закон України від 13 липня 2017 року № 2136-VIII // Відомості Верховної Ради . – 2017. – № 35. – Ст.376.

Регламент Конституційного Суду України, затверджений постановою Конституційного Суду України від 22 лютого 2018 року № 1-пс/2018 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/reglament_2.pdf

Рішення Конституційного Суду України від 26 червня 2008 року № 13-рп/2008 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення підпункту 1 пункту 3 розділу IV Закону України „Про Конституційний Суд України“ (в редакції Закону України від 4 серпня 2006 року № 79-V) (справа про повноваження Конституційного Суду України) // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ccu.gov.ua/docs/533>.

Рішення Конституційного Суду України від 2 грудня 2019 року № 11-р/2019 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення положень статті 151² Конституції України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/11_p_2019.pdf.

Рішення Конституційного Суду України від 1 листопада 2022 року № 2-р/2022 у справі за конституційним поданням 50 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України "Про внесення змін до статті 80 Конституції України (щодо недоторканості народних депутатів України)" (щодо конституційного контролю змін до Конституції України після набрання ними чинності). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/2-r2022.pdf>

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; за заг ред. Т. М. Слінько. – Харків: Право, 2020. – 592 с.

Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.

Барабаш Ю. Г. Конституційний Суд versus адміністративні суди?: роздуми з приводу статті В. М. Кампо / Ю. Г. Барабаш // Юрид. вісн. України. – 2009. – № 38. – С. 12.

Барабаш Ю., Вовк Д. «У судей есть политическое чутье». Юриспруденция Конституционного Суда Украины в политически чувствительных делах. IDEOLOGY AND POLITICS JOURNAL. 2021. №2 (18). С. 313-334.

Барабаш Ю. «Засіб захисту прав vs. правова визначеність» як дилема вітчизняної офіційної конституційної доктрини в контексті функціонування інституту індивідуальної скарги. Український часопис конституційного права // Український часопис конституційного права. – 2020. – № 4. – 47-60.

Баулін Ю. Двадцять років вітчизняної конституційної юрисдикції / Ю. Баулін // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 23-40.

Баулін Ю. Новий формат діяльності Конституційного Суду України / Ю. Баулін // Право України. – 2016. – № 7. – С. 19-23.

Бориславська О. Роль органу конституційної юрисдикції у формуванні в Україні системи конституціоналізму європейського зразка: до постановки проблеми / О. Бориславська // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 3. – С. 62-71.

Берченко Г. В., Ткаченко Є. В. Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти // Право України. – 2018. – № 12. – С. 92-113.

Берченко Г.В. Обов'язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень і висновків Конституційного Суду України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – № 58. Т. 1. – 2019. – С. 67-72.

Кузьменко О.В., Берченко Г.В. Статус Конституційного Суду України як судового органу влади // Прикарпатський юридичний вісник. – 2020. – № 4. – С. 6-10.

Я проти нової Конституції. Інтерв'ю виконувача обов'язків Голови Конституційного Суду України Сергія Головатого східноєвропейському бюро Report. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ccu.gov.ua/publikaciya/intervyu-sergiya-golovatogo-hidnoyevropeyskomu-byuro-report-22022022>

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81-89.

Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. Єзеров. // Юридичний вісник. – 2014. – №6. – С. 38–46.

Івановська А.М. Конституційний контроль: теорія та практика реалізації : монографія. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. – 558 с.

Летнянчин Л.І. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні // Право України. – 2018. – № 12. – С. 55-76.

Летнянчин Л. І. Конституційна судова реформа: проблеми та перспективи / Л. І. Летнянчин // Вісник Національної академії правових наук України: зб. наук. пр. / редкол.: О. В. Петришин та ін.: – Х.: Право, 2016. – № 3 986). – С. 194-203.

Летнянчин Л. І. До проблеми розмежування юрисдикцій судів при вирішенні публічно-правових спорів / Матеріали круглого столу «Український конституціоналізм у сучасному вимірі». Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національна академія правових наук України, Асоціація випускників Національного юридичного університету імені Ярослава мудрого – Х.: ФОП Бровін О. В., 2019. – 79-82.

Летнянчин Л. І. Еволюція конституційної доктрини України: від правової (юридичної) позиції до офіційної конституційної доктрини. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*: Матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (29 жовтня 2021р., Чернівці)/ редкол.: О.В. Щербанюк та ін. - Чернівці: 2021. С. 310-312

Летнянчин Л. І. Конституційний Суд України у пореформений період: суд чи орган конституційного контролю? *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні*. Матеріали VI міжнар. наук.-практ. конф. (Чернівці, 21 жовтня 2022 р.). Чернівці: 2022. С. 203-212.

Мельник М. Про межі конституційної юрисдикції та пряму дію норм Конституції України при здійсненні правосуддя / М. Мельник, С. Різник // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 149-159.

Різник С. Конституційність нормативних актів. Сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. – Львів, 2020. – 542 с.

Савчин М. В. Конституційний Суд України та реалізація Конституції України / М. В. Савчин // Публічне право. – 2015. – № 1. – С. 9-17.

Стецюк П. Зміни до Основного Закону України щодо правосуддя (конституційно-юрисдикційний зріз) / П. Стецюк // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 194-201.

Савчин М. В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України / М. В. Савчин, Р. В. Марчук // Бюлетень Міністерства юстиції України. – 2010. – № 11. – С. 44-52.

Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / Т. М. Слінько // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 596-601.

Слінько Т.М. Ткаченко Є. В. Право конституційної держави і критерій конституційності актів державних органів // Право у сучасному політичному житті України. Наукове видання / Керівник авторського колективу А. О. Селіванов. К. : Логос, 2020.

Шаповал, В. М. Конституційний контроль в Україні: концепт та інститути / В. М. Шаповал // Право України. - 2016. - N 10. - С. 125-140.

Т е м а 17. Тлумачення Конституції України Конституційним Судом України

П л а н

1. Поняття, функції та види тлумачення.
2. Способи, види, межі тлумачення Конституції України.
3. 4. Об'єктивний і суб'єктивний підхід до тлумачення. Динамічне тлумачення Конституції.
4. Офіційне тлумачення Конституції України як повноваження Конституційного Суду України.
5. Практика Європейського Суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України (принцип дружнього ставлення до міжнародного права)
6. Конформне тлумачення законів в процесі здійснення конституційного контролю Конституційним Судом України.

ЗАВДАННЯ

1. Суб'єкт права на конституційне подання (45 народних депутатів України) звернувся до Конституційного Суду України з клопотанням здійснити офіційне тлумачення ст. 18 Конституції України у системному зв'язку з положеннями Закону України “Про основи національної безпеки України”, що визначають *“Основними напрямками державної політики з питань національної безпеки України поглиблення співпраці з Організацією Північноатлантичного договору з метою досягнення критеріїв, необхідних для набуття членства у цій організації”*.

На пленарному засіданні Конституційного Суду України під час розгляду справи представник суб'єкта конституційного подання наполягав розглядати зазначені положення у зв'язку зі ст. 1 Конституції України: “Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава”, та ч. 7 ст. 17: “На території України не допускається розташування іноземних військових баз”. А з урахуванням положень Декларації про державний суверенітет України, яка є основою для нової Конституції України, щодо наміру України стати в майбутньому постійно нейтральною державою, яка не бере участі у військових блоках (ч. 5 Розд. 9), просив визнати відповідні положення Закону України “Про основи національної безпеки України” неконституційними.

Чи має право Конституційний Суд України здійснювати офіційне тлумачення окремих норм закону, які перебувають у системному зв'язку з положеннями Конституції України?

Підготуйте проект рішення Конституційного Суду України у цій справі.

2. На засіданні Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення статті 1 Конституції України серед суддів виникла дискусія щодо підходів та способів тлумачення вказаної норми. Одна група суддів Конституційного Суду України пропонувала інтерпретувати статтю 1 Основного Закону України, виходячи із того, що ця норма є нормою-дефініцією і вважала, що основний наголос необхідно робити на характеристиці відповідних ознак української державності. Друга група суддів стверджувала, що вказана норма є нормою-принципом і тому необхідно її інтерпретувати, виходячи із того, що дана стаття містить низку принципів конституційного регулювання. А третя група суддів Конституційного Суду України зазначала, що стаття 1 Конституції України є нормою-ціллю, а це означає, що вона взагалі не має ніякого регулятивного потенціалу та регулятивного впливу і тому її тлумачення немає ніякого сенсу.

Які вам відомі підходи та способи щодо тлумачення Конституції України? Які критерії мають бути в основі вибору того чи іншого підходу?

Який з підходів, запропонований суддями у наведеній ситуації, є найбільш прийнятним, обґрунтованим та переконливим?

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо способів тлумачення, які можуть бути застосовані у цій справі.

3. Національний банк України (НБУ) звернувся до Конституційного Суду України з метою дати офіційне тлумачення положення ч. 1 ст. 58 Конституції України, яке визначає, що закони та інші нормативно-правові акти мають зворотну дію в часі у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи, і роз'яснити, чи поширюється це положення на юридичних осіб? Необхідність такого тлумачення НБУ пояснює тим, що обласні управління НБУ неоднозначно застосовують положення Закону України "Про внесення змін до деяких декретів Кабінету Міністрів України з питань валютного регулювання", яким скасовано обов'язковий продаж валютних надходжень і відповідальність юридичних осіб (ст. 1 Закону). Зокрема, управління і далі накладають штрафи на юридичних осіб за несвоєчасний продаж надходжень в іноземній валюті, що мав місце до набрання чинності зазначеним вище законом. Це, на думку суб'єкта права на конституційне звернення, суперечить законодавству, оскільки положення ст. 58 Конституції України про зворотну дію законів у випадках, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність, повинні поширюватись і на юридичних осіб.

Проаналізуйте позиції сторін у справі від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99.

Проаналізуйте правову позицію Конституційного Суду України, висловлену в рішенні від 9 лютого 1999 року № 1-рп/99. Які способи тлумачення Конституції України застосував Конституційний Суд України при прийнятті цього рішення?

Оцініть аргументи суддів Конституційного Суду України, висловлені в їх окремих думках у цій справі.

4. Президент України як гарант державного суверенітету та територіальної цілісності України вніс у порядку законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України проект закону України "Про відновлення ядерного статусу України".

Народні депутати України звернулися до Конституційного Суду України з поданням, у якому просили, посилаючись на практичну необхідність, надати офіційне тлумачення положення статті 18 Конституції України, відповідно до якого *“Зовнішньополітична діяльність України спрямована на забезпечення її національних інтересів і безпеки шляхом підтримання мирного і взаємовигідного співробітництва з членами міжнародного співтовариства за загально визнаними принципами і нормами міжнародного права”* у системному зв’язку з положенням Декларації про державний суверенітет України в частині декларування Україною наміру в майбутньому дотримуватися *“трьох неядерних принципів: не приймати, не виробляти і не набувати ядерної зброї”*.

Яке, на ваш погляд, рішення має ухвалити Конституційний Суд України за даним поданням?

Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

5. На пленарному засіданні Конституційного Суду України громадянин США К., обстоюючи свої вимоги щодо офіційного тлумачення ч. 2 ст. 34 Конституції України: *“Кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на власний вибір”*, просив Суд взяти до уваги практику Європейського Суду з прав людини щодо інтерпретації ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р., в якій сформульовано принцип, що *“межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства”*. У протилежному випадку він залишав за собою право на оскарження рішення Конституційного Суду України до Європейського Суду з прав людини.

Яке значення має рішення та практика Європейського Суду з прав людини для інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України?

Чи може Конституційний Суд України ігнорувати правові позиції ЄСПЛ при офіційному тлумаченні Конституції України?

Яке рішення має ухвалити Конституційний Суд України у цій справі? Підготуйте проект відповідного рішення Конституційного Суду України.

6. Президент України звернувся до Конституційного Суду України з конституційним поданням, в якому містилася вимога надати офіційне

тлумачення статті 7 Конституції України: “В Україні визнається і гарантується місцеве самоврядування”. В процесі розгляду цієї справи суддя-доповідач Конституційного Суду України заявив, що неможливо надати адекватне та правильне тлумачення відповідної статті Конституції України без аналізу деяких статей Розділу XI Основного Закону України, зокрема статей 140, 142, 145. Конституційний Суд України підтримав суддю-доповідача і разом зі статтею 7 Конституції України вирішив розтлумачив вказані статті.

Наскільки правомірними є дії Конституційного Суду України, якщо в процесі тлумачення однієї статті Конституції України Конституційний Суд України вирішив здійснити тлумачення інших статей Основного Закону України, які не були предметом звернення.

Підготуйте проект висновку наукового консультанта судді Конституційного Суду України щодо цього питання.

7. До Конституційного Суду України надійшло звернення від уповноваженого суб’єкта з вимогою здійснити офіційне тлумачення частини першої статті 10 Конституції України. Під час попереднього розгляду цього звернення між суддями Конституційного Суду України виникла суперечка з приводу того, чи може Конституційний Суд України повторно здійснювати офіційне тлумачення статті, щодо якої вже є офіційне тлумачення. Одні судді стверджували, що Конституційний Суд України не може цього робити ні в якому разі, оскільки тим самим він порушує принцип остаточності, незмінності та неоскаржуваності рішень Конституційного Суду України. Інші судді Конституційного Суду України стверджували, що повторне офіційне тлумачення відповідної статті Конституції України не тільки можливе, а і є в окремих випадках необхідним, оскільки суспільно-політичні умови, в яких здійснюється конституційно-правове регулювання, змінюються. Тим самим Конституційний Суд України має реагувати на такі зміни.

Слід вирішити цей спір, аргументуючи відповідь.

Чи є підстави для відкриття конституційного провадження за цим зверненням?

Складіть відповідне процесуальне рішення Конституційного Суду України.

8. Товариство з обмеженою відповідальністю «Промінь» звернулося до КСУ з конституційною скаргою. При цьому товариство навело в обґрунтування своєї скарги приклади з судової практики, що стосувалися справ за його участі,

а також за участі інших осіб, в яких, на думку товариство, були порушені їх права. КСУ відмовив у відкритті провадження по справі, аргументуючи це тим, що до його повноважень не належить з'ясування конституційності питань правозастосовної діяльності і тлумачення законів судовими органами. Аргументів щодо визнання неконституційним закону, який був застосований судами, КСУ не вбачає.

Що таке конституційно конформне тлумачення закону? В якій статті Закону України «Про Конституційний Суд України» воно передбачено?

Наведіть приклади із практики КСУ конституційно конформного тлумачення, якщо такі приклади є, а також приклади такого тлумачення в зарубіжних країнах. Проаналізуйте рішення Другого сенату КСУ від 4 вересня 2019 р. № 6-р(2)/2019 та окрему думку до нього.

Проаналізуйте практику ухвал при відмову у відкритті проваджень КСУ, в яких він посилається на відсутність у нього права тлумачення законів України, а також надавати оцінку конституційності їх застосування. Наскільки такі ухвали відповідають його праву надавати конституційно конформне тлумачення?

9. Жашківська районна рада Черкаської області звернулася до КСУ щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України. В своєму рішенні КСУ не зробив жодних застережень щодо осіб, які займають посади, пов'язану з виконанням функцій держави або органів місцевого самоврядування. Натомість у практиці Європейського Суду з прав людини щодо інтерпретації ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. сформульовано принцип, що “межі допустимої інформації щодо посадових та службових осіб можуть бути ширшими порівняно з межами такої ж інформації щодо звичайних громадян. Тому, якщо посадові чи службові особи діють без правових підстав, то мають бути готовими до критичного реагування з боку суспільства”.

Яке значення має рішення та практика Європейського Суду з прав людини для Конституційного Суду України?

Чи може Конституційний Суд України ігнорувати юридичні позиції ЄСПЛ при офіційному тлумаченні Конституції України?

Проаналізуйте рішення КСУ від 20 січня 2012 року

№ 2-рп/2012 у справі за конституційним поданням Жашиківської районної ради Черкаської області щодо офіційного тлумачення положень частин першої, другої статті 32, частин другої, третьої статті 34 Конституції України, а також політико-правовий коментар до цього рішення В. Речицького <http://khpg.org/index.php?id=1328294578>

Список літератури

Berchenko H. Judicial Interpretation as Informal Constitutional Changes: Questions of Legitimacy in the Aspect of the Doctrine of Constituent Power. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2024. Vol. 7. Iss. 2. pp. 39-62.

Байрачна Л.К. Дружнє ставлення до норм міжнародного права як підстава для діалогу з Європейським Союзом. *Право.иа*. 2025. № 3. С. 190-197.

Берченко Г.В. Конформне (узгоджене з Конституцією) тлумачення законів Конституційним Судом України *Сучасні конституційні доктрини: проблеми формування та застосування в юрисдикційній практиці*. Збірка тез наукових доповідей і повідомлень Міжнародної наукової конференції (11 червня 2021 року) / За заг. ред. проф. А. П. Гетьмана. Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого. Харків: ТОВ «Видавництво „Права людини“», 2021. С. 132-134.

Берченко Г.В. Розвиток конституції шляхом її судового тлумачення і установча влада // Актуальні проблеми держави і права. – 2020. – № 80. – С. 18-24.

Бокоч М. Принцип дружнього ставлення до міжнародного права у діяльності Конституційного Суду України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 541-543.

Веніславський Ф. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в механізмі забезпечення стабільності конституційного ладу / Ф. Веніславський // Вісн. Акад. прав. наук України. – 2010. – № 2 (61). – С. 61–69.

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81-89.

Гультай М. Норми міжнародного права у практиці Конституційного Суду України / М. Гультай, Н. Кияниця // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 6. – С. 81-89.

Єзеров А. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України / А. Єзеров. // Юридичний вісник. – 2014. – №6. – С. 38–46.

Наливайко Л. Р. Теоретико-прикладні проблеми тлумачення конституції та законів України Конституційним Судом України / Л. Р. Наливайко, О. М. Сеньків // Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2015. – №1. – С. 68-75.

Петришин О. Тлумачення конституційних норм у реалізації принципу верховенства права (правовладдя). *Конституція України та триада європейських цінностей: погляд у світлі євроінтеграції: збірник матеріалів і тез міжнародної конференції (м. Київ, 28 червня 2023 р.)*. Київ : ВАІТЕ, 2023. С. 145-147.

Різник С. В. Конституційність нормативних актів: сутність, методологія оцінювання та система забезпечення в Україні. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 542 с.

Савчин М. Конституційна юстиція та забезпечення конституційного порядку: 2005–2020. Ужгород: Вид-во РІК-У, 2020. 384 с.

Савчин М.В. Конституція: люди та інституції (SWOT- коментар). Київ: Юрінком Інтер, 2024. 680 с.

Савчин М. Порівняльне конституційне право: підручник. 3-тє вид., допов. Київ: Юрінком Інтер, 2025 596 с.

Савчин М. В., Марчук Р.В. Конформне тлумачення Конституції та забезпечення єдності правової системи в діяльності Конституційного Суду України. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2010. № 11. С. 44-52.

Синицин П.М. Інтерпретаційна діяльність Конституційного Суду України в контексті рішень Європейського суду з прав людини. Одеса: Юридика, 2023. 190 с.

Синицин П.М. «Дружнє ставлення до міжнародного права» як принцип застосування рішень ЄСПЛ в інтерпретаційній діяльності КСУ. *Правове життя сучасної України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., м. Одеса, 15 травня 2020 р.* Одеса : Гельветика, 2020. С. 344–347.

Слінько Т. М. Практика Європейського суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України / Т. М. Слінько // Форум права. – 2013. – № 3. – С. 596-601.

Тацій В. Я. Питання меж тлумачення Конституційним Судом Конституції та законів України / В.Я. Тацій, Ю. М. Тодика // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 4 (27). – С. 31-40.

Тодика Ю. М. Способи тлумачення Конституції і законів України Конституційним Судом // Вісник Академії правових наук України. – 2001. – № 2 (25). – С. 51-60.

Тодыка Ю.Н. Толкование Конституции и законов Украины: теория и практика / Ю. Н. Тодыка – Х.: Факт, 2001. – 328 с.

Топчій В. В. Офіційне тлумачення конституційних норм щодо прав людини у парадигмі юридичної герменевтики / В. В. Топчій // Публічне право. – 2016. – № 1. – С. 276-283.

Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 122-130.

Шевчук С. Узгодженість практики Європейського суду з прав людини та Конституційного Суду України / С. Шевчук // Вісник Конституційного Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 122-130.

Шеремета С.А. Застосування конституції України судами при здійсненні правосуддя шляхом конформного тлумачення законів. *Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство»*. 2024. № 6. С. 189-193. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.28>.

Шеремета С.А. Конформне тлумачення судами законодавства в узгодженому з Конституцією України значенні. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: матеріали VIII Міжнар. наук.-практ. конф.* (31 жовтня 2024р., Чернівці). Чернівці. 2024. С. 330-334.

Шлюк С. В. Офіційне тлумачення конституції та законів як елемент юрисдикції органів конституційної юстиції / С. В. Шлюк // Право і безпека. – 2012. – № 3. – С. 60–65.

Т е м а 18. Конституційно-судовий процес в Україні

П л а н

1. Форми звернень до Конституційного Суду України: конституційне подання, конституційне звернення та конституційна скарга.
2. Критерії прийнятності звернень.

3. Суб'єкти права на звернення до Конституційного Суду України.
4. Стадії провадження в Конституційному Суді України.
5. Види проваджень.
6. Відкриття конституційного провадження.
7. Підстави відмови у відкритті провадження.
8. Форми розгляду справ Конституційним Судом України.
9. Учасники конституційного провадження, їх права і обов'язки.
10. Процедура розгляду конституційного подання, звернення, конституційної скарги та винесення рішень Конституційним Судом України.

ЗАВДАННЯ

1. Під час розгляду справи в Конституційному Суді України з'ясувалося, що представник суб'єкта права на конституційне подання є рідним братом одного з суддів Конституційного Суду. У зв'язку з цим, один із учасників конституційного провадження під час засідання Конституційного Суду України заявив про відвід цього судді.

Яким чином має бути вирішена ця ситуація? Як це питання вирішувалося у попередніх редакціях Регламенту Конституційного Суду України та в чинних процесуальних кодексах України? Яке регулювання більш сприяє забезпеченню принципів незалежності та неупередженості Конституційного Суду України?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України з цього питання.

2. Конституційний Суд України розглядав справу щодо офіційного тлумачення частини 1 статті 9 Конституції України за зверненням 48 народних депутатів України. Під час розгляду справи до Конституційного Суду України надійшло звернення Президента України щодо офіційного тлумачення частини 2 статті 9 Конституції України. На черговому засіданні Голова Конституційного Суду України оголосив, що ці дві справи необхідно об'єднати і в подальшому розглядати їх разом. У засіданні Конституційного Суду України було оголошено перерву для вивчення цієї пропозиції.

Чи обґрунтованою є пропозиція Голови Конституційного Суду України?

Як бути у тому випадку, коли один суддя-доповідач наполягає на такому об'єднанні, а другий суддя-доповідач – категорично заперечує проти об'єднання?

Підготуйте експертний висновок помічника-консультанта Голови Конституційного Суду України з цього питання.

3. За конституційним поданням Президента України Конституційний Суд України розглядав справу щодо відповідності Конституції України (конституційності) цілої низки статей Закону України “ Про позбавлення В. Януковича звання Президента України”. Під час засідання Голова Конституційного Суду України заявив, що отримав офіційне звернення від новообраного Президента України, яким він відкликає попереднє подання і просить припинити провадження, оскільки змінилися політико-соціальні умови в державі, і, тим самим, відпала необхідність у розгляді поставлених у поданні питань. Конституційний Суд України оголосив перерву у своєму засіданні для ретельного дослідження обставин, що виникли у зв'язку з новим зверненням Президента України.

Яким чином Конституційний Суд України має вирішити цю ситуацію?

Як має відреагувати КСУ, якщо на пленарному засіданні представник суб'єкта права на конституційне подання заявить у заключному слові, що не наполягає на продовженні провадження або й взагалі висловить прохання припинити провадження у справі?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді – доповідача з цієї справи.

4. Під час розгляду справи на пленарному засіданні Конституційний Суд України суддя-доповідач Л. запропонував поставити підготовлений ним проект Рішення на голосування. Однак за результатами голосування цей проект підтримало своїми голосами не десять, а лише дев'ять суддів. Через тиждень за доопрацьований проект проголосувало сім суддів. З огляду на це, суддя Л. вніс проект ухвали про припинення провадження у цій справі. Під час голосування цей проект підтримали вісім суддів Конституційного Суду України. Суддя-доповідач збентежений подальшою перспективою розгляду справи, оскільки, на його думку, будь-які акти Конституційного Суду України на пленарному засіданні мають ухвалюватися лише за умови, що за них проголосувало не менше десяти суддів. Суддю-доповідача підтримали п'ять суддів. Але п'ять

інших суддів Конституційного Суду України вважають, що вимога набрати десять голосів поширюється лише на рішення та висновки. Ще три судді Конституційного Суду України висловили думку, що у зазначеній ситуації Конституційний Суд України мав вийти з пленарного засідання та перейти до засідання Конституційного Суду України й лише тоді ставити на голосування проект ухвали про припинення провадження у справі.

Проаналізуйте цю ситуацію.

Який з підходів є найбільш обґрунтованим та переконливим? Якою кількістю голосів КСУ має приймати ухвали та процесуальні ухвали на пленарному засіданні КСУ та на засіданні КСУ?

Підготуйте висновок наукового консультанта судді Конституційного Суду України з цього питання.

5. На засіданні Конституційного Суду України між суддями виникла суперечка з приводу видів актів, які може ухвалювати Конституційний Суд України у процесі та за результатами своїх проваджень. Зокрема суддя К. заявив, що норми Розділу XII Конституції України не передбачають можливості ухвалення Конституційним Судом України такого виду актів, як Ухвала. Окрім того, Конституцією не передбачено й можливості висловлення суддею Конституційного Суду України окремої думки.

Одночасно суддя С. звернув увагу на відсутність в Конституції чіткого визначення кола питань, з яких слід ухвалювати рішення, а з яких – висновки Конституційного Суду України.

А на думку судді Л., Конституційний Суд України не може своїм власним рішенням затверджувати Регламент Конституційного Суду України, оскільки це прямо суперечить ч. 2 ст. 19 Конституції України, відповідно до якої діяльність органів державної влади має визначатися виключно Конституцією і законами України.

Наскільки, на Ваш погляд, обґрунтованими є позиції, висловленні суддями Конституційного Суду України?

Які види актів може ухвалювати Конституційний Суд України?

Підготуйте висновок з цього питання наукового консультанта Голови Конституційного Суду України.

6. Конституційний Суд України своєю Ухвалою відмовив у відкритті конституційного провадження щодо офіційного тлумачення частини 2 ст. 90 Конституції України за зверненням Президента України. Підставою для відмови у відкритті провадження стало те, що у своєму зверненні Президент України фактично просив не розтлумачити вказану конституційну норму, а надати правову консультацію щодо порядку її застосування. Суддя С. під час обговорення цього питання на засіданні Конституційного Суду України, висловився проти винесення Ухвали про відмову у відкритті конституційного провадження, оскільки, на його думку, Конституційний Суд України таким чином самоусувається від офіційного тлумачення Конституції України.

Чи мав право Конституційний Суд України виносити Ухвалу про відмову у відкритті провадження щодо офіційного тлумачення Конституції України з таких підстав?

Підготуйте проект окремої думки судді С. з цього питання.

7. До Конституційного Суду України надійшло звернення від уповноваженого суб'єкта з вимогою здійснити офіційне тлумачення частини першої статті 10 Конституції України. Під час попереднього розгляду цього звернення між суддями Конституційного Суду України виникла суперечка з приводу того, чи може Конституційний Суд України повторно здійснювати офіційне тлумачення статті, щодо якої вже є офіційне тлумачення. Одні судді стверджували, що Конституційний Суд України не може цього робити ні в якому разі, оскільки тим самим він порушує принцип остаточності, незмінності та неоскаржуваності рішень Конституційного Суду України. Інші судді Конституційного Суду України стверджували, що повторне офіційне тлумачення відповідної статті Конституції України не тільки можливе, а і є в окремих випадках необхідним, оскільки суспільно-політичні умови, в яких здійснюється конституційно-правове регулювання, змінюються. Тим самим Конституційний Суд України має реагувати на такі зміни.

Вирішіть цей спір, аргументуючи відповідь.

Чи є підстави для відкриття конституційного провадження за цим зверненням?

Чи означає повторне надання офіційного тлумачення того самого положення зміну юридичної позиції КСУ?

Складіть відповідне процесуальне рішення Конституційного Суду України.

8. Під час розгляду справи один із суддів КСУ запропонував викликати свідків, залучити спеціалістів, а також призначити ряд експертиз, оскільки у нього виник сумнів щодо дотримання конституційної процедури прийняття закону. Натомість інший суддя заявив, що КСУ – суд права, а не факту, а, отже, не має розглядати фактичні обставини справи.

Що означає твердження про те, що КСУ – суд права, а не факту?

Чи були приклади в практиці КСУ у залученні спеціалістів, свідків, а також призначення експертиз?

Чи може вплинути порушення процедури при ухваленні закону на визнання його неконституційним. Наведіть відповідну практику КСУ з цього питання.

9. Після обговорення конституційного подання на засіданні колегії суддів Конституційного Суду України суддя-доповідач у справі розіслав у провідні наукові заклади країни листи з проханням надати відповідні висновки щодо проблеми, висвітленої у поданні. Заклад вищої освіти «К». відмовився відповідати на цей лист, мотивуючи це тим, що КСУ має право лише залучати експертів та спеціалістів. Професор того ж закладу вищої освіти, дізнавшись про конституційне подання, самостійно підготував висновок і направив його від свого імені до КСУ.

Проаналізуйте дану ситуацію. Які права і обов'язки має суддя-доповідач? Чи має право він вимагати інформацію органів державної влади, місцевого самоврядування, від державних і комунальних підприємств установ? Якщо так, чи підпадає під це інформація у вигляді наукового висновку?

Чи мають право науковці або інші зацікавлені особи самостійно надавати на розгляд КСУ за своєю ініціативою ті чи інші матеріали?

Що таке інститут «amicus curiae» і чи застосовується він в практиці діяльності КСУ?

Список літератури

Берченко Г., Ткаченко Є. Право на звернення з індивідуальною конституційною скаргою в Україні: теоретико-практичні аспекти. *Право України*. 2018. № 12. С. 92–114.

Бесчастний В., Терлецький Д., Запорожець В. Конституційна скарга: у пошуках балансу між публічним та приватним інтересом. *Вісник Конституційного Суду України*. 2021. № 5. С. 22-34

Белов Д. М., Белова М. В. Доказ в конституційному судочинстві: концептуальні засади. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 6. С. 37-41.

Гончаров В. Ще раз про юридичну природу рішень Конституційного Суду України / В. Гончаров // *Вісник Національної академії правових наук України*. – 2013. – № 2. – С. 126-132 .

Домбровський І. Правові позиції Конституційного Суду України: окремі аспекти / І. Домбровський, В. Гергелійник // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2011. – № 4–5. – С. 140–146.

Кампо В. Легітимність рішень конституційних судів у контексті доктрини верховенства права: компаративний та прак-сеологічний аспекти / В. Кампо, М. Сав-чин // Там само. – 2010. – № 5. – С. 99–109.

Кампо В. Система джерел права в актах органу конституційної юстиції: проблеми теорії / В. Кампо, Р. Гринюк, В. Устименко // Там само. – 2013. – № 2. – С. 62–79.

Кампо В.М. Основні принципи діяльності Конституційного Суду України: структурний вимір / В.М. Кампо // *Альманах права*. — 2012. — Вип. 3. — С. 98-102.

Костицький М. Доказування в конституційному судовому процесі / М. Костицький // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2011. – № 4-5. – С. 158-163.

Крусян А. Конституційний процес в Україні: втілення принципів європейського конституціоналізму / А. Крусян, Н. Мішина // *Вісник Конституційного Суду України*. – 2014. – №3. - С. 72-79.

Лемак В. В., Петришин О.В. Конституційна скарга в Україні: проблеми механізму впровадження. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2017. № 2. С. 79-88.

Летнянчин Л. І. Проблеми конституціоналізації індивідуальної конституційної скарги в Україні // *Право України*. – 2018. - № 12. - С. 55-76.

Овчаренко В. Правові позиції Конституційного Суду України: поняття, суть і можливості перегляду / В. Овчаренко // Вісник Конституційного Суду України: загальнодержавне пері-одичне видання. – 2013. – № 5. – С. 62-71.

Огляд круглого столу “Правові позиції Конституційного Суду України: правова природа, поняття та розвиток” // Там само. – 2014. – № 6. – С. 98–110.

Потьомкін А. Конституційний Суд - суд для народу. Зробити його таким зможе запровадження інституту конституційної скарги / А. Потьомкін // Юридичний вісник України. - 2016. - N 1/2(4-21 січня. - С. 18-19.

Приходько Х. Роль правових позицій Конституційного Суду України у становленні та розвитку доктрини конституцій-ного процесу / Х. Приходько // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 2. – С. 43–54.

Рабінович П. Перегляд Конституційним Судом України власних правових позицій як засіб охорони функцій Основного Закону / П. Рабінович, В. Гончаров // Там само. – 2011. – № 4–5. – С. 147–153.

Рябченко О. Доктринальна основа запровадження судового конституційного процесу / О. Рябченко // Вісник Конституційного Суду України. – 2014. – № 2. - С. 94-100.

Руснак Л.В. Доказування та докази в конституційному судовому процесі (на прикладі України та Німеччини). Дисертація на здобуття ступеня докторки філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право - Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2023р. 181 с.

Савчин М. Конституційний Суд України і динаміка кон-ституційного порядку / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2015. – № 4. – С. 136–141.

Савчин М. Право на справедливий суд і конституційна юрисдикція: окремі аспекти згідно з синтетичною теорією конституції / М. Савчин // Вісник Конституційного Суду України. – 2013. – № 2. – С. 96-106.

Селіванов А. Характерні ознаки доктринального верховенства та незмінюваності правових позицій Конституційного Суду України / А. Селіванов // Вісн. Конституц. Суду України. – 2011. – № 4-5. – С. 50-56.

Слінько Т. М. Правова природа окремої думки судді Конституційного Суду України / Т. М. Слінько, Є. В. Ткаченко // Бю-летень Міністерства юстиції України. – 2011. – № 11. – С. 53–59.

Слінько Т. М. Правові позиції Конституційного Суду України з питань діяльності судів загальної юрисдикції / Т. М. Слінько, Р. Р. Рева // Проблеми законності. – 2011. – Вип. 117. – С. 3–13.

Совгиря О. В. Реформування статусу Конституційного Суду України: проблемні аспекти / О. В. Совгиря. // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2015. – № 2 (32). – С. 97–101.

Ставнійчук М.І., Єзеров А.А., Запорожець В.І., Терлецький Д.С. Конституційна скарга в діяльності адвоката. Харків: Фактор, 2019. 96 с.

Тихий В. Правова природа, повноваження, рішення та висновки Конституційного Суду України / В. Тихий // Право України. – 2010. – № 6. – С. 26–33.

Шаптала Н. Викладення резолютивної частини рішення Конституційного Суду України / Н. Шаптала // Вісник Конституційного Суду України. – 2016. – № 4-5. – С. 202-213.

Шаптала Н. К. Доказування у конституційно-судовому процесі: філософсько-правові засади : монографія. Київ : Логос, 2018. 400 с.

Т е м а 19. Рішення і юридичні позиції Конституційного Суду України

П л а н

1. Види рішень Конституційного Суду України.
2. Обов'язковість, остаточність та неоскаржуваність як властивості рішень Конституційного Суду України.
3. Юридична сила рішення Конституційного Суду України.
4. Ефект дії в часі рішень *ex nunc*, *ex tunc* і *pro futuro*.
5. Окрема думка судді Конституційного Суду України.
6. Виконання рішень Конституційного Суду України.
7. Поняття юридичної позиції Конституційного Суду України, можливості її зміни (перегляду) та еволюціонування.

1. Конституційний Суд України своєю ухвалою 5 лютого 2008 року № 6-у/2008 відмовив у відкритті конституційного провадження у справі за конституційним поданням 102 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України “Про внесення змін до Конституції України”, Закону України “Про внесення зміни до розділу IV “Прикінцеві та перехідні положення” Закону України “Про Конституційний Суд України”. Свою позицію Конституційний Суд України обґрунтував тим, що

положення закону про внесення змін до Конституції України після набрання ним чинності стають невід'ємною складовою Конституції України – окремими її положеннями, а сам закон вичерпує свою функцію. Водночас згодом, у рішенні від 30 вересня 2010 року № 20-рп/2010 у справі за конституційним поданням 252 народних депутатів, Конституційний Суд відкрив провадження у справі і визнав Закон “Про внесення змін до Конституції України” № 2222 неконституційним.

Чи зв'язаний Конституційний Суд України своїми попередніми юридичними позиціями? Чи може Конституційний Суд України переглядати свої юридичні позиції? Чи може Конституційний Суд України уточнити свою правову позицію?

Наведіть декілька прикладів із практики перегляду (зміни) своїх правових позицій Конституційним Судом України.

Підготуйте науковий висновок щодо обґрунтованості зміни Конституційним Судом України своєї правової позиції у цій справі.

2. 45 народних депутатів України звернулися до Конституційного Суду України з поданням про перегляд рішення Конституційного Суду України щодо офіційного тлумачення положень частини шостої статті 83 Конституції України, частини четвертої статті 59 Регламенту Верховної Ради України можливості окремих народних депутатів України брати безпосередню участь у формуванні коаліції депутатських фракцій у Верховній Раді України від 6 квітня 2010 року № 11-рп/2010. Народні депутати України мотивували своє подання тим, що судді Конституційного Суду України під час ухвалення рішення перебували під тиском з боку окремих політичних сил.

Чи може бути переглянуто рішення Конституційного Суду України або змінена його юридична позиція? Якщо так, то в яких випадках?

Чи існують в практиці Конституційного Суду України приклади перегляду своїх рішень або зміни юридичних позицій?

Чи є підстави в даному випадку для відкриття відповідного провадження?

Чи може Конституційний Суд України переглянути своє рішення або юридичну позицію про надання офіційного тлумачення закону враховуючи те, що право офіційного тлумачення законів України вже вилучене з повноважень Конституційного Суду України?

3. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України про офіційне тлумачення положень ст. 10 Конституції України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України (справа про застосування української мови) викликало неоднозначну реакцію у суспільстві справа №1-6/99 № 10-рп/99 від 14 груд. 1999 р. Саме тому, відмежовуючись від офіційної інтерпретації ст. 10 Конституції України у Рішенні Конституційного Суду України щодо застосування державної мови органами державної влади, органами місцевого самоврядування та використання її у навчальному процесі в навчальних закладах України, висловив окрему думку суддя Конституційного Суду України О. М. Мироненко, рішуче скориставшись правом заперечення та застосувавши формулу *non tollet usum*.

Чи дозволяє Закон України “Про Конституційний Суд України” кожному судді Конституційного Суду України висловлювати окрему думку щодо його рішення, висновку? Чи має, значення позиція судді КСУ при голосування для його права додати до рішення окрему думку?

Чи може суддя-доповідач, який голосував „за” ухвалене рішення підготувати свою окрему думку? Яка кількість окремих думок суддів може бути додана до рішення?

Визначте юридичну природу окремої думки. Які існують типи окремих думок суддів органів конституційної юрисдикції в інших державах?

Чи може надаватися окремій думці судді органу конституційного контролю прецедентний характер?

4 Конституційний Суду України в своєму рішенні від 27 травня 2009 року № 12-рп/2009 визнав такими, що не відповідають Конституції України (є неконституційними), окремі положення Закону України “Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю” від 30 червня 1993 року щодо погодження з Комітетом Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією ряду кадрових призначень у правоохоронній сфері. Згодом Верховна Рада України ухвалила Закон від 23.10.2009 р. № 1692-VI, в якому містилися норми, які за своїм змістом відтворюють законодавчі положення, що були визнані неконституційними.

Що означає вимога, закріплена у частині другій статті 150 Конституції України, відповідно до якої «рішення та висновки Конституційного Суду

України є остаточними і обов'язковими до виконання»? Чи узгоджується таке рішення Верховної Ради України із зазначеною конституційною нормою?

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 10 червня 2010 року № 16-рп/2010 та оцініть підстави для конституційного подання, позиції сторін та аргументи Конституційного Суду України, що покладені в його основу.

5. У своєму рішенні від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004 (справа про призначення судом більш м'якого покарання) Конституційний Суд України визнав таким, що не відповідає Конституції України (є неконституційним), положення частини першої статті 69 Кримінального кодексу України в частині, яка унеможлиблює призначення особам, які вчинили злочини невеликої тяжкості, більш м'якого покарання, ніж передбачено законом.

Конституційний Суд України наголосив, що відповідне положення втрачає чинність з дня ухвалення ним рішення. Водночас у п. 3 резолютивної частини рішення Конституційний Суд України зобов'язав Верховну Раду України привести положення статті 69 Кримінального кодексу України у відповідність з Рішенням Конституційного Суду України

Проаналізуйте рішення Конституційного Суду України від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004.

В чому полягає специфіка виконання рішень Конституційного Суду України?

Чи має право Конституційний Суд України визначати порядок виконання свого рішення у зазначений спосіб шляхом зобов'язання Верховної Ради України до вчинення певних дій? Чи зобов'язана Верховна Рада України виконувати такі вимоги Конституційного Суду України?

Яким чином можна виконати рішення Конституційного Суду України до ухвалення відповідного закону Верховною Радою України?

Назвіть приклади, коли Конституційний Суд України зобов'язував Верховну Раду України чи інший орган публічної влади до вчинення конкретних дій.

6. Розглянувши 10.04.2017 р. справу щодо перевірки на відповідність Конституції України Закону України «Про державний бюджет на 2017 рік», Конституційний Суд України вирішив зазначити, що його рішення застосовується до обставин, що виникли з моменту набрання чинності цього

Закону, тобто з 1 січня 2017 року. Під час засідання Конституційного Суду України суддя К. зазначив, що такий підхід порушує принцип правової визначеності, а також суперечить нормі Конституції України про те, що закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення. Однак у Рішенні Конституційного Суду України позицію судді враховано не було.

Чи може Конституційний Суд України поширити дію свого рішення на факти, які мали місце до дати його ухвалення?

Проаналізуйте практику надання «преюдиційності» рішенням КСУ за попередньої редакції Закону «Про Конституційний Суд України». Підготуйте проект окремої думки судді К..

7. Голова КСУ Ш. на спеціальному пленарному засіданні був звільнений з посади судді КСУ за вчинення грубого дисциплінарного проступку. Суддя оскаржив своє звільнення до окружного адміністративного суду м. Києва. Не погодившись із позовом, представник КСУ в суді послався на рішення КСУ щодо офіційного тлумачення ст. 151-2 Конституції України, зазначивши, що рішення КСУ про звільнення судді є остаточним, обов'язковим і не оскаржуваним, а справа підлягає припиненню

Які рішення КСУ є остаточними, обов'язком і неоскаржуваними? Чи можна оскаржувати індивідуальні акти КСУ в порядку адміністративного судочинства?

Яке рішення має ухвалити суд за результатами розгляду позову? Проаналізуйте рішення адміністративних судів по справі № 640/8752/19 та Рішення КСУ від 2 грудня 2019 р. № 11-р/2019

8. КСУ в рішенні від 20.12.2016 р. № 7-рп/2016 у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень другого речення частини сьомої статті 43 першого речення частини першої статті 54 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» визнав, що обмеження індексації та інших доплат розміром 10740 гривень є неконституційним. Згодом Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 6 грудня 2016 р

№ 1774-VIII, за допомогою якого законодавець повернув аналогічну норму щодо обмеження виплат сумою в 10740 грн.

Що означає принцип обов'язковості, остаточності і неоскаржуваності рішень КСУ?

Чи мала право Верховна Рада України ухвалювати закон, який містить положення, вже визнане неконституційним, повторно?

Використайте додатково мотивувальну частину рішення КСУ від 10 червня 2010 року N 16-рп/2010.

Чи має право суд не застосовувати положення закону, ухваленого парламентом повторно, після попереднього визнання неконституційним аналогічного положення в разі виникнення юридичного спору? Чи вважається таке нове положення нечинним?

9. 45 народних депутатів звернулися до КСУ з вимогою офіційного тлумачення ч. 2 ст. 152 Конституції («Закони, інші акти або їх окремі положення, що визнані неконституційними, втрачають чинність з дня ухвалення Конституційним Судом України рішення про їх неконституційність, якщо інше не встановлено самим рішенням, але не раніше дня його ухвалення») у системному взаємозв'язку з ч. 1 ст. 8 Конституції («В Україні визнається і діє принцип верховенства права») і ч. 1 ст. 57 Конституції («Кожному гарантується право знати свої права і обов'язки»). Необхідність офіційного тлумачення обумовлена тим, що при ухваленні рішень КСУ його офіційна публікація або ж навіть публікація на сайті може з'явитися значно пізніше ніж день ухвалення рішення. В цьому разі народні депутати України вимагали пояснити, яким чином у випадку втрати чинності нормативно-правовими актами в день ухвалення рішення КСУ, громадяни можуть про це дізнатися, якщо рішення не опубліковане. В цьому разі, на думку народних депутатів, набрання чинності потрібно обов'язково прив'язати до дати публікації рішення і в жодному разі це не має відбуватися раніше.

Визначте юридичну природу актів КСУ і чи вимагається для набрання чинності рішення КСУ його офіційна публікація?

Проаналізуйте зарубіжну практику набрання чинності рішень конституційних судів з точки зору публікації тексту рішення.

Підготуйте проект рішення КСУ.

10. Конституційний Суд України в Рішенні від 28 лютого 2018 року № 2-

р/2018 звернув увагу на порушення конституційної процедури розгляду й ухвалення закону України, які "мали системний характер та істотно вплинули на остаточний результат прийняття Закону" (абзац одинадцятий пункту 4 мотивувальної частини). Аналогічний підхід КСУ застосував у рішенні від 26 квітня 2018 року № 4-р/2018. В наукових публікаціях піднімалося питання про відновлення дії законів, які діяли до набрання чинності до визнання законів неконституційними з мотивів порушення процедури. Підставою для такого висновку стало рішення КСУ від 30 вересня 2010 р. № 20-рп/2010, в мотивувальній частині якого КСУ прямо вказано, що «визнання неконституційним Закону № 2222 у зв'язку з порушенням процедури його розгляду та ухвалення означає відновлення дії попередньої редакції норм Конституції України, які були змінені, доповнені та виключені Законом № 2222».

Чи може бути порушення процедури ухвалення закону підставою для визнання його неконституційним? Чи були такі приклади в діяльності КСУ окрім названих в умові задачі?

Чи має відновлювати дію акт, який діяв до визнання закону неконституційним з мотивів порушення процедури? Знайдіть аргументи за і проти. Проаналізуйте зарубіжну практику з цього питання.

Список літератури

Барабаш Ю. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: проблемні питання теорії та практики *Право України*. 2010. № 6. С. 45–52.

Берченко Г.В. Обов'язковість, остаточність і неоскаржуваність рішень і висновків Конституційного Суду України // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». – № 58. Т. 1. – 2019. – С. 67-72.

Івановська А.М. Конституційний контроль: теорія та практика реалізації : монографія. – Хмельницький : Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова, 2020. – 558 с.

Івановська А. М. Конституційний контроль в системі державного контролю / Нац. акад. прав. наук України, НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування, Навч.-наук. лаб. дослідж. проблем публ. адміністрування та децентралізації влади, Хмельниц. ун-т упр. та права ім. Л. Юзькова. Харків: Право, 2021. 486 с.

Конституційна юрисдикція: підруч. / за ред. Ю. Г. Барабаша та А. О. Селіванова. Х.: Право, 2012. 168 с.

Конституційне право України : підручник / [Т. М. Слінько, Л. І. Летнянчин, Ф. В. Веніславський та ін.] ; 2-ге вид.; за заг ред. Т. М. Слінько. – Харків: Право, 2024. – 672 с.

Конституційне право: підручник / за загальною редакцією М.І. Козюбри. / Ю.Г. Барабаш, О.М. Бориславська, В.М. Венгер, М.І. Козюбра, А.А. Мелешевич. К.: Ваіте, 2021. 528 с.

Панкратова А.С. Виконання актів органів конституційного контролю: порівняльно-правовий аналіз. Дисертація на здобуття ступеня докторки філософії в галузі знань 08 Право за спеціальністю 081 Право. Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, Чернівці, 2024 р. 229 с.

Писарева Е.А., Моніч Б.С. Деякі проблемні питання виконання рішень Конституційного Суду України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція.* 2020. № 46. С. 19-24.

Савчак А. Преюдиціальність рішень Конституційного Суду України: теоретично-правовий аспект *Публічне право.* 2011. № 2. С. 27-32

Савчин М. Сучасні тенденції конституціоналізму у контексті глобалізації та правового плюралізму: монографія. Ужгород: РІК-У. 2018. 440 с.

Слінько Т. М. Міжнародний досвід виконання актів органів конституційного контролю. *Аналітично-порівняльне правознавство:* електронне наукове фахове видання. 2024. № 3. С. 658-662.

Терлецький Д. Юридично значущі наслідки рішень Конституційного Суду України у кримінальному провадженні *Український часопис конституційного права.* 2020. № 4.

Христова Г.О. Юридична природа актів конституційного суду України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01. Теорія та історія держави і права. Історія політ. і правових вчень. – Харків., 2004.

Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції. – К.: Український центр Правничих студій, 2001. – 302 с.

Щербанюк О. Проблема виконання актів Конституційного Суду. *Виконавче провадження: теорія та практика: монографія / упоряд. Р. Ханова та ін.; за заг. ред.: Р. Ф. Ханової, С. О. Кравцова.* Харків: Право, 2021. Розд. 2. С. 45-53.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ ДЛЯ ПІДГОТОВКИ ДО ІСПИТУ

1. Ідея обмеженого правління як політико-правова доктрина
2. Зародження перших конституцій
3. Формування та розвиток американського конституціоналізму та його характерні риси
4. Європейський конституціоналізм, його особливості
5. Поняття та система сучасного конституціоналізму
6. Поняття конституції та її юридичні властивості. Класифікація конституцій.
7. Функції конституції. Загальна характеристика і призначення сучасних конституцій.
8. Правова охорона та захист конституції України. Поняття охорони та захисту Конституції України.
9. Форми захисту Конституції України.
10. Особливості внесення змін до Конституції України.
11. Конституційний контроль як форма захисту Конституції України.
12. Люстраційні заходи як форма захисту Конституції.
13. Заборона діяльності політичних партій як форма захисту Конституції: правова природа та порядок застосування.
14. Конституційно-правова відповідальність у механізмі захисту Конституції України.
15. Поняття та предмет конституційного права України. Конституційно-правові відносини та їх структура
16. Суб'єкти конституційного права України
17. Місце конституційного права України в системі навчальних дисциплін. Джерела конституційного права України
18. Головні етапи розвитку українського конституціоналізму.
19. Розробка і прийняття Конституції України 1996 року
20. Конституційна реформа 2004 р.
21. Конституційна реформа 2016 р.
22. Конституційний процес на сучасному етапі
23. Поняття «державний суверенітет» та його ознаки. Співвідношення державного і народного суверенітету.
24. Захист державного суверенітету в Конституції України.
25. Конституційні засади міжнародної діяльності та міжнародні договори України.
26. Державні символи України.
27. Україна як демократична республіка.

- 28 Принцип народовладдя. Форми реалізації народовладдя.
- 29 Співвідношення між формами безпосередньої та представницької демократії у реалізації публічної влади в Україні
- 30 Принцип багатоманітності. Свобода політичної діяльності.
- 31 Верховенство права (правовладдя) як засада конституційного ладу України.
- 32 Пряма дія норм Конституції України.
- 33 Принцип поділу влади як гарантія існування правової держави.
- 34 Україна як соціальна держава.
- 35 Конституційні засади економічної системи.
- 36 Право власності за Конституцією України.
- 37 Принцип унітаризму та його закріплення в Конституції України.
- 38 Ознаки унітарної держави.
- 39 Поняття та система адміністративно-територіального устрою, його принципи.
- 40 Порядок утворення та зміни статусу адміністративно-територіальних одиниць.
- 41 Особливості автономії в унітарній державі.
- 42 Правовий статус Автономної Республіки Крим. Конституція Автономної Республіки Крим.
- 43 Система органів влади Автономної Республіки Крим та їх компетенція
- 44 Поняття та види референдумів. Предмет референдуму.
- 45 Організація і порядок проведення референдуму. Електронне голосування.
- 46 Юридична сила рішень, прийнятих на референдумі.
- 47 Загальна характеристика виборчого права.
- 48 Поняття й види виборчих систем. Виборча система в Україні.
- 49 Виборчий процес: етапи, суб'єкти та виборчі процедури.
- 50 Особливості правового регулювання виборів.
- 51 Вплив особливих правових режимів на виборчий процес.
- 52 Верховна Рада України як парламент: конституційно-правовий аспект.
Склад та структура Верховної Ради України
- 53 Конституційна регламентація функцій парламенту України
- 54 Загальна характеристика законодавчого процесу. Акти парламенту
- 55 Спеціалізовані органи парламентського контролю
- 56 Статус народного депутата України. Представницький мандат
- 57 Набуття та припинення повноважень народного депутата

- 58 Права та обов'язки народного депутата України. Депутатський запит та депутатське звернення.
- 59 Гарантії діяльності народного депутата України.
- 60 Президент України – глава Української держави. Повноваження та акти Президента України.
- 61 Гарантії діяльності Президента України.
- 62 Підстави та порядок дострокового припинення повноважень Президента України.
- 63 Правовий статус Ради Національної безпеки та оборони України.
- 64 Конституційний контроль : поняття та види.
- 65 Конституційний Суд України в системі вищих органів державної влади.
- 66 Порядок формування Конституційного Суду України і його структура.
- 67 Функції та повноваження Конституційного Суду у Україні.
- 68 Юрисдикція Конституційного Суду у Україні. Акти та юридичні позиції Конституційного Суду України.
- 69 Поняття, функції та види тлумачення.
- 70 Способи, види, межі тлумачення Конституції України.
- 71 Об'єктивний і суб'єктивний підхід до тлумачення. Динамічне тлумачення Конституції.
- 72 Офіційне тлумачення Конституції України як повноваження Конституційного Суду України.
- 73 Практика Європейського Суду з прав людини як джерело інтерпретаційної діяльності Конституційного Суду України (принцип дружнього ставлення до міжнародного права)
- 74 Конформне тлумачення законів в процесі здійснення конституційного контролю Конституційним Судом України.
- 75 Форми звернень до Конституційного Суду України: конституційне подання, конституційне звернення та конституційна скарга. Критерії прийнятності звернень.
- 76 Суб'єкти права на звернення до Конституційного Суду України.
- 77 Стадії провадження в Конституційному Суді України.
- 78 Види проваджень.
- 79 Відкриття конституційного провадження.
- 80 Підстави відмови у відкритті провадження.
- 81 Форми розгляду справ Конституційним Судом України.
- 82 Учасники конституційного провадження, їх права і обов'язки.

- 83 Процедура розгляду конституційного подання, звернення, конституційної скарги та винесення рішень Конституційним Судом України.
- 84 Види рішень Конституційного Суду України.
- 85 Обов'язковість, остаточність та неоскаржуваність як властивості рішень Конституційного Суду України.
- 86 Юридична сила рішення Конституційного Суду України.
- 87 Ефект дії в часі рішень *ex nunc*, *ex tunc* і *pro futuro*.
- 88 Окрема думка судді Конституційного Суду України.
- 89 Виконання рішень Конституційного Суду України.
- 90 Поняття юридичної позиції Конституційного Суду України, можливості її зміни (перегляду) та еволюціонування.

Навчальне видання

КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО: ПУБЛІЧНЕ ПРАВО

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНИЙ ПОСІБНИК

для студентів і курсантів I курсу денної та заочної форми навчання

(відповідно до вимог ECTS)

(галузь знань 08 «Право»,
перший (бакалаврський) рівень,
спеціальність 081 «Право»)

У к л а д а ч і: Слінько Тетяна Миколаївна,
Берченко Григорій Валерійович,
Байрачна Лариса Кімівна,
Дахова Ірина Іванівна,
Ковтун Віталій Іванович,
Летнянчин Любомир Іванович,
Мохончук Богдан Сергійович,
Павшук Катерина Олександрівна.
Романюк Павло Віталійович,
Ткаченко Євгеній Володимирович,

Відповідальний за випуск *Л. Байрачна*

Редактор *Л. Русанова*
Комп'ютерна верстка *Ю.Бойко*